

ANNE-OĞUL BAĞLANMASININ GELİN-KAYINVALİDE İLİŞKİSİ VE EVLİLİK DOYUMUNU YORDAMADAKİ ROLÜ

THE ROLE OF MOTHER-SON ATTACHMENT AS A PREDICTOR OF DAUGHTER-IN-LAW/MOTHER-IN-LAW RELATIONSHIP AND MARITAL SATISFACTION

Esra Aydın^a Azize Nilgün Canel^b

ÖZ

Bu araştırma, anne-oğul bağlanmasının eşlerin evlilik doyumu ve gelin-kayınvalide ilişkisini yordamadaki rolünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, ilişkisel tarama türü desenlerinden basit doğrusal regresyon desenine uygun olarak hazırlanmıştır. Katılımcıların anne-oğul bağlanma düzeylerini belirleyebilmek için Anaya Bağlanma Ölçeği (ABÖ), evlilik doyumu düzeylerini belirlemek için Evlilik Doyumu Ölçeği (EDÖ) ve gelin-kayınvalide ilişkisini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen ve geçerlik, güvenilirlik analizlerinden geçmiş olan Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği (GKIÖ) kullanılmıştır. Uygulama ve verilerin toplanması aşamasından sonra elde edilen veriler SPSS 15.0 aracılığıyla istatistiki açıdan değerlendirilmiştir. Anne-oğul bağlanmasının evlilik doyumu ve gelin-kayınvalide ilişkileri yordamadaki rolünü araştırmak için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ise evli çiftlerde erkeklerin anneleri ile bağlanma düzeyleri ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı oluş boyutunda pozitif yönde, bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutunda ise negatif yönde gelin-kayınvalide ilişkisini anlamlı düzeyde yordamaktadır. Erkeklerde anneye bağlanma ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı oluş boyutu hem erkeklerde hem kadınlarda evlilik doyumunu anlamlı şekilde yordamakta, bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutu ise anlamlı şekilde yordamamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular benzer konularda yapılan başka araştırma bulguları ile karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anne-oğul bağlanması, gelin-kayınvalide ilişkisi, evlilik doyumu, aile, evli çiftler

JEL Sınıflaması: I1, I2

ABSTRACT

This research has been carried out in order to determine the predictive role of the mother-son attachment on the couple's marriage satisfaction and mother-in-law/daughter-in-law relationships. The research was prepared in accordance with basic linear regression design – one of the relational screening models. In order to determine the role of mother-son attachment style, Parental Bonding Instrument (PBI); and to determine marriage satisfaction, Marriage Satisfaction Scale (MSS) were applied. In order to determine daughter-in-law/mother-in-law relationships, Daughter-in-law/Mother-in-law Relations Scale (DMRS) was developed by the researcher. The role of mother-son attachment as a predictor of daughter-in-law/mother-in-law relations and marital satisfaction was analyzed via Basic Linear Regression Analysis. Significance of the acquired data was tested at a dual level of 0.5. According to the research findings, both mother-son attachment care and sensibility to needs dimension and mother-son attachment independence and autonomy dimension play a significant role as a predictor of daughter-in-law/mother-in-law relationship. Mother-son attachment care and sensibility to needs dimension play a significant role as a predictor of marital satisfaction for both women and men while independence and autonomy dimension doesn't play any role as a predictor of marital satisfaction. Also, daughter-in-law/mother-in-law relationship plays a significant role as a predictor of marital satisfaction. Research findings have been compared with those of similar researches in the discussion section and recommendations have been made.

Keywords: Mother-son attachment, daughter-in-law/mother-in-law relationship, marital satisfaction, family, married couples

JEL Classification: I1, I2

^a Uzm. Psk. Dan., Bağcılar Belediyesi Kadın Aile Kültür Sanat Merkezi, esraaydin14@marun.edu.tr

^b Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, nilgun.canel@marmara.edu.tr

I.GİRİŞ

Aile, üyelerinin biyolojik ve psikolojik olarak birbirine bağlı olduğu, aynı ev ortamında yaşayan ve ekonomik ortaklık oluşturmuş, her üyenin belirli sorumluluklar yüklediği bir gruptur (Gladding, 2012; Özabacı ve Erkan, 2013; Özgüven, 2001). Evlilik ise bir kadının ve bir erkeğin devlet vasıtasıyla yapılan bir sözleşme ile başlayan, devletin üzerinde kontrol hakkı olduğu ilişki sistemidir (Özgüven, 2001). Türkiye’de evlilik birliği yasal akit yoluyla güvence altına alınmıştır. Bu şekilde kadınların velayet, aile konutu ve mal rejimi konularında eşit haklara sahip olmaları sağlanmıştır (Kuyaksil, 2009). Kağıtçıbaşı (1982/1990)’na göre, Cumhuriyetin ilanı ve İsviçre Medeni Kanunu’nun kabul edilmesiyle toplumun Türk kadınına bakışı daha eşitlikçi bir hale bürünmüştür. Bununla birlikte aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye dönüşmesi de kadınların aile içinde erkeklerle eşit haklara sahip olmasına katkıda bulunmuştur.

Evlilikte yaşanma potansiyeli olan birçok problem söz konusudur. Bunlar; iletişim problemleri, şiddet (fiziksel, sözel, psikolojik, cinsel vs.), değer çatışmaları (ideolojik, siyasi, dini görüş farklılıkları), çocuklarla ilgili problemler, eşlerin beden ve ruh sağlığının bozulmasından kaynaklanan problemler, eşlerin kişilik bozukluğu veya zararlı alışkanlıklarının varlığından kaynaklanan problemler, cinsel sorunlar, aldatma, infertilite, aile dengesinde değişiklikler oluşturabilecek olaylar (aileye yeni birinin katılımı, birinin ölümü, iş kaybı, taşınma, iflas vs.), geçim problemleri, eşlerin yaşlılık döneminde karşılaşılabilecekleri problemler, yakın çevre ve eşlerin ailelerinin müdahaleleriyle ortaya çıkan problemler vs. olarak sayılabilir (Canel, 2007; Gladding, 2012; Nichols, 2013; Özabacı ve Erkan, 2013; Özgüven, 2000/2001; Yıldız, 2003). Evliliklerde yaşanabilen bu problemler artan boşanma oranlarını getirmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre 2013 yılında kaba boşanma hızı binde 1,65’e ulaşarak 2012 yılına nispeten %1,6 artmıştır. 2014 yılı verilerine göre boşanma oranları 2013’e nispeten %4,5 artmıştır. 2015 yılı verilerine göre ise boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %0,7 artarak, 131 bin 830 oldu. Kaba boşanma hızı binde 1,69 olarak gerçekleşti (www.tuik.gov.tr).

Evlilik ilişkisindeki en önemli faktörlerden birisi evlilik doyumdur. Evlilik doyumu bireyin kendi evlilik ilişkisindeki gereksinimlerini karşılama derecesine ilişkin algısı ve evlilik yaşamında kendilerini mutlu hissetmeleri olarak tanımlanmaktadır (Tezer, 1986).

Türkiye ve yurtdışında yapılan araştırmalara bakıldığında eş desteği (Çağ, 2011), problem çözme (Güven, 2005), cinsel doyum (Basat, 2004), çatışma biçimi (Rangelov, 2012), iletişim çatışması (duyguları ifade etme alt boyutu) ve ilişkilerde yüklenme (Curun, 2006), evlilik çatışması

(Hogge, 2007; Zeytinoğlu, 2013) gibi birçok değişkenin evlilik doyumu ile ilişkili olduğu görülmüştür. Evlilik doyumu, evlilikte önemli yer tutan bu değişkenlerle ilişkili olması manidardır. Bu nedenle evlilik doyumu ile ilgili araştırmaların geliştirilmesi gerekli görülmektedir.

Yurtiçi ve yurt dışında yapılan birçok araştırmada kişilerin kendi anne babalarına bağlanmalarının da evlilik doyumu ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Abouhamzeh, 2014; Ball, 2014; Crowley, 2006; Moini, 2016; Ng, Loy, MohdZain ve Cheong (2013); Sarı, 2012; Schnose, 2005; Sığırcı, 2010; Turan-Akdağ, 2011). Tufan Çetin (2010) ise yakınlıktan kaçınmanın evlilik doyumunu anlamlı şekilde yordadığını bulmuştur.

Bağlanma, kişinin kendisi için özel olan kişilerle etkileşimde bulunduğu memnuniyet ve zevk duymasını sağlayan güçlü ve duygusal bağ olarak tanımlanmaktadır (Berk, 2000; Akt. Tuncay-Senlet, 2012). Kişiler, tehlike altında hissettikleri zaman yakınlığa ihtiyaç duyacak şekilde doğarlar ve hayatın ilk yıllarında bu ihtiyacın giderilmesi durumunda başkalarıyla yakın ilişkiler geliştirebilirler (Bowlby, 1969). Bu nedenle annelerinin bebeklerine her ihtiyaçları karşısında sevecen ve şefkatli olmaları oldukça önemlidir (Bowlby, 1969; Bowlby, 1988/2012). Ainsworth (1963/ 1967), Bowlby’nin çalışmalarından da etkilenerek Uganda’da bağlanma ile ilgili anne ve bebeklerle ampirik çalışmalar uygulamıştır. Bu deneyler sonucunda üç çeşit bağlanma olduğu kanısına varmıştır: güvenli bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma ve kaçınan bağlanma. Güvenli bağlanan bebekler, annesinin yokluğu sonrasında gelişlerinde az ağlamakta ve annelerinin varlığından tatmin olmakta, güvensiz bağlanan bebekler anneleri geldiğinde bile çokça ağlamakta, henüz bağlanmayan bebekler ise annelerinin gelişine veya gidişine tepkisiz kalmaktadır (Bretherton, 1992).

Hazan ve Shaver (1987), Bowlby’nin bağlanma çalışmaları ve Ainsworth’ün geliştirdiği üç temel bağlanma çeşidinden yola çıkarak, kişilerin bütün sevgi ilişkilerinde bağlanma davranışlarını belirtmişlerdir. Üçlü bağlanma sistemini romantik ilişkilere uyarlamışlardır. Bu uyarlamaya göre güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, insanlarla yakın ilişki kurarken rahatlardır, terk edilme korkusu yaşamazlar; kaçınan bağlanma stiline sahip kişiler başkalarına yakın olmak ve bağlanmak istemezler; kaygılı-kararsız bağlanan bireyler ise başkalarına yakın olmak isterler ancak terk edilme korkusu yaşarlar (Burger, 2006; Demir, 2003; Nichols, 2013; Turan-Akdağ, 2011). Bu çalışmada, kişinin annesi ile bağlanma stiline yetişkinlikteki romantik ilişkilerinde bağlanmasını yordayabileceğini ifade eden ve evlilik doyumu ile ilgili açıklamalar getiren bu teoriden yola çıkılarak bağlanma ve evlilik doyumu arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Gerek ülkemizde gerek dünya genelinde evlilik doyumunun, eşin ailesi ile olan olumlu veya olumsuz etkileşimden etkilenmesi söz konusudur. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından boşanmanın nedenleri konusunda yapılan bir araştırmada boşanan çiftlerin %47,8'inin eşinin ailesinin evlilik süresince aile içi ilişkilere müdahalesi olmuştur (Yurtkuran Demirkan ve diğerleri, 2009). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 2008-2014 yıllarını kapsayan araştırmasında ise, Türkiye'deki 15 yaşından büyük kadınların %8'i kayınvalidesinden fiziksel şiddet, %21'i ise duygusal şiddet görmüştür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi, 2014).

Weiten (1986), evlilik problemlerinin arasında akrabalarından kaynaklanan sorunları da saymaktadır (Akt. Canel, 2007). Kieren, Henton ve Marota (1992), çoğu evlilik çatışmalarında eşlerin her ikisinin de sorunu kocanın ailesine dayandığını belirtmişlerdir (Akt. Nastasee, 1995). ABD'de kayınvalide ilişkileri kritik ve olumsuz duyguların çoğunluk olduğu olgulardır. Hatta halk arasında kayınvalideye gönderme yapılan düşmanlık ve reddetme üzerine kurulu deyimler vardır. Örneğin; "mixed emotions is like your mother in law, driving over a cliff in your new Cadillac" deyimini karmaşık duyguları birisinin yeni arabasını kayınvalidesinin uçurumdan aşağıya sürmesine benzetmektedir. "Mother-in-law's tongue" deyimini ise kayınvalidenin dilini sivri uçlu ve iğne yapraklı bitkiye benzetmektedir (Shlien, 1962). Türkiye'de de gelin kayınvalide ilişkileri toplumda oldukça tartışılmaktadır. Toplumda gelin-kayınvalide ilişkilerine genellikle olumsuz atıflar yapılmaktadır. Örneğin atasözlerinde ve deyimlerde gelin-kayınvalide ilişkisi hakkındaki toplumsal algının yansımaları görülmektedir: "Anasız kız olaydım, kaynanasız gelin olaydım." atasözü bir gelinin karışanı olmaması isteğini anlatırken "Evime el girdi, canıma yel girdi." atasözü de kayınvalidenin gelinin eve girmesiyle huzurunun kaçtığını belirtmektedir (Alkayış, 2013). "Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar" (Günindi-Ersöz, 2010) atasözü kayınvalidenin ne yaparsa yapsın gelinine yaranamayacağını anlatmaktadır. Bunlar gibi atasözü ve deyimler toplumda gelin-kayınvalide ilişkileri ile ilgili oluşmuş önyargıların ürünüdür.

Gelin-kayınvalide ilişkilerinin çekişmeli, çatışmalı, karmaşık olduğuna dair önyargılar önemli rol oynamaktadır (Yakalı-Çamoğlu, 2007/2011). Hatta bazı zamanlarda gelin-kayınvalide ilişkileri tamamen önyargılar doğrultusunda şekillenebilmektedir. Toplumda kabul görmüş bu önyargıların geçerliliğinin ve sebeplerinin araştırılması gerekli görülmektedir. Türkiye'deki ve yurtdışındaki araştırmalara bakıldığında toplumsal önyargının aksine gelin-kayınvalide ilişkilerinde, olumlu iletişim yaşadıklarını belirten, problem

çözmek için yapıcı yöntemlere başvurmaya dikkat eden gelin-kayınvalideler yadsınamaz durumdadır (Allendorf, 2015; Limary, 2001; McKay, 2012; Nastasee, 1995; Nuner, 2004; Serovich, 1991, Yakalı-Çamoğlu, 2007). Türkiye'de yapılan gelin-kayınvalide araştırmalarının nicelik olarak yetersiz olduğu düşünüldüğünden bu araştırma yürütülmüştür.

Yurtdışında bu konunun araştırılması gerekliliği savunularak kayınvalide-kayınpeder ilişkileri konusunda bazı çalışmalar yürütülmüştür. ABD'de "in-law" çalışmalarının gerekliliğini belirtmek amacıyla; çekirdek ailelerin, bağımsızlık ve bireyselleşmeye vurgu yaptığı, birçok yeni evlilerin kayınvalide ve kayınpederlerini evliliğe tehdit olarak algıladıkları, kadınların kayınvalidelerinin müdahalesinden kurtulmak istedikleri anlatılmıştır (Mace, 1958, Mead, 1955; Akt. Hoye, 1971). Benzer şekilde; Rittenour (2009), Serewicz (2014), Vellucci (2013) gibi araştırmacılar da "in-law" çalışmalarının artırılmasının önemini vurgulamıştır. ABD başta olmak üzere Çin, Hindistan, Pakistan, Kore, Tayvan, Mısır ve Türkiye'de evli birey ile kayınvalide-kayınbaba ilişkisini konu edinen araştırmalar mevcuttur. Bunların arasında gelin-kayınvalide ilişkilerini keşfetmeyi amaçlayan nitel çalışmaların yanı sıra (Chen, 1999; Çamoğlu, 2007; Hoye, 1971; Larsen, 1997; Limary, 2002; McKay, 2012; Nuner, 2004; Pfeifer, 1989; Price, 1992; Turner, Young & Black, 2006), nicel araştırmaların varlığı da söz konusuudur (Abes, 2002; Adams, 2000; Bryant ve diğ., 2001; Larsen, 1997; Öztürk, 2013; Price, 1992; Rittenour, 2009; Song, 2009; Vellucci, 2013; Wu ve diğ., 2010).

Türkiye'de gelin-damat-kayınvalide üçlüsünü inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak yurtdışında gelin-kayınvalide ilişkilerinde kocanın rolünün, etkisinin, arabuluculuğunun, tavrının da incelendiği bazı araştırmalar mevcuttur (Chen, 1999; Nastasee, 1995; Nuner, 2004; Pfeifer, 1989; Rittenour, 2009; Shih, 2011; Song, 2009; Wu ve diğ., 2010). Hali hazırdaki araştırmada geliştirilen Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği'nde kocanın rolü ve kocanın tarafsızlığı olmak üzere iki alt ölçek elde edilmiştir.

Gelin-kayınvalide ilişkilerinin sadece ikili ilişki olarak değil, kocanın da dahil olduğu üçlü bir ilişki olarak ele alınması gereklidir. Bu üçgende tüm bireyler birbirlerini etkilemektedir. Bazen gelin-kayınvalide arasındaki bir çatışma karı-koca ilişkisini etkilerken, bazen de karı-koca arasındaki bir sıkıntı gelin-kayınvalide ilişkisine yansımaktadır (Abes, 2002; Pfeifer, 1989; Rittenour, 2009).

Bu çalışmanın amacı, anne-oğul bağlanmasının evlilik doyumunu ile gelin-kayınvalide ilişkisini yordayıp yordamadığını ve gelin-kayınvalide ilişkisinin evlilik doyumunu yordayıp yordamadığını incelemektir. Çalışmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1.1. Alt Problemler

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Evli erkeklerin, Ana Babaya Bağlanma Ölçeği (Anne Formu) İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş boyutu puanları, kadının Evlilik Doyumu Ölçeği puanlarını yordamakta mıdır?

Evli erkeklerin, Ana Babaya Bağlanma Ölçeği (Anne Formu) Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme boyutu puanları, kadının Evlilik Doyumu Ölçeği puanlarını yordamakta mıdır?

Evli erkeklerin, Ana Babaya Bağlanma Ölçeği (Anne Formu) İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş boyutu puanları, erkeğin Evlilik Doyumu Ölçeği puanlarını yordamakta mıdır?

Evli erkeklerin, Ana Babaya Bağlanma Ölçeği (Anne Formu) Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme boyutu puanları, erkeğin Evlilik Doyumu Ölçeği puanlarını yordamakta mıdır?

Gelin-kayınvalide ilişkileri kadının evlilik doyumunu yordamakta mıdır?

Gelin-kayınvalide ilişkileri erkeğin evlilik doyumunu yordamakta mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada kullanılacak desen ilişkisel tarama türü desenlerinden basit doğrusal regresyondur. İlişkisel desenlerde iki ya da daha fazla değişkenin arasındaki korelasyona yani doğrusal ilişkiye bakılmaktadır (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2008/2013). Bu çalışmada bağımlı değişken evlilik doyumu ile gelin-kayınvalide ilişkileri olup, bağımsız değişken de anne-oğul bağlanma durumudur.

2.2. Araştırma Grubu

Örnekleme İstanbul, Ankara, Denizli, Bursa illerinden kadının kayınvalidesinin hayatta olduğu ve erkeğin, öz annesi tarafından yetiştirildiği 107 evli çift (toplam 214 kişi) oluşturmaktadır. Katılımcılar araştırmacının rastladığı kişileri örnekleme aldığı rastlantısal (uygun) örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Bu örnekleme yöntemi kullanılarak yapılan araştırma sonuçlarının güvenilirliği ve genellenebilirliği diğer örneklem türlerine nispeten azdır (Patton, 1987). Buna rağmen kazara örnekleme yönteminin seçilmesinin nedeni halen evli olan, kadının kayınvalidesinin hayatta olduğu ve erkeğin öz annesi tarafından büyütülmüş olduğu

çiftlere ulaşmanın zorluğudur. Örneklemedeki 65 çifte yüz yüze, 42 çifte ise çevrimiçi ulaşılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamındaki aşağıda anlatılan very toplama araçları kullanılmıştır.

Evlilik Doyumu Ölçeği (EDÖ): Canel (2007) tarafından geliştirilen Evlilik Doyumu Ölçeği, doğru-yanlış şıklarını içeren 101 maddeden oluşmaktadır. Doğru-yanlış şeklinde iki seçenekli olan ölçekte puanlarken çevrilmesi gereken ters maddeler bulunmaktadır. Ölçekten yüksek puan almak düşük doyuma; düşük puan almak yüksek doyuma işaret etmektedir. Ölçek için yapılan faktör analizi sonucundan ilk alt-boyutun “ilişki mutluluğu”, “çatışma” ve “yakınlık” alt ölçeklerinden oluşan “evlilik uyumu”; diğer alt-boyutlarının ise “öfke”, “eşin ailesi ile ilişkiler”, “ekonomik anlayış”, “ebeveynliği anlayışı” alt ölçekleri olmak üzere toplam 5 alt ölçek görülmüştür. Ölçeğin güvenirlik katsayıları .93 ile .97 arasında bulunmuştur. (Canel, 2013).

Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği (GKİÖ): Aydın (2017) tarafından, kayınvalide ile olan ilişkilerini gelinin algısı açısından değerlendirmek amacıyla geliştirilen Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği 5’li likert-tipi derecelendirmeli 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 6 alt ölçeği bulunmaktadır (Olumlu Etkileşim, Müdahale/Evliliğe Etki, Olumsuz Etkileşim, Kocanın Rolü, Psikolojik Saldırganlık, Kocanın Tarafsızlığı). Gerekli istatistik analizlerden geçmiş olan ölçeğin toplam puan ve alt ölçek puan Cronbach α güvenirlik katsayıları .96 ve .70 arasında bulunmuştur. Ölçekten alınan puan yükseldikçe gelin tarafından algılanan gelin-kayınvalide ilişkisi olumlu yöne doğru gitmektedir.

Ana Babaya Bağlanma Ölçeği (ABBÖ): Ana Babaya Bağlanma Ölçeği-ABBÖ (The Parental Bonding Instrument-PBI) Parker ve arkadaşları (1979) tarafından ana baba-sıyla çocukluktan kurulan ilişkiyi bireyin algısı açısından “geriye dönük” olarak değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. 4’lü likert-tipi derecelendirmeli 25 maddeden oluşan ölçek ilgi ve kontrol/aşırı koruma faktörlerini içermektedir. İlgi boyutundan alınan yüksek puan bireyin ana babasını sıcak, anlayışlı ve kabul edici, düşük puan ise soğuk ve reddedici olarak algıladığını göstermektedir. Kontrol/aşırı koruma boyutundan alınan yüksek puanlar aşırı kontrolcü ya da özerkliğe izin vermeyen ana baba algısını göstermektedir. Bireyden ölçeği hayatının 16 yılına kadar olan dönemi hatırlayarak ana ya da babasının kendisine ilişkin davranışlarını ne kadar yansıttığını düşünerek işaretlemesi istenmektedir. Bu iki alt ölçekten elde edilen puanlar ayrı ayrı kullanılabilirdiği gibi birlikte de

kullanılabilmektedir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği ilgi boyutu için .76, aşırı koruma/kontrol boyutu için .63, yarıya bölme güvenilirliği sırasıyla .88 ve .74, gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı ise .85 ve .69 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmasında ise görüşme yoluyla elde edilen puanlar ile ölçek faktörlerinden elde edilen puanlar ilişkili bulunmuştur (İlgi=.77; aşırı koruma/kontrol = .50) (Kapçı ve Küçükler, 2006).

Ölçeğin uyarılma çalışmaları Kapçı ve Küçükler (2006) tarafından yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda özgün ölçekte yer alan aşırı koruma/kontrol maddelerinden bazılarının ilgi faktörüne kaydığı görülmüştür. Bu nedenle bu faktörün adı ilgi/kontrol olarak belirlenmiştir. Güvenirlik analizlerinde anne formu için Cronbach alfa değeri .87, baba formu için .89 olarak saptanmıştır. Koruma alt ölçeği iç tutarlık katsayısı hem anne hem baba formu için .70, ilgi/kontrol alt ölçeği ise sırasıyla .90 ve .91'dir. Test-tekrar test güvenilirliği anne formu için .90, baba formu için .89'dur. İlgi/kontrol boyutunun test-tekrar test güvenilirliği anne formu için .91, baba formu içinse .90'dır. Koruma boyutunda ise anne formu için .64, baba formu için .78'dir. Araştırmacılar ABBÖ'nün psikometrik özelliklerinin doyurucu olduğunu belirtmişlerdir (Kapçı ve Küçükler, 2006).

Kutlu (2009), ilgi/kontrol ve koruma olan alt ölçek isimlerini yorumlamada sıkıntı yaşadığından dolayı ilgili ve

ihtiyaçlara karşı duyarlı oluş ve bağımsızlığa ve otonomiye izin verme şeklinde değiştirmiştir. Bu çalışmada da bulgular yorumlanırken bu isimler tercih edilmiştir. Ancak bu çalışmada "bağımsızlığa ve otonomiye izin verme" boyutu "bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme" boyutu olarak değiştirilmiştir.

Araştırmada gönüllü olarak katılan 107 çiftten kadınlara Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği, Evlilik Doyumu Ölçeği; erkeklere de Anaya Bağlanma Ölçeği ve Evlilik Doyumu Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler analiz edilirken Bağımsız Grup T Testi, Mann Whitney-U testi, Kruskal Wallis-H Testi ve Regresyon Analizi'nden yararlanılmıştır. Veriler SPSS 15.0 paket programında değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilerin araştırma amaçları kapsamında yapılan istatistikî analizlerle ilgili bilgiler ve bu analizlerin sonuçları araştırmanın amaçlarının belirtildiği sıraya göre sunulmuştur.

Araştırmanın temel amacı anne-oğul bağlanmasının gelin-kayınvalide ilişkisini ve evlilik doyumunu yordayıp yordamadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçları aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 1. Anne-Oğul Bağlanması İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Boyutu Puanlarının Bağımsız Değişken Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçek Toplam Puanları ve Alt Ölçek Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	T	p	R	R2	F	P
Sabit	68,188	13,877		4,914	,000	,26	,07	7,487	,007
Gelin-kayınvalide	,957	,350	,258	2,736	,007				
Sabit	12,673	6,687		1,895	,061	,29	,08	9,392	,003
Olumlu Etkileşim	,517	,169	,287	3,065	,003				
Sabit	8,803	1,643		5,359	,000	,26	,07	7,418	,008
Psi.Saldırganlık	,113	,041	,257	2,724	,008				
Sabit	19,713	2,940		6,705	,000	,18	,03	3,379	,069
Müdahale	,136	,074	,177	1,838	,069				
Sabit	8,833	2,435		3,627	,000	,28	,08	8,624	,004
Olumsuz Etkileşim	,180	,061	,275	2,937	,004				
Sabit	14,910	2,158		6,910	,000	,02	,00	,055	,816
Kocanın Rolü	-,013	,054	-,023	-,234	,816				
Sabit	3,256	1,070		3,044	,003	,09	,01	,790	,376
Kocanın Tarafsızlığı	,024	,027	,086	,889	,376				

Tablo 1'de görüldüğü üzere Anaya Bağlanma İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Alt Ölçeği puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucuna göre Anaya Bağlanma İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Alt Ölçeği puanı varyansının Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği toplam

puanı varyansının %7'sini (R2=,07), Olumlu Etkileşim Alt Ölçek puanı varyansının %8'ini (R2=,08), Psikolojik Saldırganlık Alt Ölçek puanı varyansının %7'sini (R2=,07), Olumsuz Etkileşim Alt Ölçek puanı varyansının %8'ini (R2=,08) anlamlı düzeyde açıklamaktadır (p<,05). Diğer alt ölçekler olan Müdahale, Kocanın Rolü ve Kocanın Tarafsızlığının anlamlı şekilde yordandığı bulunmamıştır (p>,05).

Tablo 2. Anne-Oğul Bağlanması Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Boyutu Puanlarının Bağımsız Değişken Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçek Toplam Puanları ve Alt Ölçek Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	R	R2	F	p
Sabit	120,263	8,128		14,796	,000	,20	,04	4,301	,041
Gelin-kayınvalide	-1,767	,852	-,198	-2,074	,041				
Sabit	36,921	4,002		9,225	,000	,12	,01	1,460	,230
Olumlu Etkileşim	-,507	,420	-,117	-1,208	,230				
Sabit	14,517	,970		14,965	,000	,15	,02	2,458	,120
Psi.Saldırganlık	-,159	,102	-,151	-1,568	,120				
Sabit	29,194	1,663		17,555	,000	,27	,07	7,932	,006
Müdahale	-,491	,174	-,265	-2,816	,006				
Sabit	18,319	1,437		12,752	,000	,19	,04	3,851	,052
Olumsuz Etkileşim	-,296	,151	-,188	-1,962	,052				
Sabit	16,956	1,216		13,946	,000	,22	,05	5,304	,023
Kocanın Rolü	-,294	,127	-,219	-2,303	,023				
Sabit	4,355	,620		7,029	,000	,03	,00	,100	,752
Kocanın Tarafsızlığı	-,021	,065	-,031	-,317	,752				

Tablo 2’de görüldüğü üzere Anaya Bağlanma Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Alt Ölçeği puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucuna göre Anaya Bağlanma Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Alt Ölçeği puanları Gelin-Kayınvalide

İlişkileri toplam puanı varyansının %4’ünü ($R^2=,04$), Müdahale Alt Ölçek puanı varyansının %7’sini ($R^2=,07$) ve Kocanın Rolü Alt Ölçek puanı varyansının %5’ini ($R^2=,05$) açıklamaktadır ($p<,05$). Olumlu Etkileşim, Psikolojik Saldırganlık, Olumsuz Etkileşim ve Kocanın Tarafsızlığı alt ölçeklerinin ise anlamlı şekilde yordandığı bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 3. Anne-Oğul Bağlanması İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Boyutu Puanlarının Bağımsız Değişken Evlilik Doyumu (Kadın-Erkek) Ölçek Toplam Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	R	R2	F	p
Sabit	39,748	8,006		4,965	,000	,33	,11	12,737	,001
Kadının Evlilik Doyumu	,720	,202	,329	3,569	,001				
Sabit	55,843	5,984		9,333	,000	,28	,08	8,813	,004
Erkeğin Evlilik Doyumu	,448	,151	,278	2,969	,004				

Tablo 3.’te görüldüğü üzere Anaya Bağlanma Ölçeği İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Alt Ölçek puanlarının Evlilik Doyumu Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucuna göre Anaya

Bağlanma İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Alt Ölçeği puanlarını Evlilik Doyumu (Kadın) Ölçeği toplam puanı varyansının %11’ini ($R^2=,11$), Evlilik Doyumu (Erkek) Ölçeği toplam puanı varyansının %8’ini ($R^2=,08$) açıklamaktadır ($p<,05$).

Tablo 4. Anne-Oğul Bağlanması Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Boyutu Puanlarının Bağımsız Değişken Evlilik Doyumu (Kadın-Erkek) Ölçek Toplam Puanları ve Alt Ölçek Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	R	R2	F	p
Sabit	72,600	4,863		14,929	,000	,11	,01	1,368	,245
Kadının Evlilik Doyumu	-,596	,510	-,113	-1,170	,245				
Sabit	73,319	3,589		20,988	,000	,07	,01	,481	,489
Erkeğin Evlilik Doyumu	-,261	,376	-,068	-,694	,489				

Tablo 4.'te görüldüğü üzere Anaya Bağlanma Ölçeği Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Alt Ölçek puanlarının Evlilik Doyumu Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal

regresyon analizi sonucuna göre Anaya Bağlanma Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Alt Ölçeği puanlarının Evlilik Doyumu Ölçeği puanlarını hem kadın hem erkek katılımcılar için anlamlı şekilde yordandığı bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 5. Çocuklu Evli Çiftlerde Anne-Oğul Bağlanma Puanlarının Bağımsız Değişken Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçek Toplam Puanları, Evlilik Doyumu Puanları ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	R	R2	F	p
Sabit	58,381	19,260		3,031	,003	,27	,07	5,384	,023
Gelin-Kayınvalide	,871	,375	,267	2,320	,023				
Sabit	26,548	13,271		2,000	,049	,36	,13	10,526	,002
Evlilik Doyumu Kadın	,839	,259	,362	3,244	,002				
Sabit	2,290	1,548		1,480	,143	,25	,06	4,547	,036
Evlilik Doyumu 5. Alt Boyut	,064	,030	,247	2,132	,036				
Sabit	51,795	8,633		6,000	,000	,37	,14	11,049	,001
Evlilik Doyumu Erkek	,559	,168	,369	3,324	,001				
Sabit	5,714	,890		6,417	,000	,25	,06	4,758	,033
Evlilik Doyumu 5. Alt Boyut	,038	,017	,252	2,181	,033				

Tablo 5'te görüldüğü üzere Anne-Oğul Bağlanma toplam puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri, Evlilik Doyumu Ölçeği toplam puanları ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda Anne-Oğul Bağlanma toplam puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri puanı varyansının %7'sini ($R^2=,07$), Evlilik Doyumu Ölçeği kadın toplam puanı varyansının %13'ünü ($R^2=,13$) ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut puanı varyansının %6'sını

($R^2=,06$), Evlilik Doyumu Ölçeği erkek toplam puanı varyansının %14'ünü ($R^2=,14$) ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut puanı varyansının %6'sını ($R^2=,06$) anlamlı düzeyde yordamaktadır ($p<,05$).

Araştırmanın başka bir amacı gelin-kayınvalide ilişkisinin evlilik doyumunu yordayıp yordamadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda değişkenler arasında basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçları aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 6. Gelin-Kayınvalide İlişkisi Puanlarının Bağımsız Değişken Evlilik Doyumu (Kadın) Ölçek Toplam Puanları ve Alt Ölçek Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	R	R2	F	p
Sabit	29,277	5,038		5,811	,000	,62	,38	64,185	,000
Kadının Evlilik Doyumu	,364	,045	,616	8,012	,000				
Sabit	55,179	4,322		12,768	,000	,39	,15	19,150	,000
Erkeğin Evlilik Doyumu	,170	,039	,393	4,376	,000				

Tablo 6'da görüldüğü üzere Gelin-Kayınvalide Ölçeği toplam puanlarının Evlilik Doyumu Ölçeği (Kadın) toplam puanları ve alt ölçek puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi

sonucuna göre gelin-kayınvalide ilişkileri toplam puanlarının evlilik doyumunu kadın toplam puanı varyansının %38'ini ($R^2=,38$), evlilik doyumunu erkek toplam puanı varyansının %15'ini ($R^2=,15$) açıklamaktadır ($p<,05$).

Tablo 7. Çocuklu Evli Çiftlerde Gelin-Kayınvalide İlişkisi Ölçek Toplam Puanlarının Bağımsız Değişken Evlilik Doyumu Puanları ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut Puanları Bağımlı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	R	R2	F	p
Sabit	24,997	7,366		3,394	,001	,60	,36	39,386	,000
Evlilik Doyumu Kadın	,427	,068	,600	6,276	,000				
Sabit	2,069	,937		2,209	,030	,42	,18	15,210	,000
Evlilik Doyumu 5. Alt Boyut	,034	,009	,422	3,900	,000				
Sabit	60,102	5,465		10,998	,000	,42	,17	14,634	,000
Evlilik Doyumu Erkek	,193	,051	,416	3,825	,000				
Sabit	5,770	,548		10,537	,000	,39	,15	12,700	,001
Evlilik Doyumu 5. Alt Boyut	,018	,005	,392	3,564	,001				

Tablo 7’de görüldüğü üzere Gelin-Kayınvalide ilişkileri toplam puanlarının, Evlilik Doyumu Ölçeği toplam puanları ve Ebeveynlik Anlayışı alt boyut puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucuna göre gelin-kayınvalide ilişkileri toplam puanlarının, Evlilik Doyumu Ölçeği kadın toplam puanı varyansının %36’sını ($R^2=,36$) ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut puanı varyansının %18’ini ($R^2=,18$), Evlilik Doyumu Ölçeği erkek toplam puanı varyansının %17’sini ($R^2=,17$) ve Ebeveynlik Anlayışı Alt Boyut puanı varyansının %15’ini ($R^2=,15$) anlamlı düzeyde yordamaktadır ($p<,05$).

4. SONUÇ

Araştırma bulguları anne-oğul bağlanması ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma boyutunun gelin-kayınvalide ilişkisini pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Anaya Bağlanma Ölçeği İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Boyutu puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri puanlarının %7’sini açıklamaya gücü vardır. Bu oranın değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir.

Araştırma kapsamında anne-oğul bağlanma ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı oluş boyutunun gelin-kayınvalide ilişkilerini yordamadaki gücü Gelin-Kayınvalide Ölçeği’nin tüm alt ölçekleri bazında incelenmiştir. Sonuçlar ve yorumları aşağıda sıralandığı gibidir.

Anaya Bağlanma İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Oluş Alt Ölçeği puanı Gelin-Kayınvalide Olumlu Etkileşim Alt Ölçek puanı varyansının %8’ini ($R^2=,08$), Psikolojik Saldırganlık Alt Ölçek puanı varyansının %7’sini ($R^2=,07$), Olumsuz Etkileşim Alt Ölçek puanı varyansının %8’ini ($R^2=,08$) anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($p<,05$). Diğer alt ölçekler olan Müdahale/Evliliğe Etki, Kocanın Rolü ve Kocanın Tarafsızlığının anlamlı şekilde yordandığı bulunmamıştır ($p>,05$). Diğer bir deyişle, kayınvalidenin iletişimde uyumlu tarafları, empati, problem çözme, sevgi/ihtimam, dertleşme, oğlunun olumsuz davranışlarına karşı gelinini

savunma konularını içeren kayınvalide ile olumlu etkileşim, kayınvalidenin başka insanların varlığı veya bilgisi dahilinde psikolojik zorbalık yaptığı durumları içeren kayınvalide tarafından psikolojik saldırganlığa uğrama düzeyi, kayınvalidenin gelini ile sorunlarına yapıcı çözümler bulamama, empati kuramama, gelinini istememe, ilgisiz olma, gerilimli ilişki, gel-gitli ilişki konularını içeren kayınvalide ile olumsuz etkileşim kocanın gelin-kayınvalide ilişkisindeki rolü ve kocanın gelin-kayınvalide çatışmasında tarafsız olması kocanın çocukluk hayatında annesinin ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma tutumundan etkilenmektedir. Etkilenme oranının değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir. Diğer bir taraftan, kayınvalidenin gelinin işlerine karıştığı, karı-koca arasında sorunlar yaratacak davranışlar gösterdiği durumları içeren müdahale/evliliğe etki, kocanın annesinin etkisiyle eşine karşı olumsuz tavırlarını, anne-oğul ilişkisinin fazla koruyucu veya fazla bağlı olmasının sonucu evliliğin olumsuz yönde etkilenmesi konularını içeren kocanın rolü ve kocanın gelin-kayınvalide sorunlarında objektif olup olamamasını içeren kocanın tarafsızlığı kocanın gelin-kayınvalide çatışmasında tarafsız olması kocanın çocukluk hayatında annesinin ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma tutumundan etkilenmemektedir.

Araştırmanın bulguları anne-oğul bağlanması otonomi ve bağımsızlığa izin vermeme boyutunun gelin-kayınvalide ilişkisini negatif yönde yordadığını göstermiştir. Anaya Bağlanma Ölçeği Otonomi ve Bağımsızlığa İzin Verme Boyutu puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri puanlarının %4’ünü açıklama gücü vardır. Bu oranın değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir.

Araştırma kapsamında anne-oğul bağlanma bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutunun gelin-kayınvalide ilişkilerini yordamadaki gücü Gelin-Kayınvalide Ölçeği’nin tüm alt ölçekleri bazında incelenmiştir. Sonuçlar ve yorumları aşağıda sıralandığı gibidir.

Anaya Bağlanma Bağımsızlığa ve Otonomiye İzin Vermeme Boyutu puanları Gelin-Kayınvalide Müdahale/

Evliliğe Etki Alt Ölçek puanı varyansının %7'sini ve Kocanın Rolü Alt Ölçek puanı varyansının %5'ini açıklamaktadır ($p < .05$). Olumlu Etkileşim, Psikolojik Saldırganlık, Olumsuz Etkileşim ve Kocanın Tarafsızlığı alt ölçeklerinin ise anlamlı şekilde yordandığı bulunmamıştır ($p > .05$). Puanların açıklanma yüzdesi anlamlı olmakla birlikte çok güçlü görülmemektedir. Diğer bir deyişle, kayınvalidenin gelinin işlerine karıştığı, karı-koca arasında sorunlar yaratacak davranışlar gösterdiği durumları içeren müdahale/evliliğe etki, kocanın annesinin etkisiyle eşine karşı olumsuz tavırlarını, anne-oğul ilişkisinin fazla koruyucu veya fazla bağlı olmasının sonucu evliliğin olumsuz yönde etkilenmesi konularını içeren kocanın rolü, kocanın çocukluk hayatında annesinin ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma tutumundan etkilenmektedir. Etkilenme oranının değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir. Diğer bir taraftan, kayınvalidenin iletişimde uyumlu tarafları, empati, problem çözme, sevgi/ihdimam, dertleşme, oğlunun olumsuz davranışlarına karşı gelinini savunma konularını içeren kayınvalide ile olumlu etkileşim, kayınvalidenin başka insanların varlığı veya bilgisi dahilinde psikolojik zorbalık yaptığı durumları içeren kayınvalide tarafından psikolojik saldırganlığa uğrama düzeyi, kayınvalidenin gelini ile sorunlarına yapıcı çözümler bulamama, empati kuramama, gelinini istememe, ilgisiz olma, gerilimli ilişki, gel-gitli ilişki konularını içeren kayınvalide ile olumsuz etkileşim ve kocanın gelin-kayınvalide çatışmasında tarafsız olması kocanın gelin-kayınvalide çatışmasında tarafsız olması kocanın çocukluk hayatında annesinin bağımsızlığa ve otonomiye izin verme tutumundan etkilenmemektedir.

Regresyon analizleri çocuksuz çiftler örneklemden çıkartılarak da sürdürülmüştür. Sadece çocuklu olan çiftlerde Anne-Oğul Bağlanma toplam puanlarının Gelin-Kayınvalide İlişkileri puanları varyansının %7'sini açıkladığı görülmüştür. Bu oranın değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir. Görüldüğü gibi anne-oğul bağlanmasının gelin-kayınvalide ilişkisini yordaması sadece çocuklu çiftler örneklem olarak alındığında da geçerlidir.

Anne-oğul bağlanmasının gelin-kayınvalide ilişkilerini yordama sonuçlarını toparlarsak; tüm alt ölçekler (kocanın tarafsızlığı hariç) yordanmaktadır. Bazı alt ölçekler (olumlu etkileşim, olumsuz etkileşim ve psikolojik saldırganlık) anne-oğul bağlanmasının ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma boyutu tarafından pozitif yönde yordanırken; bazı alt ölçekler (müdahale/evliliğe etki, kocanın rolü) anne-oğul bağlanmasının bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutu tarafından pozitif yönde yordanmaktadır. Demek ki oğullarına karşı ilgili olan ve ihtiyaçlarına karşılık veren anneler, gelinleriyle daha olumlu etkileşimler gerçekleştirmeye meyillidirler. Oğullarına aşırı korumacı yaklaşarak bağımsız

ve otonom bir kişilik oluşturmaya engel olan annelerin ise gelinlerine de benzer şekilde müdahaleci olmaya, evliliği olumsuz yönde etkilemeye ve kocaların da annesinin etkisiyle eşine karşı olumsuz tavır almaya meyli vardır. Ancak erkeğin gelin-kayınvalide çatışmasında objektif olup olmama durumu anne-oğul bağlanmasından etkilenmemektedir.

Araştırmanın bulgularını tartışacak olursak; araştırmanın küçük ölçekli yapısı göz önüne alındığında, daha geniş ölçekli araştırmalarda karşılaştırılması önerilebilir. Literatür incelendiğinde bu bulgulara benzer olarak; Rittenour (2009), Nebraska'da 622 gelinle yaptığı araştırmasında, kayınvalidenin olumlu iletişimi, kocanın gelin-kayınvalide bağımlı teşviki ve annesi ile algıladığı ilişki doyumunun gelinin kayınvalidesi ile ilişkisini değerlendirmesi ve kategorize etmesinde önemli rol oynayan etmenler olduğunu bulmuştur. Kocanın, gelin-kayınvalide bağımlı teşviki ve annesi ile algıladığı ilişki doyumunun gelinin kayınvalidesi ile algıladığı ilişki doyumu puanı varyansının %25'ini açıklamaktadır. Bu oran oldukça güçlü düzeydedir. Hâlihazırdaki araştırmada da anne-oğul bağlanma puanları gelin-kayınvalide ilişkisi puanlarının varyansını düşük oranda fakat anlamlı şekilde açıklamaktadır. Türkiye'de, Asya veya Afrika ülkelerinde anne-oğul bağlanma ile gelin-kayınvalide ilişkileri arasındaki ilişkiyi inceleyen başka araştırmalara rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmada elde edilen bulguları karşılaştırma imkanı bulunamamıştır. Ancak Aydın (2017), araştırmasının 17 gelinin anket sorularını cevaplamaıyla gerçekleştirilen nitel kısmında elde edilen verilerin de anne-oğul ilişkisinin gelin-kayınvalide ilişkilerine etkisi ile ilgili ifadelerle rastlamıştır. Örneğin No8, kendisinin kayınvalidesi ile ilişkisi konusunda, "Beni sevdiğini söyler, elimi tutar, sarılır. Ben de aynı şekilde mukabele ederim. Bizim için dualar eder." ifadesini kullanırken; kocasının annesi ile ilişkisi konusunda "Eşim annesine sarılır, öper. Ellerini tutar. Annesinin dizine uzanır. Ona bağırır, sesini yükseltmez, azarlamaz. Annesi de oğluna aynı şekilde davranır. Bu beni çok mutlu eder." ifadesini kullanmıştır. Benzer şekilde No13 "... annemle paylaşmadığım şeyleri, özellikle eşimle olan sorunlarımı ona anlatırım... İlişkimizi bir arkadaşına benzetiyorum... Eşim ile annesi çok güzel anlaşılıyorlar ve bu anlaşma tabii ki de bize yansıyor. Arkadaş gibiler çok iyiler." derken No16 "Pek samimi değilim. Biraz yabancı bir komşu misali gibi... Eşim de annesi ile çok samimi değildir..." diye belirtmiştir.

Araştırmanın bulguları anne-oğul bağlanma ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma boyutunun kadınların evlilik doyumunu pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Anaya Bağlanma Ölçeği İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Olma Boyutu puanlarının Evlilik Doyumu Kadın puanlarının %11'ini

açıklama gücü vardır. Bu oran orta düzeyde olmakla birlikte yeterli anlamlılık düzeyine sahiptir.

Puanların açıklanma yüzdesi anlamlı olmakla birlikte, Evlilik Doyumu Ölçeği toplam puanlarının ve İlişki Mutluluğu alt ölçek puanlarının açıklanma yüzdesinin güçlü olduğu, diğer alt boyut puanlarının açıklanma yüzdesinin ise pek güçlü olmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle; kadınlarda, ilişki memnuniyeti, çiftlerin birbirine genel uyumu, ilişkinin geleceğine güven durma konularıyla açıklanan ilişki mutluluğu alt ölçeği, sevgi, ilgi, eşle birliktelikten alınan haz, hayranlık, eşle dostluk, ortak ilgi ve paylaşım konularıyla açıklanan yakınlık alt ölçeği, eşe duyulan öfke, fiziksel veya duygusal şiddet konularını içeren öfke alt boyutu, eşin ailesiyle yaşanan uyuşmazlıklar ve eşin ailesinin evliliğe olumsuz etkileri konularını içeren eşin ailesi ile ilişkiler alt boyutu ve bütçe konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkları içeren ekonomik anlayış alt boyutu kocanın çocukluk hayatında annesinin ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma tutumundan etkilenmektedir. Uyuşmazlık, çatışmada problem çözmede etkili olamama, sözel çatışmanın oranı ve eşini kabul etmeme konularını kapsayan Çatışma Alt Ölçeği ise etkilenmemektedir.

Araştırmanın bulguları anne-oğul bağlanması bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutunun kadınlarda evlilik doyumunun yalnızca eşin ailesi ile ilişkiler alt boyutunun %9'unu açıklamaktadır. Bu oranın değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir. Diğer bir deyişle; eşin ailesiyle yaşanan uyuşmazlıklar ve eşin ailesinin evliliğe olumsuz etkileri konularını içeren eşin ailesi ile ilişkiler alt boyutu kocanın gelin-kayınvalide çatışmasında tarafsız olması kocanın çocukluk hayatında annesinin bağımsızlığa ve otonomiye izin verme tutumundan etkilenmekte; evlilik doyumunun diğer alt boyutları etkilenmemektedir.

Araştırmanın bulguları anne-oğul bağlanması ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma boyutunun erkeklerde evlilik doyumunu pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Anaya Bağlanma Ölçeği İlgili ve İhtiyaçlara Duyarlı Olma Boyutu puanlarının Evlilik Doyumu Erkek puanlarının %8'ini açıklama gücü vardır. Bu oranın değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir.

Araştırma kapsamında anne-oğul bağlanması ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma boyutunun erkeğin evlilik doyumunu yordamadaki gücü Evlilik Doyumu Ölçeği'nin tüm alt ölçekleri bazında incelenmiştir. Sonuçlar ve yorumları aşağıda sıralandığı gibidir.

Anaya Bağlanma İlgili-Kontrol Alt Ölçeği puanları erkeğin Evlilik Uyumu Alt Boyut puanı varyansının %10'unu ve Evlilik Uyumu Alt Boyutu'nun alt ölçekleri olan İlişki Mutluluğu puanı varyansının %12'sini, Yakınlık puanı

varyansının ise %6'sını açıklamaktadır ($p < .05$). Öfke, Eşin Ailesiyle İletişim, Ekonomik Anlayış Alt Boyutu ile Evlilik Uyumu Alt Boyutu Çatışma Alt Ölçeği ise anlamlı şekilde yordanamamaktadır ($p > .05$). Diğer bir deyişle; erkeklerde, ilişki memnuniyeti, çiftlerin birbirine genel uyumu, ilişkinin geleceğine güven durma konularıyla açıklanan ilişki mutluluğu alt ölçeği, sevgi, ilgi, eşle birliktelikten alınan haz, hayranlık, eşle dostluk, ortak ilgi ve paylaşım konularıyla açıklanan yakınlık alt ölçeği erkeğin çocukluk hayatında annesinin ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma tutumundan etkilenmektedir. Eşe duyulan öfke, fiziksel veya duygusal şiddet konularını içeren öfke alt boyutu, eşin ailesiyle yaşanan uyuşmazlıklar ve eşin ailesinin evliliğe olumsuz etkileri konularını içeren eşin ailesi ile ilişkiler alt boyutu ve bütçe konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkları içeren ekonomik anlayış, uyuşmazlık, çatışmada problem çözmede etkili olmama, sözel çatışmanın oranı ve eşini kabul etmeme konularını kapsayan Çatışma Alt Ölçeği ise etkilenmemektedir.

Araştırmanın bulguları anne-oğul bağlanması bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutunun erkeklerde evlilik doyumunun yalnızca öfke alt boyutunun %5'ini açıklamaktadır. Bu oranın değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir. Diğer bir deyişle; Eşe duyulan öfke, fiziksel veya duygusal şiddet konularını içeren öfke alt boyutu erkeğin çocukluk hayatında annesinin bağımsızlığa ve otonomiye izin verme tutumundan etkilenmektedir. Evlilik doyumunun diğer boyutları ise etkilenmemektedir.

Regresyon analizleri çocuksuz çiftler örneklemeden çıkartılarak da sürdürülmüştür. Sadece çocuklu olan çiftlerde Anne-Oğul Bağlanma toplam puanlarının evlilik doyumunu kadın puanları varyansının %13'ünü, erkeklerde ise %14'ünü açıkladığı görülmüştür. Bu oranlar orta düzeyde olmakla birlikte yeterli anlamlılık düzeyine sahiptir. Ayrıca çocuklu çiftlerde anne-oğul bağlanması toplam puanları hem kadınlarda hem erkeklerde Ebeveynlik Anlayışı alt boyut puanları varyansının %6'sını açıklamaktadır ($p < .05$). Bu oranların değeri düşük olsa da anlamlılık düzeyi yeterlidir. Görüldüğü gibi anne-oğul bağlanmasının evlilik doyumunu yordaması sadece çocuklu çiftler örneklem olarak alındığında da geçerlidir.

Araştırmanın diğer bulgularını tartışacak olursak; anne-oğul bağlanmasının ilgili ve ihtiyaçlara duyarlı olma boyutunda pozitif yönde; bağımsızlığa ve otonomiye izin vermeme boyutunda negatif yönde evlilik doyumunu yordadığı bulunmuştur. Kişinin annesi ile bağlanması stilinin yetişkinlikteki romantik ilişkilerinde bağlanmasını yordayabileceğini ifade eden bağlanma teorisinden (Bowlby, 1963/1973; Hazan ve Shaver, 1994/1997) yola çıkılarak bu araştırma teorisini desteklemiştir. Bu bulgular, daha önce evlilik doyumunu

ve bağlanma arasındaki ilişkiyi araştıran başka çalışma bulgularıyla benzeşmektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalara bakıldığında; Sarı (2012), kaygılı ve kaçınan bağlanma stilleri ile evlilik doyumu arasında negatif yönde korelasyon bulmuştur. Sığırcı (2010), kaçınan bağlanmanın evlilik doyumunu önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuştur. Tufan Çetin (2010) ise yakınlıktan kaçınmanın evlilik doyumunu anlamlı şekilde yordadığını bulmuştur. Solmuş (2003), kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip kadınlarla evli erkeklerin, diğer bağlanma stiline sahip kadınlarla evli erkeklerle oranla daha fazla evlilik çatışması yaşadıklarını belirtmiştir. Amerikalılarla yaptığı araştırmasında Moyni (2016) de bağlanmanın evlilik doyumunu yordadığını, yordama gücü en yüksek olan bağlanma türünün kaçınan bağlanma olduğunu bulmuştur. Abouhamzeh (2014), İranlı Amerikalılarda; Ball (2014), Amerikalılarda; Crowley (2006), Amerikalılarda; Schnose (2005) İspanyol Amerikalılarda kaçınan ve kaygılı bağlanma stillerinin düşük evlilik doyumuyla ilişki olduğunu bulmuştur. Ng, Loy, MohdZain ve Cheong (2013)’un araştırmasına göre ise Çinli kadınlar, Hintli kadın ve erkekler, Malezyalı kadın ve erkekler için kaçınma ve kaygı evlilik doyumunu önemli yordayıcıken Çinli erkekler için kaçınma evlilik doyumunu yordayıcıdır. ABD’de yapılan çalışmalara bakıldığında; Kirkpatrick ve Davis (1994), çiftlerle yaptıkları çalışmalarda kaçınan bağlanma stiline sahip kadınlar ile kaygılı/kararsız bağlanma stiline sahip ilişkilerin diğer bağlanma stiline sahip çift ilişkilerinden daha kısa sürdüğünü ve kadınların kaygılı/kararsız bağlanma stiline erkeklerince kaçınan bağlanma stiline sahip olduğu ilişkilerin ise nispeten uzun sürdüğünü görmüşlerdir. Bu durumu kaygılı/kararsız bağlanan kadının ve kaçınan erkeğin özelliklerinin geleneksel cinsiyet rollerine uygun olması ile açıklamışlardır. Fuller ve Fincham (1995), kaygılı/kararsız bağlanan veya kaçınan bağlanan kişilerin kendilerine benzer bağlanma stiline sahip kişilerle romantik birliktelik yaşamaya yanaşmadıklarını belirtmişlerdir. Çatışma çözme yöntemleri açısından değerlendirildiğinde ise güvenli bağlanan bireylerin evliliklerinde daha etkili yollarla çatışma çözme ihtimalleri vardır. Hatch (2008), Amerikalı evli öğrencilerle yaptığı çalışmasında kaçınan bağlanmanın hem kadının hem erkeğin evlilik doyumu ile ilişki gösterdiğini bulmuştur. Jenkins (2013) ise yukarıda bahsedilen araştırmalardan farklı olarak kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanma ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde ilişki bulmuştur. Bu durumu örneklerinin yaşlı ve orta yaşlılardan oluşmasıyla açıklamaktadır. Çünkü orta yaşlı ve yaşlı kişilerin stresle başa çıkmada daha etkili olduklarını, o yüzden evlilikte de kaçınma ve kaygıyla başa çıkabileceklerini belirtmiştir (Cappelliez ve O’Rourke, 2006; akt. Jenkins, 2013). Ayrıca katılımcılarının çoğunun en az 10 yıl evli olması ve bu durumun eş desteğini daha çok alarak kaygı ve kaçınma davranışlarıyla baş etmiş

olabileceklerini belirtmiştir (Heffner, Kiecolt-Glaser, Loving, Glaser ve Malarkey, 2004; akt. Jenkins, 2013).

Araştırmanın diğer bir amacı gelin-kayınvalide ilişkilerinin evlilik doyumunu yordayıp yordamadığına bakmaktır. Araştırma bulguları gelin-kayınvalide ilişkisinin evlilik doyumunu hem kadınlar hem de erkekler için yordadığını belirtmektedir. Kadınların evlilik doyumu tüm alt boyutlarda [Evlilik Uyumu (İlişki Mutluluğu, Çatışma, Yakınlık), Öfke, Eşin Ailesiyle İletişim, Ekonomik Anlayış, Ebeveynlik Anlayışı] yordanmakla beraber erkeklerin evlilik doyumu ekonomik anlayış alt boyut düzeyinde yordanmamaktadır. Bu konudaki ayrıntılı bulgular aşağıdaki gibidir:

Gelin-Kayınvalide İlişkileri toplam puanları kadınlarda evlilik doyumu Evlilik Uyumu Alt Boyutu puanı varyansının %25’ini, Evlilik Uyumu Alt Boyutu İlişki Mutluluğu Alt Ölçeği puanı varyansının %20’sini, Evlilik Uyumu Alt Boyutu Çatışma Alt Ölçeği puanı varyansının %36’sını, Evlilik Uyumu Alt Boyutu Yakınlık Alt Ölçeği puanı varyansının %13’ünü, Öfke Alt Boyutu puanı varyansının %14’ünü, Eşin Ailesiyle İlişkiler Alt Boyutu puanı varyansının %76’sını ve Ekonomik Anlayış Alt Boyutu puanı varyansının %10’unu açıklamaktadır ($p < .05$). Açıklanma yüzdelere göre Eşin Ailesi ile İlişkiler ve Çatışma alt boyutları başta olmak üzere tümü oldukça güçlü düzeydedir. Diğer bir deyişle; kadınlarda, ilişki memnuniyeti, çiftlerin birbirine genel uyumu, ilişkinin geleceğine güven durma konularıyla açıklanan ilişki mutluluğu alt ölçeği, sevgi, ilgi, eşle birliktelikten alınan haz, hayranlık, eşle dostluk, ortak ilgi ve paylaşım konularıyla açıklanan yakınlık alt ölçeği, uyuşmazlık, çatışmada problem çözmede etkili olamama, sözel çatışmanın oranı ve eşini kabul etmeme konularını kapsayan Çatışma Alt Ölçeği, eşe duyulan öfke, fiziksel veya duygusal şiddet konularını içeren öfke alt boyutu, eşin ailesiyle yaşanan uyuşmazlıklar ve eşin ailesinin evliliğe olumsuz etkileri konularını içeren eşin ailesi ile ilişkiler alt boyutu ve bütçe konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkları içeren ekonomik anlayış alt boyutu gelinin kayınvalidesi ile ilişkisinin olumluluk düzeyinden etkilenmektedir.

Çocuklu çiftlerde ise Gelin-Kayınvalide İlişkileri toplam puanlarının, Evlilik Doymu Ölçeği kadın toplam puanları varyansının %36’sını ve çocuk eğitimi ve disiplini konusundaki anlaşmazlıklar, eşin çocukla ilgili sorumlulukları yerine getirip getirememesi, eşin çocuklarla olan ilişki kalitesi konularını kapsayan Ebeveynlik Anlayışı alt boyut puanları varyansının %18’ini yordadığı görülmüştür ($p < .05$). Açıklanma yüzdelere göre tümü oldukça güçlü düzeydedir. Görüldüğü gibi gelin-kayınvalide ilişkisinin kadınlarda evlilik doyumu üzerindeki etkisi sadece çocuklu çiftler örneklem olarak alındığında da geçerlidir.

Gelin-kayınvalide ilişkileri puanları Evlilik doyumu erkek toplam puanları varyansının %15'ini, Evlilik Uyumu alt boyutunun %13'ünü, Evlilik Uyumu alt boyutu İlişki Mutluluğu alt ölçeğinin %7'sini, Evlilik Uyumu alt boyutu Çatışma alt ölçeğinin %23'ünü, Evlilik Uyumu alt boyutu Yakınlık alt ölçeğinin %6'sını, Öfke alt boyutunun %9'unu, Eşin Ailesiyle İlişkiler alt boyutu puanları varyansının ise %7'sini açıklamaktadır. Puanların açıklanma yüzdesi anlamlı olmakla birlikte, Evlilik Doyumu Ölçeği toplam puanlarının ve Çatışma alt ölçek puanlarının açıklanma yüzdesinin güçlü olduğu, diğer alt boyut puanlarının açıklanma yüzdesinin ise pek güçlü olmadığı görülmektedir. Ekonomik anlayış alt boyutu ise anlamlı düzeyde yordanmamaktadır. Diğer bir deyişle; kadınlarda, ilişki memnuniyeti, çiftlerin birbirine genel uyumu, ilişkinin geleceğine güven durma konularıyla açıklanan ilişki mutluluğu alt ölçeği, sevgi, ilgi, eşle birliktelikten alınan haz, hayranlık, eşle dostluk, ortak ilgi ve paylaşım konularıyla açıklanan yakınlık alt ölçeği, uyuşmazlık, çatışmada problem çözmede etkili olamama, sözel çatışmanın oranı ve eşini kabul etmeme konularını kapsayan Çatışma Alt Ölçeği, eşe duyulan öfke, fiziksel veya duygusal şiddet konularını içeren öfke alt boyutu, eşin ailesiyle yaşanan uyuşmazlıklar ve eşin ailesinin evliliğe olumsuz etkileri konularını içeren eşin ailesi ile ilişkiler alt boyutu gelinin kayınvalidesi ile ilişkisinin olumluluk düzeyinden etkilenmektedir. Bütçe konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkları içeren ekonomik anlayış alt boyutu gelinin kayınvalidesi ile ilişkisinin olumluluk düzeyinden etkilenmemektedir.

Çocuklu çiftlerde ise Gelin-Kayınvalide İlişkileri toplam puanlarının, Evlilik Doyumu Ölçeği erkek toplam puanları varyansının %17'sini ve çocuk eğitimi ve disiplini konusundaki anlaşmazlıklar, eşin çocukla ilgili sorumlulukları yerine getirip getirememesi, eşin çocuklarla olan ilişki kalitesi konularını kapsayan Ebeveynlik Anlayışı alt boyut puanları varyansının %15'ini yordadığı görülmüştür ($p < .05$). Açıklanma yüzdelerinin tümü oldukça güçlü düzeydedir. Görüldüğü gibi gelin-kayınvalide ilişkisinin kadınlarda evlilik doyumu üzerindeki etkisi sadece çocuklu çiftler örneklem olarak alındığında da geçerlidir.

Araştırmanın bulgularına benzer şekilde Aydın (2017)'nin araştırmasının nitel kısmında oluşturulan temalar arasında kayınvalidenin evliliğe etkisine dair bulgular yer almaktadır: Kayınvalidenin gelinle ilgili olumsuzlukları oğluna ileterek evliliğe etki etmesi hakkında No6 "...Eşimle sürekli sohbet ederler ve sürekli ben konuşulurum. Bende yanlış ne gördüyse şikâyet eder eşime. Eşim de hemen inanır. Annesinin bu hatalardaki payını hiç görmez."; No17 "...Çok nadir olarak benim ile ilgili sorunları benimle değil de eşimle paylaşması ve bu şekilde çözüm bulmaya çalışması

beni rahatsız ediyor. Eşim ister istemez onun etkisinde kalıyor." ifadelerini kullanmıştır. Literatüre bakıldığında buna benzer konularda çalışmalar yürütülmüştür. Öztürk (2013), Türkiye'de yaşayan 136 evli çift ile yaptığı çalışmada kayınvalide-kayınpeder kabul-red algısı, eş kabul-red algısı, evlilik çatışması ve genel evlilik memnuniyeti değerlendirilmesi arasında ilişki görmüştür. Ayrıca araştırma bulguları kadınların kayınpederi kabul-red algısı ile erkeklerin kayınvalide kabul-red algısının eş kabul-red algısı üzerinde etkisi olduğunu göstermiştir. Tayvan'da Wu ve diğ. (2010), Tayvanlı kadınlarla yaptıkları çalışmada kayınvalide ile yaşanan çatışmanın evlilik doyumunu yordadığını bulmuştur. Hoye (1971), ABD'de hem erkeğin hem kadının evlilik uyumu ile kayınvalide uyumu arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Bryant ve arkadaşları (2001), yaptıkları boylamsal çalışmada gelinlerin kayınvalide-kayınpederleriyle olan fikir ayrılıklarının ve uyumsuzluklarının algılanan evlilik başarısını yordadığını bulmuşlardır. Abes (2002), gelin-kayınvalide ilişkisindeki yakınlık düzeyi ile evlilik uyumu arasında korelasyon görmüştür. Velluci (2013), ABD'de 254 çiftle yaptığı çalışmada erkek ve kadınlarda algılanan kayınvalide/kayınpeder tarafından onay/dahil olma ile evlilik doyumu ve istikrarı arasında pozitif yönde korelasyon görmüştür. Adams (2000)'in, ABD'de yaşayan 132 evli çift ile yaptığı çalışmasına göre kayınvalideleri ile daha doyumlu ilişki yaşayan gelinlerin evlilik doyumları da yüksektir. Hyejeong (1992) Kore'de yaptığı çalışmada, gelin-kayınvalide çatışmasında kocanın yardımcı olmamasının gelinlerin evlilik uyumunu yordadığını belirtmiştir. Diğer taraftan, Rittenour (2009), Nebraska'da 622 gelinle yaptığı çalışmada, kayınvalidenin iletişimi, kocanın gelin-kayınvalide bağımlı teşviki ve annesi ile algıladığı ilişki doyumunun gelinin kayınvalidesi ile ilişkisini değerlendirmesi ve kategorize etmesinde önemli rol oynayan etmenler olduğunu bulmuştur. Çin'de yapılan başka bir çalışmada ise Song (2009), kayınvalide ve gelinlerin aralarındaki çatışmalarda, damatların arabuluculuk stillerine dair algılarını incelemiş; damatların problem-çözen tutumlarının gelin-kayınvalide çatışmasını azalttığı, rekabette bulunan stillerinin ise arttırdığını bulmuştur. (Shih ve Pyke, 2010) Çin ve Japon kültürlerinde yaygın olan kanının aksine kocaların gelin-kayınvalide arasında arabulucu rolü üstlendiğini belirtmiştir.

Bu araştırma evlilik doyumu ve gelin-kayınvalide üzerinde erkeğin annesi ile bağlanmasının etkisine bakmıştır. Sonraki çalışmalarda gelinin kendi annesi ile bağlanması, kayınvalidenin kendi annesiyle bağlanması değişkenleri arasındaki ilişkiler ve bunların gelin-kayınvalide ilişkisi ile evlilik doyumuna etkisi araştırılabilir. Bunun dışında, gelin-kayınvalide ilişkilerine dair boylamsal araştırmalar yürütülebilir. Bu araştırmalar kapsamında gelinlerin

kayınvalideleri ile ilişkileri yaşam döngüsü içerisinde değerlendirilirken bu gelinlerin kendileri kayınvalide olduğunda ilişkilerin nasıl olduğu araştırılabilir. Ayrıca yurt dışında var olan yalnız ülkemizde araştırmasına rastlanmamış gelin-kayınvalide ilişkilerinde kocanın arabuluculuğu konusunda araştırma yapılması önerilmektedir. Güvenli bağlanmanın önemini vurgulamak adına kamuoyundan farkındalığı artıracak çalışmalar da geliştirilebilir.

Toplumun temel yapı taşı olan ailenin sağlıklı olması önemlidir. Evlilik ilişkisi sağlıklı aileyi sağlayacak olan ilişki olduğundan, literatürde evlilik konusuyla ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların belli bir kısmı evlilik doyumunu ve bağlanma konularını ele alır. Hali hazırdaki çalışma evlilik doyumunu, bağlanmanın yanında gelin-kayınvalide ilişkilerine de değinmiştir. Bu araştırmanın evlilik doyumunu ve anne-oğul güvenli bağlanmasını artırmaya yönelik yapılacak projelere, geliştirilebilecek terapi tekniklerine ışık tutacağı düşünülmektedir. Tüm bunların dışında literatüre kazandırdığı Gelin-Kayınvalide İlişkileri Ölçeği bu araştırmanın önemini artırmaktadır.

Son olarak, bu araştırma bulguları değerlendirilirken 107 evli çift ile sınırlı olmasının göz önünde bulundurulması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abouhamzeh, E. (2014). *Attachment styles and marital satisfaction among Iranian-American individuals* (Unpublished doctorate dissertation). The Chicago School of Professional Psychology, Chicago, USA.
- Adams, R. D. ve Baptist, J. A. (2012). Relationship maintenance behaviour and adult attachment: An analysis of the actor-partner interdependence model. *The American Journal of Family Therapy*, 40, 230-244.
- Adams, T. R. (2000). *Differentiation and in law satisfaction among newly married LDS couples* (Unpublished doctorate dissertation). Indiana State University, Indiana, USA.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması*. Erişim adresi (06 Ocak 2014): <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması*. Erişim adresi (06 Ocak 2014): http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/tbna2014_kitap.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması*. Erişim Adresi (06 Ocak 2014): <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi. (2009). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Erişim adresi (06 Ocak 2014): <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/11/Aile-i%C3%A7i-%C5%9Fiddet-H%C3%9CNEE-2008-AnaRapor.pdf>

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi. (2014). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Erişim adresi (06 Ocak 2014): http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf
- Ainsworth, M. D. S., Bleher, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Aydın, E. (2017). *Anne-oğul bağlanmasının gelin-kayınvalide ilişkisi ve evlilik doyumunu yordamadaki rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ball, A. M. (2014). *Is there a relationship between attachment style and marital satisfaction? A study of couples married at least seven years* (Unpublished doctorate dissertation). Capella University, MN, USA.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Bartholomew, K. ve Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment. J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.). *Attachment theory and close relationships* (25-45). New York: Guilford Press.
- Basat, Ç. (2004). An exploration of marital satisfaction, locus of control, and self-esteem as predictors of sexual satisfaction (Unpublished doctorate dissertation). Middle East Technical University, Ankara.
- Bowlby, J (1969). *Attachment*. USA: Basic Book Publishers.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss volume II: Separation*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (2012). *Güvenli bir dayanak ebeveyn-çocuk bağlanması ve sağlıklı insan gelişimi*. (Çev. S. Güneri). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Bretherton, I. (1992). The origin of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775.
- Bryant, C. M., Conger, R. D. ve Meehan, J. M. (2001). The influence of in-laws on change in marital success. *Journal of Marriage and Family*, 63, 614-626.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (Çev. Sarioğlu İDE). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Canel, A. N. (2007). *Ailede problem çözme, evlilik doyumunu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Canel, A. N. (2013). The development of the Marital Satisfaction Scale (MSS). *Educational Science: Theory & Practice*: 13(1), 1-2.
- Chen, M-H. (1999). *The relationship of mothers and daughters in-law in urban Chinese families* (Unpublished doctorate dissertation). The Texas Woman’s University, USA.
- Curun, F. (2006). *Yüklemeler, iletişim çatışmaları, cinsiyet ve cinsiyet rolü yönelimi ile evlilik doyumunu arasındaki ilişki*

- (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Crowley, A. K. (2006). *The relationship of adult attachment style and interactive conflict styles to marital satisfaction* (Unpublished doctorate dissertation). Texas A&M University, USA.
- Çağ, P. (2011). *Evli bireylerde eş desteği ve evlilik doyumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demir, İ. (2003). *Evlilik ilişkilerine farklı bir yaklaşım: Bağlanma kuramı*. H. Yavuzer (Ed.). *Evlilik okulu* içinde (92-113). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fuller, T. L. & Fincham, F. D. (1995). Attachment style in married couples: Relation to current marital functioning, stability over time, and method of assessment. *Personal Relationships*, 2, 17-34.
- Gladding, S. T. (2012). *Aile terapisi tarihi, kuram ve uygulamaları*. (Çev. Ed. İ. Keklik ve İ. Yıldırım). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Müdürlüğü ve BNB Danışmanlık Ltd. Şirketi. (2009). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması özet rapor. Ankara.
- Hatch, D. L. (2008). *Factors that influence the association between adult attachment and marital satisfaction* (Unpublished doctorate dissertation). Utah State University, USA.
- Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationship. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1997). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hepner, P. P., Wampold, B. E. ve Kivlighan, D. M. (2013). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri*. (D. M. Siyez, Çev. Ed.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Hogge, J. L. (2007). *Relationships among marital satisfaction, marital conflict dimensions and marital conflict strategies* (Unpublished master dissertation). Utah State University, Utah, USA.
- Hoye, D. (1971). *Mother-in-law adjustment of young marrieds* (Unpublished doctorate dissertation). University of North Carolina, Greensboro, USA.
- Hyejeong, C. (1992). *Effects of conflict with mothers-in-law on psychological well-being and marital adjustment among Korean daughters-in-law* (Unpublished dissertation). Texas Tec University, USA.
- Jenkins, N. (2013). *The relationship between attachment styles and marital satisfaction in a military service population* (Unpublished doctorate dissertation). Walden University, USA.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). *Sex roles, family and community in Turkey*. Indiana University Turkish Studies 3, Indiana, USA.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan-aile-kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kapçı, E. G. ve Küçüker, S. (2006). Ana babaya bağlanma ölçeği: Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik özelliklerin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 286-295.
- Kirkpatrick, L. A., Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 502-512.
- Kutlu, B. (2009). *Beden imajının gelişimi ve sağlıklı beden ağırlığının korunmasında yemeye ilgili tutumlar, temel inançlar ve ebeveyne bağlanma rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kuyaksil, A. (2009). Türk anayasalarında kadın hakları ve gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 328-352.
- Larsen, N. J. (1997). *Support given by women to their mothers and mothers in law and relationship quality over time* (Unpublished doctorate dissertation). Iowa State University, USA.
- McKay, N. F. (2012). *Connections: Women in succesful in in-law relationships* (Unpublished doctorate dissertation). The Union Institute & University, Ohio, USA.
- Moini, S. (2016). *What predicts marital satisfaction? Defining marital satisfaction through attachment and differantation* (Unpublished master dissertation). Alliant International University, LA, USA.
- Nastasee, A. (1995). *Analysis of the relationship mothers in law and daughters in law: A systems perspective* (Unpublished doctorate dissertation). The Pennsylvania State University, USA.
- Ng, K-M., Loy, J., MohdZain, Z. ve Cheong, W. (2013). Gender, race, adult attachment and marital satisfaction among Malaysians. *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 21(2), 198-207.
- Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi kavramlar ve yöntemler*. (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Psikoloji.
- Nuner, J. (2004). *A qualitative study of mother in law / daughter in law relationships* (Unpublished doctoral dissertation). Texas Woman’s University, Texas, USA.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2013). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bakış*. Ankara: PEGEM Akademi.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztürk, M. (2013). *The interrelationship between in-laws acceptance rejection, intimate partner acceptance rejection, marital conflict, and overall marital satisfaction evaluation* (Unpublished master dissertation). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Pfeifer, S. K. (1989). *Mothers’ in law and daughters’ in law perceptions of interpersonal interaction* (Unpublished doctoral dissertation). University of Delaware, USA.

- Price, W. G. (1992). *The relationship levels of differantation from the family of origin to the mother-in-law/daughter-in-law relationship* (Unpublished master dissertation). Texas Woman's University, USA.
- Rangelov, B. B. (2012). *A study of relationship between conflict management styles and marital satisfaction among Bulgarian-American Spouses* (Unpublished doctorate dissertation). Southwestern Baptist Theological Seminary, USA.
- Rittenour, C. E. (2009). *Communicative and relational dimensions of shared family identity and relational intensions in mother-in-law/daughter-in-law relationships: Implications for relational outcomes and future family functioning* (Unpublished doctorate dissertation). University of Nebraska, USA.
- Sarı, T. (2012). *Evlü bireylerin ebeveyn algıları, otomatik düşünceleri ve bağlanma stillerinin evlilik doyumu ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Schnose, M. A. (2005). *Marital satisfaction among Hispanic couples: Intimacy, adult attachment and internalized shame* (Unpublished doctoral dissertation). Fuller Theological Seminary, School of Psychology, USA.
- Serewich, M. C. M. (2014). Relationships with parents-in-law. K. Floyd ve M. T. Morman (Eds.) *Widening the family circle: New research on family communication* (85-102). USA: SAGE Publications.
- Serovich, J. M. (1991). *In-law relationships: A role change perspective* (Unpublished master dissertation). University of Georgia, USA.
- Shih, K. Y. ve Pyke, K. (2010). Power, resistance, and emotional economies in women's relationships with mothers-in-law in Chinese immigrant families. *Journal of Family Issues*, 31(3), 333-357.
- Shih, K. Y. ve Pyke, K. (2015). Seeing mothers-in-law through the lens of the mothering ideology: An interview analysis of Taiwanese, Taiwanese American, and Mexican American daughters-in-law. *Journal of Family Issues*, 1-26.
- Shlien, J. M. (1992). Mother-in-law: A problem in kinship terminology. *A Review of General Semantics*, 19, 161-171.
- Sığırcı, A. (2010). *Evlü bireylerde bağlanma biçimleri ve evliliğe dair inançların evlilik doyumu ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Solmuş, T. (2010). *Bağlanma ve aşkın iki yüzü*. İstanbul: Epsilon.
- Song, Y. (2009). *Perceptions of the adult son/husband's mediation styles in Chinese mother/daughter-in-law conflicts* (Unpublished doctorate dissertation). University of Kansas, USA.
- Tezer, E. (1986). *Evlü eşler arasındaki çatışma davranışları: Algılama ve doyum* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tufan Çetin, B. (2010). *Evlilik doyumunun bazı değişkenlere göre yordanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Tuncay-Senlet, E. (2012). *Domestic violence against women in relations to marital adjustmet and psychological well-being, with the effects of attachment, marital coping, and social support* (Unpublished doctoral dissertation). Middle East Technical University, Ankara.
- Turan-Akdağ, S. (2011). *Ergenlerin bağlanma stilleri ile ebeveynlerinin bağlanma stilleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Turner, M. J., Young, C. R., ve Black, K. L. (2006). Daughters-in-law and mothers-in-law seeking their place within the family: A qualitative study of differing viewpoints. *Family Relations*, 55(5), 588-600.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2013). *Evlenme ve boşanma istatistikleri 2013*. Erişim adresi (06 Ekim 2013): <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014). *Evlenme ve boşanma istatistikleri 2014*. Erişim adresi (09 Temmuz 2014): <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18628>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015). *Evlenme ve boşanma istatistikleri 2015*. Erişim adresi (13 Haziran 2015): <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515>
- Vellucci, K. L. (2013). *Perceived relationship approval and inclusion by parents-in-law as predictors of marital satisfaction and stability* (Unpublished doctoral dissertation). Alliant International University, California, USA.
- Yakalı-Çamoğlu, D. (2007). Turkish family narratives: The relationships between mothers and daughters in-law. *Journal of Family History*, 32(2), 161-178.
- Yakalı-Çamoğlu, D. (2011). Representations of in-law women as villains in the Turkish novel. A. Fahraeus, ve D. Yakalı-Çamoğlu (Eds.). *Villains and villainy embodiments of evil in literature, popular culture and media* (149-171). Amsterdam-New York, NY: Probing the Boundaries.
- Yıldız, A. (2003). *Evlilikte yaşanan sorunlar ve başa çıkma yolları*. H. Yavuzer (Ed.). *Evlilik okulu* içinde (211-229). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yurtkuran-Demirkan, S., Günindi-Ersöz, A., Beder-Şen, R., Ertekin, E., Sezgin, Ö., Turğut, A. M. vd. (2009). *Boşanma nedenleri araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Zeytinoğlu, E. (2013). *Evlü bireylerin benlik saygısı, kıskançlık düzeyi, evlilikteki çatışmalar ve evlilik doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- (Endnotes)
- 1 Bu makale "Anne-Oğul Bağlanmasının Gelin-Kayınvalide İlişkisi ve Evlilik Doyumunu Yordamadaki Rolü" başlıklı yüksek lisans tezine dayandırılarak hazırlanmıştır. Kaynak: Aydın, E. (2017). *Anne-oğul bağlanmasının gelin-kayınvalide ilişkisi ve evlilik doyumunu yordamadaki rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

BİLİŞİM SEKTÖRÜNDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI İŞ BÖLÜMÜ

GENDER BASED DIVISION OF LABOUR IN INFORMATION AND COMMUNICATIONS SECTOR

Başak Bozkurt^a, Aylin Akpınar^b

ÖZ

Emek piyasasında bazı sektörlerde erkek çalışanlar, bazı sektörlerde ise kadın çalışanlar yoğun olarak istihdam edilmektedir. Bu durum yatay ayrışma meydana getirmektedir. Bazı sektörlerde ise kadın-erkek çalışan oranı görece birbirine yakındır. Yatay ayrışmanın görülmeyeceği, karma cinsiyetli olarak nitelendirilebileceğimiz bu sektörlerde ise dikey ayrışma bulunmaktadır. Bu alanlara yakından bakıldığında kadın ve erkek çalışanlar arasında toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü olduğunu görmek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, karma cinsiyetli bir sektör olan bilişim sektöründe toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü olduğunu ortaya çıkarmak ve incelemektir. Bu bağlamda, İstanbul’da bilişim sektöründe çalışan on iki kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın bulguları aktarılırken farklı sektörlerde ve benzer alanlarda yapılmış başka çalışmalarla ortak noktalar ve farklılıklar ortaya konmuştur. Çalışmanın sonucunda, kadınların bilişim sektöründe istihdam edildikleri alanların detaycılık, iletişim kurma, organizasyon gibi “kadınsı” olarak nitelendirilen özellikleri gerektiren alanlar olduğu görülmüştür. Sektörde az sayıda ve genellikle alt seviyelerde kadın yönetici bulunmakta, onlar da kadın yoğun alanlarda ya da erkekler arasında dengeleyici olarak konumlandırılmaktadır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle iş hayatında erkeklerle eşit koşullarda rekabet edememektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, mühendis kadınlar, çalışma hayatında kadın, bilişim sektöründe kadın
Jel Sınıflandırması: J70

ABSTRACT

Some sectors are male dominated, while some others are dominated by females in the labour market and this brings a horizontal segregation. In some sectors, the ratio of working men and women is relatively close to each other. Yet, even in sectors where both genders are employed, when scrutinized carefully, it is possible to identify a vertical segregation. The aim of this study has been to investigate the gender – based division of labour in Information and Communications Technology (ICT) sector where both women and men are employed. In-depth interviews were conducted with twelve women working in the ICT sector in Istanbul. In this paper, findings of the study that are similar to as well as different from those found in other studies conducted in different sectors are revealed. It was seen that the fields in which women were employed in the ICT sector required the characteristics which were considered “feminine” such as being interested in detail, problem solving, communication and organization. There were few women managers in the sector. If any, either they were employed in the lower levels or they had positions as creating a balance among male workers. Thus, women could hardly compete on equal terms with men in working life due to their gender roles.

Keywords: Gender based division of labour, women in engineering, women in working life, women in information and communication technologies sector

Jel Classification: J70

a YL. Öğr., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, basak.bozkurt@yahoo.com

b Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, aylinakpin@gmail.com

I. GİRİŞ

Türkiye’de kadınların profesyonel meslek alanlarında istihdama katılımı artmaktadır. Özellikle tıp, hukuk, mühendislik gibi çeşitli profesyonel mesleklerde çalışan kadınların oranı, Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Avrupa’daki pek çok ülkede profesyonel mesleklerde çalışan kadınların oranına yaklaşık veya daha fazladır. Bu durum uzun yıllar boyunca devam etmiş, farklı çalışmalar tarafından karşılaştırmalı verilerle ortaya konmuştur (Öncü, 1979, s. 274; Kandiyoti, 2013, s. 43-47; Ecevit, Gündüz-Hoşgör ve Tokluoğlu, 2003, s. 79; Öztan, Doğan, 2015a, s. 59-60). 1980-2009 döneminde kadın istihdamındaki tek istikrarlı unsur, üniversite mezunu kadın sayısının artması ve hizmet sektörünün eğitimli kadın emeğine olan talebi olmuştur (İlkkaracan, 2010, s. 32). Ancak kadınların profesyonel meslek alanlarında yer almaları bu alanlarda erkeklerle eşit temsil edildikleri anlamına gelmemektedir. Çünkü emek piyasasında, kadınların ve erkeklerin neleri yapıp yapmayacaklarına dair toplumsal olarak kurgulanan; buna koşut olarak kadınların ve erkeklerin farklı rollere ve sorumluluklara sahip olduğu, asimetrik ve içinde hiyerarşi barındıran *toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü* vardır (Urhan, 2015, s. 22). Örneğin otomobil ve petrol sektöründe erkekler yoğun olarak istihdam edilirken, tekstil ve hazır giyimde kadınlar yoğun olarak çalışmaktadır (Ecevit, 2011, s. 30). Bilişim gibi bazı sektörlerde kadın – erkek çalışan oranı görece yakındır. Ancak kadınların bu sektörlerde girmiş olmaları toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu süreç daha yakından incelendiğinde kadınların erkeklerle aynı meslekte olsalar dahi şirket içindeki pozisyonlarında, hatta aynı pozisyonda olmalarına rağmen yapmış oldukları işlerde toplumsal cinsiyet temelli kültüre ait söylemleri, pratikleri ve ayrımcılığı görmek mümkündür.

Bu makalenin ilk bölümünde dünyada ve Türkiye’de farklı sektörlerden ve çeşitli mühendislik alanları üzerine yapılmış çalışmalardan örneklerle toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü hakkında bilgi verilmektedir. Bilişim sektörü özelinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü dinamiklerini anlamak için öncelikle katılımcıların meslek seçimindeki motivasyonları ve üniversite eğitim süreçleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın devamında bilişim sektöründe kadınların çalıştığı pozisyonlara odaklanılmış, belirli pozisyonlarda yoğunlaşmalarının nedenleri tartışılmıştır. Ayrıca, kadınların yönetici kademelerde ne derecede ve nasıl temsil edildiği de ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise özel alanda cinsiyetlendirilmiş toplumsal ilişkilerin kamusal alanda iş hayatını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Çalışmanın verileri katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilmiştir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI İŞ BÖLÜMÜ

Emek piyasasının işleyişini incelerken kadının işgücüne katılmasını içinde yer aldığı toplumsal ilişkiler bağlamından hareketle analiz etmek gerekmektedir (Dedeoğlu, 2000, s. 139-140). Çünkü, kadınların erkeklerle birlikte içinde yer aldıkları toplumsal ilişkiler, çocukluktan itibaren aile ve okul gibi kurumlardan başlayarak, kız çocukları ve kadınlar olarak toplumsal cinsiyete dayalı toplumsallaşmalarının bağlamını oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, kız ve erkek çocukların ailede olduğu gibi okulda da “uygun” cinsel rolleri ve meslek eğitimlerini gerçekleştirecek biçimde toplumsallaşmaları sağlanmaktadır (Tan, 2011 s.91). Örneğin kız çocuklarına biçilen anne, ev kadını gibi roller düşünüldüğünde, bunlarla benzeşen rolleri üstlenebilecekleri hemşirelik, öğretmenlik, çocuk ve yaşlı bakıcılığı gibi sabır ve şefkat gerektiren mesleklerle ve işlere yönlendirilmeleri söz konusu olmaktadır. Buna karşılık erkek çocuklarının daha çok polis, asker olmaya yönelmelerini ise erkeklerle “uygun” olduğu düşünülen koruma, savunma gibi pratiklerin gerektirdiği fiziksel güç ve cesaret ile ilişkilendirerek anlamak mümkündür. Böylelikle, gerek kadınların ve gerekse erkeklerin yaptıkları işlerde toplumsal cinsiyet ideolojilerinin yansımaları görmek mümkündür. Örneğin 2009 yılı Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkları İşgücü Anketi verilerine göre Türkiye’de tarım dışı kadın istihdamına bakıldığında yaklaşık her dört kadından birinin eğitim, sağlık gibi ev işlerinin uzantısı olarak nitelendirilebilecek sektörlerde yer alması, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün emek piyasasında kendisini yeniden ürettiğini gözler önüne sermektedir (İlkkaracan, 2010, s. 43).

Belirli mesleklerde ve buna koşut olarak belirli sektörlerde erkeklerin veya kadınların yoğunlaşması söz konusudur. Sektörler ve işkolları temelindeki bu ayrışmaya yatay ayrışma denmektedir (Ecevit, 2011, s. 29). Bu durum *mesleksel/ sektörel ayrışma* olarak da isimlendirilmektedir (Hakim, 1979). Başka deyişle, kadınlar belli mesleklerde, ya da belli alanlarda yoğunlaşmakta, buna karşılık başka alanlardan büyük ölçüde dışlanmaktadır. İlkkaracan, kadınların annelik ve eşlik rolleri nedeniyle esnek çalışma saatleri ve koşullarını, seyahat gerektirmeyen ya da az seyahat edecekleri meslekleri, sektörleri ve pozisyonları seçtiklerini belirtmekte; zaman içerisinde kadınların çoğunluğu tarafından tercih edilen alanların kadın meslekleri, kadın sektörleri ve kadın işleri olarak tanımlandığını ortaya koymaktadır (2010, s. 42). Savcı da, madencilik, metal, teknik, vasıf gerektiren işler ve vasıflı imalat işlerinin erkek işleri olduğuna; sekreterlik, hemşirelik, öğretmenlik, bakım, temizlik, yemek işleri gibi işlerinse dişil özellikler taşıyan işler olduğuna dikkat çekmektedir. Dişil özellikler taşıyan işlerin çok fazla teknik bilgi, zihinsel yetenek gerektirmediği düşünülmekte, buna karşılık bu işlere kadınların yatkınlığı

duygusallık, sabırlılık gibi özellikler gerektirmeleri üzerinden açıklanmaktadır (1999, s. 136).

Kadınlar ve erkekler arasında sadece mesleki/ sektörel ayrışma yoktur bunun yanı sıra aynı işte/iş yerinde *dikey ayrışma* söz konusu olmaktadır. Kadınlar, bu kez erkeklerle kıyasla daha az vasıf gerektiren ve statüsünün düşük olduğu düşünülen işlerde yoğunlaşmaktadır (Ecevit, 2011, s. 30). Benzer iş kollarındaki dikey ayrışma, “meslek-içi ayrışma” olarak da nitelendirilmektedir (Fortin ve Huverman, 2002, s. 12). Aynı iş yerinde kadın ve erkeklerin farklı seviye yönetici pozisyonlarda yer alması durumu da dikey ayrışma olarak tanımlanmaktadır (Özkaplan, 2013, s. 7). Kadınların üst düzey işlere erişimi zordur, işlerinde yükselmeleri, yönetici kadrolara gelebilmeleri önlenmektedir. Bu engellere literatürde *cam tavan* denmektedir (Ecevit, 2011, s. 30). Hem meslek-içi/ sektör içi ayrışmalar hem de kadınların cam tavan engeline takılması nedeniyle yönetici pozisyonlara glememesi sonucunda dikey ayrışma meydana gelmektedir.

Çitçi, kamu yönetiminde çalışan kadın sayısının hızla artmasına rağmen kadınların belli kuruluşlarda, geleneksel büro, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi kadınsı çalışma alanlarında yoğunlaştıklarına dikkat çekmektedir. (1979, s. 249). Smith ve Dengiz, araştırmalarında yer alan katılımcıların, sanayide erkeklerin üretim ve makine bölümlerinde yoğunlaştığını, kadınların ise dikkatli dokümantasyon gerektiren kalite kontrol gibi işlere alındıklarını aktardıklarını belirtmektedirler. Erkekler karar verici pozisyonlarda çalışırken, kadınlar kalite kontrol, analiz gibi daha destekleyici rollerde çalışmaktadırlar (2010, s. 54,56). Benzer şekilde Pehlivanlı-Kadayıfçı da toplumsal cinsiyet temelli mühendislik kültürünün tezahür biçimlerini incelediği çalışmasında yer alan katılımcıların, kadın çalışanların genellikle kalite, organizasyon ve sözleşme işlerini yürüten bölümlerde tercih edildiklerini aktardığını ortaya koymaktadır (2015a, s. 237).

Farklı sektörlerde ve meslek gruplarında kadın işgücü istihdamını inceleyen çalışmalarda erkeklerin “ciddi”, “hard” olarak kategorilendirilen, kadınların da “hafif”, “soft” şeklinde nitelendirilen işlerde yoğunlaştıkları belirtilmektedir. Örneğin, Tufan-Tanrıöver, sinema televizyon sektöründe kadın işgücünü incelediği çalışmasında “ciddi” (yani sanatsal) olarak görülen sinemada erkeklerin egemenliğinin olduğuna, daha “hafif” (yani popüler kültür) olarak görülen televizyonda ise kadınların daha çok yönetim olanağı bulduğuna dikkat çekmektedir. Ancak televizyon özelinde bakıldığında alan içinde yine bir ayrışma vardır. “Ciddi” yani “erkeksi” olarak görülen haber-belge-siyasal program alanında daha az sayıda kadın çalışırken drama alanında daha fazla kadın çalışmaktadır (2000, s. 191-192). Mühendislik bölümleri de “hard” ve “soft” şeklinde kategorilendirilmektedir.

Bu ayrışma, teknik detayları ve matematiği ne kadar içerdiğine göre belirlenmektedir. Örneğin, matematiğe yakınlıklarına göre makine mühendisliği ve inşaat mühendisliği eril alanlar olarak görülüp “hard” olarak değerlendirilirken, gıda ve çevre mühendisliği ise kadınsı ve “soft” alanlar olarak değerlendirilirler (Pehlivanlı-Kadayıfçı, 2015a, s. 232).

Eril, dişil ve karma cinsiyetli mühendislik alanları araştırmaları üzerinden de toplumsal cinsiyet ve mühendislik ilişkisini inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Zengin-Arslan mühendislik departmanlarının üç gruba ayrılabilirliğini belirtmektedir. İlk grupta makine, inşaat, elektrik ve elektronik, petrol ve metalurji gibi eril mühendislik bölümleri, ikinci grupta gıda, kimya, çevre gibi dişil mühendislik bölümleri ve üçüncü grupta ise jeoloji, endüstri, nükleer enerji, bilgisayar, havacılık, maden, hidro jeoloji ve jeofiziği içeren karma cinsiyetli bölümler yer alır. Bu bölümlerin dişil olarak nitelendirilmesi kadınlara uygun oldukları düşünüldüğü için ya da kadınlar doğal olarak bu bölümleri seçtiği için değildir. Kadın-erkek öğrenci oranına göre gruplandırma yapılmaktadır. Kadın öğrenci oranı yaklaşık %50 olanlar dişil bölümler olarak nitelendirilmektedir. İçinde bilgisayar mühendisliğinin de yer aldığı karma cinsiyetli bölümlerde yüksek oranlarda erkek öğrenciler bulunur; ancak bu oran eril erkek bölümleri olarak nitelendirilen bölümlerdeki kadar yüksek değildir. Ayrıca bu bölümlerdeki kadın oranları zamanla değişebilmektedir. Örneğin, endüstri, hidro jeoloji, jeoloji ve jeofizik mühendisliklerinin yaklaşık %30’u kadın öğrencilerden oluşmaktadır ve bu bölümler dişil bölümlere daha yakındır; maden, hava, bilgisayar ve nükleer enerji bölümlerinde ise kadın öğrenci oranı %20 den azdır ve bu nedenle de bu bölümler eril gruba daha yakındır (2002, s. 402). Küskü, Özbilgin ve Özkale, kadın mühendislik öğrencilerine yönelik toplumsal cinsiyetçi ön yargıları inceledikleri çalışmalarında da benzer bir yöntem izlenmişlerdir. Bölümde kadın öğrenci oranı %20’den daha az ise eril mühendislik alanları, kadın öğrenci oranı %30’dan daha fazla ise dişil mühendislik alanları ve %20-%30 arasında ise karma olarak nitelendirilmişlerdir. Bu kategorilendirmeye göre ilk grupta elektrik, elektronik, gemi inşaat, inşaat, jeodezi, kontrol, doğal gaz, telekomünikasyon gibi mühendislik alanları yer alırken, dişil grupta çevre, gıda, kimya ve tekstil mühendislik alanları yer almaktadır. İçinde bilgisayarın da bulunduğu endüstri, fizik, matematik, meteoroloji gibi mühendislik alanları da karma olarak değerlendirilmiştir (2007, s. 116).

Pehlivanlı-Kadayıfçı, sanayi alanında eril alanların ve eril görevlerin genellikle kamusal alanda yer aldığı ya da mavi yakalılarla veya köylülerle yakın temasta çalışmayı gerektirdiğini belirtmektedir (2015, s. 241). Diğer yandan, örneğin gıda, kimya mühendislikleri gibi temiz, steril, “soft”,

rahat ve sessiz ortamlara sahip kol kuvveti gerektirmeyen mühendislik alanlarında kadınlar daha fazla istihdam edilirken genellikle laboratuvar çalışması, masa başı ya da entelektüel aktivite gerektiren elektrik – elektronik mühendisliğinde farklı bir durum söz konusudur ve temizliğine, “soft”luğuna rağmen erkeklerin baskın olduğu bir alandır. Bu noktada erkeklerin hem fiziksel güçte hem de zihinsel yetenek gerektiren alanlarda üstünlük iddialarını görmek mümkündür (Zengin-Arslan, 2002, s. 406).

Tüm bu kategorilendirmeler neticesinde “eril” bölümlerin tasarım, üretim gibi yaratıcı faaliyetleri içerdiğini, fiziksel güç kullanımıyla veya zihinsel yetenekle öne çıktığını ve “hard” kategorisinde yer aldığını; kalite kontrol, satış, organizasyon gibi alanların da “soft” kategorisinde yer aldığını, sabır, detaycılık, iletişim gibi kadına atfedilen özellikler gerektirdiği düşünüldüğü için “dişil” alanda tanımlandığını ve bunun bir hiyerarşi yarattığını, bu hiyerarşide de “zor” alanların daha üstte yer aldığını ve genellikle de erkekler tarafından doldurulduğunu belirtmek mümkündür. Eril, dişil, sert ve sert olmayan şeklindeki ayrışmalar yatay ayrışmayı meydana getirmektedir.

Günümüzde bazı alanlardaki işler, daha esnek, daha az tanımlanmış kariyer patikaları olan, çalışma saatleri değişken, standart olmayan biçimlerde (Parry, Taylor, Pettinger ve Miriam Glucksmann, 2005, s. 6-7). Bilişim sektöründe çalışanların tabi oldukları süreçler bu tanıma uymaktadır. Bilişim sektöründeki işler fiziksel güç gerektiren saha işleri değildir. Çalışma ortamı ofistir, teknoloji yoğun olarak kullanılmakta ve yapılan işler zihin emeğine dayanmaktadır. Bilişim sektöründe çoğu bilgisayar mühendisliği olmak üzere elektrik-elektronik mühendisliği, endüstri mühendisliği gibi çeşitli bölümlerden mezun çalışanlar bulunmaktadır. Katılımcılar tarafından sektörün görece homojen bir cinsiyet dağılımına sahip olduğu ifade edilmiştir. 2009 yılı Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkları İşgücü Anketi verilerine göre İlkaracan’ın derlediği “Sektörler ve Cinsiyete Göre Toplam İstihdamın Dağılımı” tablosunda kadınların %0,72’sinin, erkeklerin ise 0,74’ünün Bilgi ve İletişim (Bilişim) sektöründe çalışmakta olduğu görülmektedir. Sektörler bazında kadın-erkek oranlarının farkına bakıldığında, farkın en az olduğu sektör olarak bilişim sektörü öne çıkmaktadır (2010, s. 44). Türkiye Bilişim Sektörü Derneği (TÜBİDER) tarafından 2013 yılında “TÜBİDER Bilişim Sektörü Çalışan Ücretleri Araştırması” sonucuna göre bilişim sektöründe çalışan kadın oranı %32,7, erkek çalışan oranı ise %64,4’tür (TÜBİDER, 2013).¹ Bu ve-

riler ışığında Bilişim sektörünün karma cinsiyetli bir grup olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu durum, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü olmadığı anlamına gelmemektedir. Karma cinsiyetli alanlarda iş bölümü dinamiklerini analiz edebilmek ve dikey ayrışmalar var mı ortaya çıkarmak için alanı daha da yakından incelemek gerekmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Bu makalede analiz edilen veriler, İstanbul’da 22 Kasım 2016 – 24 Şubat 2017 tarihleri arasında bilişim sektöründe farklı ölçekteki firmalarda 12 kadın çalışanla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilmiştir.² Katılımcılardan yedi kişi bilgisayar mühendisliğinden, diğerleri ise endüstri mühendisliği, elektrik mühendisliği, elektronik ve haberleşme mühendisliği, yönetim bilişim sistemleri ve enformasyon teknolojileri bölümlerinden mezun olmuşlardır. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş, katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Katılımcılara, meslek seçimlerini etkileyen faktörleri, çalışma koşullarını, işlerinin gündelik hayatlarına olan etkisini, kariyer hedeflerini, çalışma hayatındaki deneyimlerini öğrenmek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların cevapları üzerinden içerik analizi yapılmış ve toplumsal cinsiyet perspektifli bir yaklaşımla yorumlanmıştır.

4. MESLEK SEÇİMİ

Görüşmelerde, sektördeki iş bölümünün temellerinin eğitim hayatında atılmaya başladığı pek çok katılımcı tarafından aktarılmıştır. Bu nedenle de bilişim sektöründe cinsiyete dayalı iş bölümünün dinamiklerini anlamak için meslek tercihi konusuna ve üniversite eğitim sürecine değinmek gerekmektedir. Öztan ve Doğan’ın çalışmalarında yer alan katılımcılar, kadın Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) çalışanlarının meslek seçiminde genellikle akraba veya öğretmen gibi çocukluklarındaki rol modelleri örnek aldıklarını; rol model yoksa başarılı bir öğrencinin tercihi olarak ya da en yüksek puanlı üniversiteyi seçmek adına mühendis olduklarını belirtmektedir. Katılımcılar, kadın çalışanların aileleri tarafından Bilgi ve İletişim Teknolojileri, elektronik ve bilgisayar mühendisliği alanlarına teşvik edildiklerini; bilgisayar mühendisliğinin ve Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin geleceğin güvenli meslekleri olarak gördüğünü belirtmektedirler (2015a, s. 65, 68). Erkek çalışanların ise küçük yaşlardan itibaren teknoloji alanına duydukları heyecanın ve ilginin mesleki tercihlerinde etkisi olduğunu vurgulamaktadırlar (2015a, s. 64). Küskü, Özbilgin ve Özkale, hem kadın hem de erkek mühendislik öğrencilerinin fen derslerine

¹ Bu araştırmada 6,572 çalışan ve 423 işveren tarafından yanıtlanan anket verileri kullanılmıştır. Aynı araştırma 2017 yılında da yapılmıştır ancak 2017 araştırma sonucunda sektördeki kadın/erkek çalışan oranı bilgisi paylaşılmadığı için bu makalede 2013 yılında yapılan araştırma sonuçları paylaşılmıştır (TÜBİSAD, t.y.).

² Katılımcılar için takma isimler kullanılmıştır.

ilgilerini, yeteneklerini ve eğilimlerini mühendislikle ilişkilendirdiklerini; ancak erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre doğuştan gelen yetenekleri olduğuna daha çok inandıklarına dikkat çekmektedir (2007, s. 120). Smith ve Dengiz de, kadınların neden mühendisliği seçtiği sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında sırasıyla, matematiği sevmelerinin, bu tip bir işten hoşlanacaklarını düşünmelerinin, mesleğin iyi bir gelir potansiyeli olmasının ve mesleğe duyulan saygının yer aldığını belirtmektedir. Bunlara ek olarak kadınların ailelerinden, öğretmenlerinden ve medyadan etkilendikleri, mühendis olan tanıdıklarının da mühendisliği seçmelerinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir (2010, s. 53). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalara baktığımızda da, erkeklerin çocukluktan itibaren daha bağımsız ve kendilerine daha güvenli yetiştirildiklerini, daha az yetenekli olsalar dahi ailelerden gelen baskılarla geleneksel erkek alanlarına girmekte ısrarcı olduklarını görürüz. Buna karşılık kızlar daha edilgen ve dolayısıyla daha az özgüvenli yetiştirildikleri için erkeksi kabul edilen bölümlere sadece en yetenekli ve kendilerine en fazla güvenen kadınlar girebilmektedir (Kimmel, 2004 s.243-263).

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılar, bölüm tercihlerini bir rol modelden etkilenmekten çok prestijli ve iyi gelir getiren bir iş imkanı sunması ve üniversite sınavında aldıkları yüksek puanların boşa gitmemesi için yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların hemen hemen hepsinin erkeklerin mesleki tercihleri konusunda dile getirdiği gerekçelerin çok benzer olduğu görülmüştür. Erkeklerin bilgisayara daha önceden de aşina olduğunu ve üniversiteye gelirken yazılım hakkında bilgi sahibi olduğunu iletilmiştir. Erkeklerin üniversiteye bilgisayar hakkında daha fazla bilgiye ve deneyime sahip olarak başlamasının onlara üniversite hayatında büyük bir avantaj sağladığı aktarılmıştır. Kadın öğrenciler kod yazmakta zorlanırken erkeklerin bir kısmının kod yazmayı öğrenip de geldiği, farklı seviyedeki kadın ve erkek öğrencilerin aynı sınavlara tabi olması sonucunda kadınların geride kaldıkları belirtilmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen katılımcılardan birisi olan Seda, toplumsal cinsiyet ile bilgisayarla tanışma ve üzerinde çalışma ilişkisini şu şekilde aktarmıştır:

Oyundan dolayı, ... daha şeylerdi aşinalardı. İşte ne bileyim internet kafeye o zamanlar tabi internet cafe vardı internet kafeye gidebilmek de şey mesela. Yani benim ailem tabi ki daha rahattı fakat gece 10'a kadar kalamazsın yani kalamazdın. Erkek kardeşim de çok gitmezdi ama gitse arkadaşlarıyla ... kalabilirdi. Ya mesela baya toplumsal şeyler bence küçük küçük birleşip şey yapıyorlar. Bunları tabi bu arada bu şekilde bugünlerde düşününce fark edebiliyor insan. (Seda, 32 yaşında, Yazılım Geliştirici)

Kadın ve erkek öğrenciler arasındaki bu bilgi ve deneyim farklılığının üniversite hayatıyla sınırlı kalmadığını, üniversite sonrasında işe girişte de fark edildiğini Özlem şöyle aktarmıştır:

Erkekler daha donanımlı geliyorlar, kızlara göre. Bir kere bilgisayarla native (doğal) bir ilişkileri var. İlk başta oyun oynamaktan gelen, ondan sonra programlama gibi şeyleri yapmaya daha eğilimliler, daha fazla şey deniyorlar [...] Ama erkeklerin çok büyük bir çoğunluğu part time developerlık (yazılım geliştiricilik) vs gibi şeyler yapıyor. Dolayısıyla bu tip şeyler aslında mezun olana kadar sahip olduğunuz skilleri (becerileri) değiştiriyor (Özlem, 36 yaşında, Çözüm Mimarı)

Özlem'in aktardıklarında dikkati çeken nokta erkeklerin bilgisayarla doğal bir ilişkisi olduğunu ve programlamaya daha eğilimli olduklarını ifade etmesidir. Birçok çalışmada, erkeklerin neden mühendisliği tercih ettiklerini teknolojiye, bilime olan eğilimleri, merakları üzerinden açıkladıkları belirtilmiştir (Küskü, Özbilgin ve Özkale, 2007, s. 120; Öztan ve Doğan, 2015a, s. 64) Burada dikkat çeken nokta, bu görüşü kadınların da paylaşmasıdır.

Katılımcıların bazıları, bilişim sektöründe cinsiyete dayalı iş bölümüne dair ayrımın üniversitede temellendiğine örnek olarak, öğretim üyelerinin kadın öğrencileri belli alanlara yönlendirmeleri olduğunu aktarmışlardır. Örneğin katılımcılardan Merve, bir hocasının kadın öğrencilere yönelik olarak "Mezun olunca zaten analiz yapacaksınız" dediğini anlatmıştır. Merve'ye göre hocasının bu sözü kadınların başka alanlarda kötü olmasıyla ya da erkeklerin iyi olmasıyla ilgili değildir. Bu durum, Merve'ye göre "toplumsal algı" ile ilgilidir. Çünkü ilerleyen bölümde pozisyon bazında yapılan değerlendirmelerde de görüleceği gibi analizin "iletişim", "detaycılık" gibi "kadınsı" olduğu düşünülen özellikler gerektirdiği düşünülmektedir.

5. BİLİŞİM SEKTÖRÜNDE KADINLARIN ÇALIŞTIĞI POZİSYONLAR

Bu çalışma kapsamında bilişim sektöründeki dikey ayrışmaya odaklanılacağı için katılımcıların hangi pozisyonlarda görev aldığı önem taşımaktadır. Firmaların organizasyon yapısına, işleyiş modeline, firmada kullanılan teknolojiye göre pozisyonlar çeşitlenmekte ve pozisyonların isimlendirmeleri farklılık göstermektedir. Aynı isimlendirmenin kullanıldığı durumlarda dahi farklı görev ve sorumluluk tanımları söz konusu olabilmektedir. Ancak farklı isimlendirmeler de olsa katılımcıların görev ve sorumlulukları incelendiğinde yönetsel pozisyonlara ek olarak proje yöneticisi, analist, mimar, yazılım geliştirici, testçi ve operasyoncu olmak üzere altı temel pozisyon

olduğu görülmüştür. Proje yöneticisi, projenin yönetimini yapan, projenin gidişatını takip eden, riskleri yöneten kişidir. Analist, proje kapsamında talepleri toplar ve neyin yapılacağını analiz eder. Mimar, işin nasıl yapılacağını ve sistemin nasıl çalışacağını tasarlar. Yazılım geliştirici, yapılan tasarıma göre kod yazar ve istenen talepleri hayata geçirir. Testçiler yazılan kodu kontrol eder. Hata bulurlarsa yazılım geliştirici kodu düzeltir. Operasyoncu da yazılan kodu çalıştıran, gelen sorunları inceleyen ve gerekli durumlarda yazılım geliştiricilere yönlendiren kişidir.

Ayşe'nin aktardıkları bilişim sektöründe kadınların ve erkeklerin hangi pozisyonlarda yoğunlaştığına dair genel bir fikir vermektedir:

Genelde analist ekiplerinde kadın sayısı fazla, kadınların yayılımı daha fazla. Tasarım ve geliştirme ekiplerinde erkeklerin daha hakim olduğunu görüyoruz. Mimari ekipte de yine keza erkek egemen bir yaklaşım var. [...] Bunların da hani genelde analist ekipte kalma, yönetici olarak kalma ya da proje yönetiminde kalma gibi bir yaklaşımları var bayanların. Erkeklerin ise daha uzmanlaşarak expertlikte (uzmanlıkta) kalma deneyimleri var. Mimari ekipteki sayının fazla olması bence bu. Erkek sayısının fazla olması bu aslında. Test ekibinde yüzde 50-50 diyebilirim hani kadın erkek yayılımı. Operasyon ekiplerinde yine bilişim sektöründe operasyon ekiplerinde de gece çalışmaları vs. sebebiyle erkeklerin daha fazla olduğunu gözlemliyoruz. Proje yönetimi ve analist ekiplerde aslında kadınların daha aktif rol aldığını söyleyebiliriz. (Ayşe, 33 yaşında, İş Analisti)

Ajda, kadınların belli pozisyonlarda, erkeklerin ise belli başka pozisyonlarda yoğunlaşması sonucunda, genel dağılıma bakıldığında kadın erkek oranının birbirini dengelediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bu yıllar içerisinde nasıl olmuş tam bilemiyorum ama, geliştirme ekipleri daha yoğun erkek, iş analizi ekipleri daha yoğun bayan bir şekilde dengeliyorlar birbirlerini hani daha homojenize bir ortam oluşuyor bir şekilde. " (Ajda, 34 yaşında, İş analisti)

5.1. Kadınlar Analiz Eder, Erkekler Tasarlar ve Hayata Geçirir

Özta ve Doğan çalışmalarında, Bilgi ve İletişim Teknolojileri alanında çalışan kadınların daha çok pazarlama ve müşteri ilişkileri ve "soft" beceriler gerektiren alanlarda çalıştığını belirtmektedir (2015a, s. 71). Mühendisliğin teknik ve asosyal yönlerine karşılık, kadınlardan sosyal olmaları talep edilmektedir. Diğer yandan, kadınlar kendilerini teknik konularda kanıtlayamadığında, proje yönetimi, analiz gibi alanlara yönlendirilmekte ve kadınların kod yazmaya çok ilgi duymadığı düşünülmektedir (Özta ve Doğan, 2015b,

s. 292). Ecevit, Gündüz-Hoşgör ve Tokluoğlu, işverenlerin, kadınların insanlarla daha efektif çalışabildiğini, erkeklere göre daha düzenli, daha detaycı ve iletişim yeteneklerinin daha gelişmiş olduğunu düşündükleri için kadınları sistem analisti olarak işe almayı tercih ettiklerini belirtmektedir (2003, s. 81). Avrupa Komisyonu tarafından bilişim sektöründe çalışan kadınlar üzerine yapılan araştırmada, çoğu kadının işe teknik bir pozisyonda başlamış olsa dahi daha yönetimsel ya da daha az teknik pozisyonlara geçmeye eğilimli olduğu gözlemlenmiştir (European Commission, s. 2013, s. 46). Sözü edilen çalışmaların bulgularına benzer şekilde bu çalışmada da katılımcılar arasında, kadınların belli pozisyonlara işverenler tarafından yönlendirildiğinden söz edenler olmuştur. Ancak bu durumun yanı sıra, kadınların da analist olma yönünde yoğun bir talepleri olduğunu gözlemlediklerini söyleyen katılımcılar olmuştur. Bu açıdan kadınların belli alanlarda yoğunlaşmasının iki taraflı bir tercih olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Hangi işlerin kadınlara uygun olduğuna dair patriarkal zihniyet yapısı, işverenlerin işe alım kararlarını etkilemekte ve kadınların da ne tür işlerde işgücü arz edecekleri konusunda kişisel tercihlerini sınırlamaktadır (Toksöz, 2015, s. 164).

Katılımcılardan Özlem, geliştirme işlerine göre daha az sorumluluk gerektiriyor olması nedeniyle kadınların genellikle işveren tarafından analist pozisyonuna yönlendirildiklerini düşünmekte, kendisinin de yöneticisi tarafından "rahat" bir iş olduğu için bu alana yönlendirilmek istendiğini aktarmaktadır:

Ve bana şey dedi, hani ilerde çocuk falan düşünebilirsin. Analizde daha rahat edersin düşünmüyor musun? Yani zarf. Ben analiz yapamam dedim. Ben development (geliştirme) yapmayı çok seviyorum. Ama buna bir yönlendirme oldu. (Özlem, 36 yaşında, Çözüm Mimarı)

Özlem, yöneticisine çocuk sahibi olma konusunda bir plandan söz etmediğini aktarmıştır. Ancak görüldüğü gibi, yöneticisi, Özlem'i potansiyel anne olarak görmekte, annelik rolünün bir uzantısı olarak da kadına yüklenen çocuk yetiştirme sorumluluğu nedeniyle ilerisini düşünerek Özlem'e "daha rahat" bir iş önermektedir. Katılımcılardan Ajda da analist pozisyonuna başvuranların çoğunun kadın olduğunu belirtmektedir:

İş analisti deyince; gerçekten de daha fazla bayan oluyor. Bir dönem iş ilanlarının başvurularını cevaplamıştık şirket için hani gelen CV'lere baktığımda genellikle iş analistliğine başvuran daha çok yoğun bayan olmuştur yani. (Ajda, 34 yaşında, İş analisti)

İş başvurularının yoğunluğundan anlaşıldığı üzere kadınların analist olmak yönünde ciddi talepleri olduğu görülmektedir. Kadınların neden böyle bir tercih yaptığı sorulduğunda,

analiz yapmanın iletişim ağırlıklı bir iş olması, detaycılık gerektirmesi, yazılım geliştirmeye göre daha az yoğun olması, dokümantasyon ağırlıklı olması ve çok teknik olmaması gibi çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Görüldüğü gibi analistliğe, detaycılık, sabır, ilişkisellik gibi kadınsılık ile ilişkilendirilen özellikler atfedilmektedir. Bilişim sektöründe emek piyasası toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü tarafından adeta ikiye bölünmektedir. Kadınlar, bilişim gibi karma cinsiyetli bir sektörde bile kadınsı olduğu düşünülen özelliklerini kullanabilecekleri pozisyonlarda çalışmaktadır. Meslek-içi ayrışma söz konusudur. Teknik eğitim almış olsalar dahi, kadın çalışanların istihdam edildikleri alanlar kadınsı olduğu düşünülen özelliklerin ön plana çıktığı alanlar olmaktadır. Örneğin, Seda'nın ifadelerinde görüldüğü üzere, bilgisayar mühendisliğini bitirmiş bir kadının analist olması, yetkinliklerinin altında bir iş yaptığı fikrini uyandırmaktadır:

Ya benim zehir gibi arkadaşlarım o kadar İTÜ Bilgisayar'da acı çektiler sonra gidip analistlik yapmaya başladılar. Analistliği küçümsemiyorum. Ama o ödevleri yapıp o okulu bitirebiliyorsan yani kodu yazabiliyorsundur. Belki sevmemişlerdir ona bir şey diyemem. Ama bana biraz şey geliyor... (Seda, 32 yaşında, Yazılım Geliştirici)

Seda yukarıdaki ifadede en prestijli üniversitelerden birisine girmeye hak kazanan ve bu eğitimi başarıyla tamamlayabilmiş olan kadınların varlığına dikkatimizi çekmektedir. Bu kadınlar eğitimde fırsat eşitliğinden faydalanıp istedikleri eğitimleri almış olabilseler de, bu kez girdikleri iş yerlerinde uygulanan meslek-içi ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır. Seda'nın sözlerinde görüldüğü üzere bilgisayar mühendisliğinden mezun olan biri kod yazabilmekte yani teknik alanda işler yapabilmektedir. Ancak kadınların bu yetkinliğe sahip olmalarına rağmen analist olarak çalışmaları, kapasitelerinin altında bir işte çalıştıklarını düşündürmektedir.

5.2. Teknik Olmayan Alanda Yoğunlaşmak

Pehlivanlı-Kadayıfçı, kendi araştırmasında yer alan katılımcıların, mühendislik dalları arasında bir hiyerarşi olduğundan söz ettiklerini, bu hiyerarşiye göre en üst sırada somut üretimin, uzun saatler boyunca, ağır ve kirli koşullarda sahada çalışmanın yer aldığını ve bu tür çalışmanın “gerçek mühendislik işinin icrası” olarak düşünüldüğünü aktarmaktadır. Hiyerarşinin altında ise ar-ge, tasarım, sözleşme, kalite birimlerinde yapılan “ofis işleri” olarak nitelendirilen işlerin yer aldığı ve bu işlerin daha az önemli kabul edildiğine dikkat çekmektedir (2015b, s. 65). Bilişim sektöründeki işlerin tamamı ofis işleridir. Ancak bu işler de kendi aralarında bir hiyerarşi barındırmaktadır. Sanayi sektöründeki üretim alanının bilişim sektöründe teknik alana denk geldiğini söylemek mümkündür. Teknik alan daha çok mimarların ve

yazılım geliştiricilerin görev alanına girmektedir. Bu iki pozisyonda da erkek çalışan sayısı, kadın çalışan sayısına oranla daha fazladır. Kadınların mimarlık, yazılım geliştirme gibi teknik alanlarda yer almamasını katılımcılar, teknik işlerin sürekli olarak araştırma, öğrenme süreçlerini içermesine ve işin mesai dışında da zaman ayırmayı gerektirmesine bağlamakta ve kadınların bu koşullarda işe gereken zamanı ayıramayacak olmalarına vurgu yapmaktadır. Bu açıklamalar bize kadın katılımcıların içselleştirmiş olabilecekleri anelik ve eşlik rollerine atıfta bulduklarını göstermektedir.

Zengin-Arslan'a göre, teknofobi yüzünden kadınlar mühendis olmayı seçseler bile, diğer mühendislik alanlarına göre daha az teknolojik alanları seçmektedir. Bu bağlamda işletme bölümüne yakın olan, diğer mühendislik bölümlerine oranla daha az teknolojiyle ilişkili ve daha sosyal olduğu düşünülen endüstri mühendisliği örneğini vermektedir. Türkiye'de üniversite giriş sınav sonucuna göre en yüksek puan alan öğrenciler bilgisayar, elektrik ve elektronik, endüstri mühendisliklerini kazanırken, kadınlar en çok endüstri mühendisliğini tercih etmektedir (2002, s. 406). Bu noktadan hareketle, teknofobi, nasıl kadınların daha az teknik bir bölümü seçmelerine neden oluyorsa benzer bir durum analist olarak çalışmayı seçen kadınlar için de söz konusu olabilir. Binark, kadınların teknolojiye değil, doğaya ve duygusal olana, erkeklerin ise tekniğe, bilime ve rasyonel olana yatkın oldukları şeklinde bir ön yargı olduğunu ve bu ön yargının kadınların ve erkeklerin teknolojiyle olan ilişkilerini, deneyimleme tarzlarını cinsiyetçi ayrımcılıkla sonuçlandırdığını belirtmektedir (2001, s. 167). Söz konusu ön yargının hem işveren tarafında, hem de çalışanlar arasında yaygın olduğunu katılımcılardan Medya şu şekilde ifade etmiştir:

Ama genel olarak şöyle bir şey var, bence onu sezdiriyorlar zaten, kadınların iyi olmadığını, böyle onların gözünde zaten kadın çok iyi kod yazamaz; işte şöyle olamaz, falan geneli öyle. Ve bunu karşı tarafa sezdiriyorlar. (Medya, 32 yaşında, Koordinatör)

Medya, erkeklerin, teknik konularda kadınların başarılı olmadığını ve iyi kod yazmadığını düşündüklerini ve kadınların da bu ön yargıları sezdiklerini belirtmektedir. Kadınların mücadele etmek durumunda kaldıkları şeylerden biri de bu ön yargılardır. Hem işlerini iyi yapmaları hem de bunu kanıtlamaları beklenmektedir. Bu da kadınların iş hayatında erkeklerden daha fazla çalışmalarını gerektirmektedir. Başka bir katılımcı olan Özlem'in de ifade ettiği gibi kadınların teknik alanlarda kalabilmesi için çok çalışması ve kendilerini kanıtlaması gerekmektedir:

Kadınlar daha farklı rolleri, daha az sorumluluk alacakları rolleri, daha az aktif hands on iş yapacakları (ellerini

bulaştıracakları) işleri tercih ediyorlar. Kalmıyorlar çünkü tutunmak büyük efor istiyor ve erkeğe göre daha fazla efor istiyor. Çünkü hep kendinizi ispatlamalısınız. Bir erkek bir şekilde CV'si ile kendisini ispatlayabiliyor. Hatta erkekler belli bir seviyeye kadar başararak geldikleri için o başarıları referans kabul edilerek hiç başarmadıkları şeylere aday gösterilebiliyorlar. Ama mesela kadınlar, o şeyleri başarmaları yetmiyor, daha ötesini de başarmaları gerekiyor ki hakikaten o kadının o konuda sabit kalacağına ve başaracağına inanılsın. (Özlem, 36 yaşında, Çözüm Mimarı)

Kadınların teknik işleri yapamayacaklarına dair geliştirilmiş olan ön yargının çok yaygın olduğunu ve bu ön yargıyı kırmamanın zaman gerektirdiğini, katılımcılardan Merve net bir şekilde aktarmıştır. Merve'ye göre, kadın çalışanlar teknik pozisyonlarda yer alsalar bile, iş yaptıkları diğer firma çalışanları tarafından teknik sorumlular olarak görülmebilmektedir:

Yani müşterinin (başka firma çalışanı) orada bir senior developer (kıdemli geliştirici) olarak beni görüp işte bu işin teknik anlamda da takipçisi ve çözüm kaynağı olarak beni görmesi biraz mesela şey alıyor işte projenin başında beni bu şekilde muhatap almayabiliyor. Projenin ilerleyen safhalarında ancak işte o kurulan iletişim ve diyalog sonucunda bu işi benim yaptığımı ve biliyor olduğuma ikna olduktan sonra o da böyle yaklaşmaya başlıyor meseleye. (Merve, 32 yaşında, Yazılım Geliştirici)

Merve'nin de vurguladığı gibi kadınların buldukları konumun gerektirdiği yetkinliğe sahip oldukları konusunda etrafindakileri ikna etmeleri gerekmektedir. Özellikle teknik alanda çalışan kadınların "muhatap" kabul edilmeleri için kendilerini kanıtlamaları beklenmektedir.

Üretim ile teknik işler arasında kurduğumuz benzerlikten hareketle, nasıl sanayi sektöründe erkekler üretim tarafında somut ürünlerin tasarımından ve üretiminden sorumluyduysa, bilişim sektöründe de teknik alanda çalışan erkekler daha çok somut çıktıdan sorumlu olabilmektedir. Katılımcılardan Pınar, analist olarak çalışırken daha somut bir çıktı üretebileceği yazılıma geri dönmeyi düşündüğünü aktarmıştır. Çünkü Pınar'a göre analizde üretilenler havada kalmaktadır:

Hatta şeyi bile düşündüm bu işe başladığımda, böyle analiz falan daha havada kalan şeyler oluyor benim gözümde. Kod yazmaya geri mi dönsem, çünkü yazdığın şeyin bir şeyin parçası olduğunu biliyorsun ve onun run ettiğini (çalıştırdığını) bir şeyler ürettiğini biliyorsun, aksiyona dönüştüğünü biliyorsun. Daha böyle gözle görülür, elle tutulur bir şey diye. Ben yaptığım işin o kısmından mutsuzdum. O yüzden onu tamamlayacak kısmının o olacağını düşündüm. Yani böyle daha gözle görülür bir şeyler yapmak olduğunu

düşündüm. Beni temelde mutsuz eden oydu işle ilgili. (Pınar, 38 yaşında, İş Çözümleri Yöneticisi)

Yukarıdaki alıntı, bilişim sektöründe çalışan kadınların analistlikte yoğunlaşmış olsalar da her kadının bu durumdan memnun olmadığını göstermektedir. Pınar analiz yaptığında işin çok soyut kalmasının onu mutsuz ettiğini anlatmaktadır. Teknik alandaki işler, teknik olmayan ya da daha az teknik olan işlere göre somut olarak nitelendirilmektedir. Nasıl ki fabrikada, erkek yoğun bir alan olan ve ortaya somut ürün konan üretim; planlama ve organizasyon gibi alanlara göre hiyerarşide daha üstte yer alıyorsa bilişim sektöründe de kod yazmak teknik bir iş olduğu için daha değerli ve tatmin edici görülmektedir.

5.3. Vitrinlik İşler

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde kadınların konumlandırıldığı alanlardan biri de "vitrinlik" işler olarak nitelendirilmiştir. Bu durum özellikle profesyonel meslek alanları için geçerlidir. Pehlivanlı-Kadayıfçı da sözleşme işlerini yürüten departmanlara kadınların tercih edildiğine ve burada çalışan kadınların fabrikanın sunulan imajı olduğuna dikkat çekmektedir (2015, s. 237). Söz konusu sunum olduğunda kadın olmak avantajlı bir duruma dönüşmektedir. Kadınlar bilişim sektöründe erkeklere oranla daha çok ofisin vitrinine konan konumunda yer almaktayken, erkekler geri planda daha "ciddi" ve "erkek işi" olarak görülen işlerle ilgilenmektedir. Yeni teknolojiler, yeni cinsiyetçi işbölümleri yaratmakta ve bunlar "kas gücü gerektiren işler" olmasa da "erkek işi" olarak tanımlandıkları için kadınlar bu alanlarda konumlandırılmamaktadır (Toksöz, 2015, s. 161). Pınar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Benim hissettiğim, böyle erkekler daha çok teknik uzmanlık gibi şeylere konumlandırılıyorlar. Yani onlar tekniği daha iyi bilir. İşte mesela mimarların çoğu erkektir. [...] Mimarından kastımız teknik mimar azdır. Kadınlar daha böyle vitrin işleri. Daha böyle soft işler. Yani öyle konumlandırılıyor hissediyorum. İşte iletişim işlerine konumlandırılıyor. Erkekler daha böyle bilek gücü. (Pınar, 38, İş Çözümleri Yöneticisi)

Pınar, erkeklerin "bilek gücü" deyimini kod yazılmasını ifade etmek için kullanmaktadır. Pınar'ın yorumu, sanayi sektöründeki üretim süreciyle bilişim sektöründeki yazılım geliştirme üzerinden kurulan benzerliği güçlendirmektedir. Nasıl üretimde fiziki gücün simgesi erkek ise, bilişim sektöründe de kod geliştirmek yoluyla somut ürünü ortaya koyan erkek olmaktadır. Aslında kod geliştirmek fiziki güçle hiçbir şekilde ilgili değildir. Matematiksel hesaplamalar, muhakeme yeteneği, analitik düşünce gerektirmektedir. Aklın eril alanda, duyguların da dişil alanda tanımlanması emek

piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde de vücut bulmaktadır. Pınar'ın dediği gibi, “erkekler tekniği daha iyi bilir” düşüncesiyle erkekler bu alanda konumlanmaktadır. Kadınlara da iletişim ağırlıklı, organizasyon gerektiren, firmayı temsil edecekleri, sunum yapacakları, toplantı düzenleyecekleri kısacası duygulara hitap edecekleri “vitrin işleri” kalmıştır.

Katılımcıların hepsi de kadın çalışanların analizde yoğunlaştığına dikkat çekmiştir. Analizden sonra test ve proje yönetimi alanlarında da kadınların yoğunlaştığından söz edilmiştir. Test, yazılan kodun kontrol edilmesi ve varsa hata bulunması işlerini içermektedir. Proje yöneticiliği, her ne kadar içinde “yönetici” ifadesi geçse de fonksiyonel bir yöneticilik değildir. Projenin takibini, proje ekibi arasındaki koordinasyonu sağlama gibi iletişim ve organizasyon ağırlıklı görevleri içermektedir. Katılımcılar, erkeklerin yazılım geliştirme, mimari tasarım ve operasyon gibi teknik işlerde yoğunlaştığı bilgisini paylaşmıştır. Yönetimsel konularda yöneticiler karar verirken, işin nasıl yapılacağına teknik ekiplerde yer alan mimarlar ya da yazılım geliştiriciler karar vermektedir. Bu pozisyonların genellikle erkekler tarafından doldurulduğunu düşündüğümüzde, erkeklerin işin karar veren ve hayata geçiren tarafında yer aldıkları görülmektedir.

Katılımcıların anlatılarında, aynı pozisyondaki kadın ve erkek çalışanlardan farklı beklentiler olduğu ortaya çıkmıştır. Erkeklerle daha yönetmeye dayalı, özet çıktı üretecekleri ve detay içermeyen işler verilirken; kadınlar, “sabır ve sebat” gerektiren, teknik olmayan, “daha soft” ve “iletişim ağırlıklı” işler için uygun görülmektedir. Bunun yanı sıra, yapılan işin içinde operasyon ekipleri gibi erkek ağırlıklı bir profil varsa, teknik bilgi gerektiren bir işse, erkeklerle verildiğini belirtenler de olmuştur.

6. YÖNETİCİ KADEMELERDE KADINLAR

Bilişim sektöründe kadın çalışan sayısının yüksek olmasına rağmen kadınların yönetici kadrolara gelmeleri ve terfi etmeleri engellenebilmektedir. Az sayıda kadın, yönetici olabilmektedir. Bunun nedeni olarak görüşmelerde kadınların yeni yeni sektöre giriyor olmaları; dolayısıyla deneyimli erkek sayısının daha fazla olması; çocuk bakımı, ev işleri gibi toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların işte devamlı ve verimli olmayacağı düşünülmesi gibi açıklamalar yapılmıştır. Tufan-Tanrıöver, kadınların yönetici kademelerde veya köşe yazarlığı gibi prestijli alanlarda yeterince yer almaması konusunda gerekçe olarak sunulan “tercih edilmeme” ya da “istemiyorlar” ifadelerinin failinin hali hazırdaki yöneticiler, yani erkekler olduğunu belirtmektedir (2000, s. 182). Bu araştırmada da, daha rahat çalışacaklarını düşündükleri için yönetici kadrolara erkeklerin tercih

edildiği aktarılmıştır. Katılımcılar, kadınların ise genellikle analiz, test gibi kadın yoğun alanlarda yönetici olarak görevlendirildiklerine dair gözlemlerini paylaşmışlardır. Bu kademelerin alt seviye pozisyonlar olduğu, cam tavan engeline takılan kadınların üst seviye pozisyonlara çıkamadıkları aktarılmıştır. Genç bir katılımcı olan Ebru bu durumu aşağıda aktarmaktadır:

Benim yöneticim kadındı. Daha önce erkekti, yani değişiyor. Ama üst seviyeye çıkarmıyorlar. O beni düşündürüyor evet. Öyle düşündüğüm oldu. Daha üst seviyeye çıkartmıyorlar gibi geldi bana. Yani alt seviyelerde yönetici oluyor ama üst seviyeye böyle, daha üst CTO (Teknolojiden Sorumlu Başkan) falan, CEO'ya (İcra Kurulu Başkanı) yakın pozisyonlara girmiyorlar gibi geldi bana, teknikler de öyle. Ama pazarlama, insan kaynakları falan, onlar da kadın oluyor. İnsan kaynaklarında olabiliyor. Yani teknik tarafta ben görmedim. (Ebru, 32 yaşında, Yazılım Geliştirici)

Çitçi, kamu yönetiminde çalışan kadınlar üzerine yaptığı araştırmasında yöneticilerin gözünde kadınların “hijyen unsuru” olarak değerlendirildiklerini belirtmiştir. Burada kastedilen, kadınların erkeklere nazaran daha insancıl tutuma sahip ve insan ilişkilerinde daha başarılı oldukları düşüncesidir (1979, s. 261). Benzer bir yaklaşımın bilişim sektöründe de olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle erkek yoğunluklu bir ortamda düzeni sağlamak adına bir kadının yönetici olarak seçildiğine dair çeşitli anlatılar olmuştur. Kadın “hijyen unsuru” olarak erkek yoğun iş ortamının dengeleyicisi olabilmektedir.

İlkaracan, kadınların erkeklere oranla güçlü bir eğitim-işgücü katılım ilişkisi sergilediğini belirtmektedir. Tüm eğitim düzeyi için evli olmayan kadınların evli olanlara göre istihdama katılımı daha yüksektir. Kültürel kalıpların kadınları kamusal alandan tamamen dışlamak yerine “eş ve anne statüleriyle bağlantılı bir dışlamayı” desteklediğini belirtmektedir (2010, s. 23). Bilişim sektöründe özellikle de yöneticilik söz konusu olduğunda “eş ve anne statüleriyle bağlantılı bir dışlanma” söz konusu olmaktadır. Kadınların yönetici kadrolarda yer almamasının nedenleri arasında Eda'nın söyledikleri bu duruma dikkat çekmektedir:

Bence bu sektörde çok fazla kadın tercih edilmiyor. [...] Çünkü kadın her zaman risk faktörü taşıyor. Bu evlenecek, evlendikten sonra çalışmayabilir. İşte doğum yapacak. [...] Bu sektör çok kaldıramıyor bu tarz kayıpları. Anlatabildim mi, çünkü senin yerine hemen ikame bir insan getirmek çok kolay olmuyor yani. [...] Bu sektörde özellikle devamlılık istendiği için kadınlar aslında çok fazla çalıştırılmak istenmiyor. Aslında yönetici kadrosunun kadınlardan çok çok oluşmamasının bence büyük nedenlerinden birisi bu, bu sektörde. (Eda, 39 yaşında, Proje Yöneticisi)

Eda, yönetici kadrosunda az sayıda kadın olmasını evlilik, doğum gibi kariyeri kesintiye uğratan durumlara bağlamaktadır. Kadınların her an “eş ve anne statüsü”ne geçmesi “risk faktörü” taşımakta ve sektörde kalıcı olmayacaklarını düşündürmektedir. Bu noktada Eda, sektörde devamlılık istediği için kadınların yönetici olarak tercih edilmediklerini vurgulamaktadır.

7. PRANGALARA RAĞMEN ÇALIŞMAK

Yönetici pozisyonlarına ek olarak ve en az bu pozisyonlar kadar prestijli teknik pozisyonlar da bulunmaktadır. Bu pozisyonlarda çalışanlar da yöneticilerle aynı sosyal haklara sahiptir ve aynı maaş bandında yer almaktadır. Ancak araştırma sonucunda görüldüğü gibi teknik alanlarda erkekler çok daha baskındır ve kadınlarla erkekler teknik alanlarda eşit şartlarda yer alamamaktadır. Sektörün genelinde ve özellikle teknik alanlarda çalışanların çoğu için iş 7/24 devam etmektedir. Gecenin bir yarısında acil bir iş çıkabilmekte ve müdahale edilmesi gereken durumlar olabilmektedir. Bu müdahale için bazen uzaktan bağlanarak sorunların çözülmesi söz konusu olurken bazı durumlarda şirkete gelinmesi gerekmektedir. Bununla bağlantılı olarak ev işleri, çocuk bakımı, hasta ve yaşlılarla ilgilenmek gibi kadınların yapması gerektiği düşünülen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı sorumlulukların da erkeklerle benzer performans sergilemelerinin önünde engel teşkil ettiğine dair çeşitli anlatılar olmuştur. Kadınların erkekler kadar özgürce rekabete dahil olamamalarını genç katılımcılardan Seda “pranga” olarak nitelendirmektedir:

Bence (yöneticilerin) azı kadın. Şirketlere göre değişiyordur ama gene de kadın sayısı azdır yani. Çünkü yani çok taraflı konuşucam; belki biraz çok şey olacak ama ya prangayla devam ediyorsunuz. (Seda, 32 yaşında, Yazılım Geliştirici)

Ecevit, Gündüz-Hoşgör ve Tokluoğlu, bilgisayar programcılığı alanında çalışan kadınların iş koşullarını inceledikleri araştırmalarında sektörde açık bir ayrımcılığın izine rastlamadıklarını, ancak başka araştırmalarla ayrımcılığın gizli formlarının izinin sürülmesi gerektiğini belirtmektedir (2003, s. 86). Sektörde ayrımcılığın en açık formlarından biri kadın ve erkeklerden farklı performans beklenmesidir. Seda'nın sözünü ettiği prangalar kadınlardan beklenen performansla erkeklerden beklenen performansta farklılaşmalara neden olmaktadır. Çünkü, Seda'nın dediği gibi iş ortamı “toplumsal yaşamdan” etkilenmektedir:

Toplumsal rolün çok fazla etkisi var. İşte evde çocuk varsa o kadının gece sabahlaması biraz herhalde kafasında zor oluyordur, yöneticinin. Yapıyordur yapabiliyordur ne

ala, ama performans beklentisini de tabi ki etkiler. Onun küçük çocuğu var diye mesela baştan [...] bir tane bir sınır koymuş olursunuz. Ha bunu niye erkeğe yapmıyorlar, onu da bilmiyorum, onun da küçük çocuğu var ama işte. Ya yapmasınlar, o da ayrı bir şey. Ben tamamen sadece işin izole edilebileceğini düşünmüyorum, iş ortamının toplumsal yaşamdan. Onların daha doğrusu sonucu olduğunu düşünüyorum. (Seda, 32 yaşında, Yazılım Geliştirici)

Yukarıdaki alıntıda çocuk yetiştirme sorumluluğunun toplum nezdinde doğrudan kadına annelik görevi olarak yüklendiği aktarılmaktadır. Seda, bu durumu sorgulamakta, toplumsal ilişkilerin bütünü bağlamında iş ve aile yaşamı birlikte düşünülmediği sürece kadınların performans beklentileri açısından her zaman dezavantajlı konumda olacaklarını ileri sürmektedir. Sosyal refah devletlerinde dahi çocuk bakım hizmetlerinin düzenlenmesi ile istihdam ilişkileri ve bu ilişkileri düzenleyen pazar, devlet ve aile arasında karmaşık ilişkilerin bulunduğu çeşitli araştırmalarca ortaya konmuştur (Leon, 2005, s. 216-217). Bu araştırmada da katılımcılar, terfi söz konusu olduğunda, erkeklerin “eve ekmek getiren kişi”, kadınların ise “her zaman işi bırakabilir aday” olarak görüldüğünü ve işgücünün asli bir unsuru olarak düşünülmediğini aktarmıştır. Dolayısıyla, terfi ettirilen kişi genellikle erkek çalışan olmaktadır.

Çalışmamızda yer alan kadınlar erkeklerden daha az maaş aldıklarını düşünmemektedir. Ancak, terfi ve maaş zammının bireysel pazarlıklarla yürütüldüğü, teknik alanlarda maaş bandının daha yüksek aralığa sahip olduğu, pazarlık sürecinde erkeklerin yöneticilerle daha rahat iletişim kurduğu ve son olarak da erkeğin eve ekmek götüren imajı göz önünde bulundurulduğunda, maaş açısından erkeklerin lehine olan fark ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkekten farklı performans beklenmesine ek olarak, erkeklerin terfi ve maaş zammı pazarlıklarındaki avantajları da düşünüldüğünde Ecevit, Gündüz-Hoşgör ve Tokluoğlu'nun (2003) söz ettiği ayrımcılığın, izi sürülmesi gereken, gizli formlarını açığa çıkarmak mümkün olmaktadır.

Kadınların annelik rolleri nedeniyle belirli görevlere getirilmedikleri, sorumluluk verilmediği durumlar olduğu da aktarılmıştır. Örneğin, katılımcılardan Ayşe, bir arkadaşının annelik görevinin getirdiği sorumluluklar ileri sürülerek, proje yöneticisi pozisyonunda büyük bir proje almasının engellendiğini öne sürmüştür:

Çok büyük projeydi. Program niteliğinde bir projeydi. Aslında bir PM (proje yöneticisi) arkadaşımın yetkinliği buna yetiyordu. O projeyi ona o programı aslında teslim ettiler. Ama yönetim şunu değerlendirdi, bir yaşında bir çocuğu vardı. Çok küçük çocuğu olduğu için yoğun mesai harcatmak istemedikleri için programı ona teslim etmediler;

başka bir erkekle devam ettiler. Öyle bir şeye şahit oldum. Ama bu kadının yetkinliğinden kaynaklı bir şey değil; tamamen sosyal hayatında sahip olduğu sorumluluklarından dolayı... (Ayşe, 33 yaşında, İş Analisti)

Annelik rolü kadının emek piyasasındaki konumunu etkilemektedir. Gerek işveren, gerekse de çalışan da bu rolün getirdiği yükümlülüğü kabul etmiş görünmektedir. Ancak, kimi durumlarda ise kadınlar sorumlu oldukları düşünülen annelik rolüne ya öncelik vermemekte, ya da işverenin ön yargılı davranacağını bildikleri için annelik planlarını gizleme yoluna gitmektedir. Örneğin işe alımlarda kadınlar evli olmaları halinde sıkça “Çocuk düşünüyor musunuz?” sorusuna maruz kaldıklarını aktarmışlardır. Bu çalışmada yer alan katılımcılar işe kabul edilmelerine veya istedikleri kariyer basamağına yükselmelerine engel olmaması için hamilelik planlarının, varsa bile, gizli tutulması ve istenen pozisyona geçildikten sonra yapılması gereken bir şey olduğunu anlatmışlardır. Katılımcılardan Pınar bu durumu ifade etmektedir:

İşte proje yönetimi, yönetici az mesela. Gittiğim şeylerin çoğunda da kadın yönetici sayısı azdı. Şey gözüyle bakılıyor... benim hissiyatım yani. Kadının evde zaten sorumlulukları var. O sorumluluklarından da işteki sorumlulukları için vazgeçmez, o yüzden başarılı olamaz. Mesela bana iş görüşmelerinde sorulmuştu. Yönetici değilim ama çocuk yapmayı düşünüyor musunuz? Bence çok aşağılayıcı bir şey! Bu nasıl konumlandırıldığım da gösteriyor biraz. İşte çocuk yaparsa ilgi dağılır; işte bir süre doğum iznine gider. Sonra süt izniydi, bilmem neydi verimsiz, yani anne olmak onlar için verimsizliktir. İşveren için verimsizlik. (Pınar, 38 yaşında, İş Çözümleri Yöneticisi)

Pınar, hamile kalırsa başka bir pozisyona önerilmeyeceğini, istediği pozisyona geçmesine engel olunacağını düşünmüş ve işle ilgili durumu netleştikten sonra çocuk sahibi olmaya karar verdiğini aktarmıştır. Çünkü işveren için anne olmak “verimsizliktir” ve Pınar kariyer hedeflerine ulaşmak için “verimsiz” görünmek istememektedir. Eş ve anne statüleriyle bağlantılı bir dışlama söz konusudur. Kadın sorumlu olduğu düşünülen annelik rolünün gerektirdiklerinden dolayı dışlanmaktadır. Çünkü anne olmasıyla birlikte kadına ev ve çocuk bakımıyla ilgili pek çok sorumluluk yüklenmektedir.

8. SONUÇ

Rakamlar kadınların bilişim sektörüne girdiğini gösteriyor olsa da, bu alanda kadınların erkeklerle eşit şartlarda var olduğu anlamına gelmemektedir. Yatay düzlemde bakıldığında kadın – erkek oranının homojen görüldüğü bu sektörde, sektör-içi düzlemde irdelendiğinde belli alanlarda

kadınların belli alanlarda da erkeklerin yoğunlaştığı görülmektedir. Sektör bazında dikey bir ayrışmadan söz etmek mümkündür. Bu ayrışmada toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü açık bir şekilde görülmektedir.

Bilişim sektöründe çok sayıda kadın istihdam edilmektedir. Ancak bu çalışmanın bulgularıyla da ortaya konduğu gibi daha yakından bakıldığında kadınların belli görev ve sorumlulukları olduğu, iletişim ağırlıklı, fazla teknik bilgi ve beceri gerektirmeyen yani “soft” yeteneklerin kullanımına dayanan pozisyonlarda yoğunlaştığı; kariyer basamaklarına erişimde güçlüklerle karşılaştıkları, erkeklerle eşit şartlarda rekabet edemedikleri ve yükselmelerine engel olan dikey ayrımcılıkla/cam tavanla karşılaştıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü inceleyenler meslek bazında yapılan yatay ayrıma bakmak yeterli olmamaktadır. Bilişim sektörü gibi, kadın-erkek oranının görece yakın olduğu sektörlerde, cinsiyetsiz gibi görülen mesleklerde, meslek içinde ve yöneticilik pozisyonlarına yükselmeye dikey ayrımcılığın izlerini sürmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Binark, M. (2001). Çalışma yaşamında bilgisayarların toplumsal cinsiyete bağlı kullanımı ve cinsiyetçiliğin işlenmesi: Emeği ikincilleştirilen kadınlar ve cinsiyet kör seçkin kadınlar. *İletişim*, 10, 163-212.
- Çitçi, O. (1979). Türk kamu yönetiminde kadın görevliler. N. Abadan Unat (Der.). *Türk Toplumunda Kadın* içinde (241-270). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- Ecevit, Y., Gündüz-Hoşgör, A. ve Tokluoğlu, C. (2003). Professional women in computer programming occupations: The case of Turkey. *Career Development International*, 8(2), 78-87.
- Ecevit, Y. (2011). Emek. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Der.). *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* içinde (24-49). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- European Commission (2013). *Study on women active in the ICT sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fortin, N. M. ve Huberman, M. (2002). Occupational gender segregation and women’s wages in Canada: A historical perspective. *Canadian Public Policy*, 28, 11-39.
- Göğüş-Tan, M. (2011). *Eğitim*. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Der.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* içinde (84-105). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Hakim, C. (1979). *Occupational segregation: A comparative study of the degree and pattern of differentiation between men*

- and women's work in Britain, the United States and other countries. Research Paper, No:9, Department of Employment.
- İlkkaracan, İ. (2010). *Türkiye emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri*. İ. İlkkaracan (Der.). *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru* içinde (22-57). İstanbul: İTÜ BMT KAUM.
- Kandiyoti, D. (2013). Cinsiyet rolleri ve toplumsal değişim: Türkiyeli kadınlara ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar* içinde (23-53). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kimmel, M. S. (2004). *The gendered society*. New York: Oxford University Press.
- Küskü, F., Özbilgin, M. ve Özkale, L. (2007). Against the tide: Gendered prejudice and disadvantage in engineering. *Gender, Work and Organization*, 14(2), 109-129.
- Leon, M. (2005). Welfare State regimes and the social organization of labour: Childcare arrangements and the work/family balance dilemma. L. Pettinger, J. Parry, R. Taylor ve M. Glucksmann (Der.). *A New Sociology of Work?* (204-218). Oxford: Blackwell Publishing.
- Özkaplan, N. (2013). Kadın akademisyenler: Cam tavan hala çok kalın! *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 12, 1-23.
- Öztaş, E. ve Doğan, N. S. (2015a). Gendering science, technology and innovation: The case of R&D in Turkey. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII(2), 56-83.
- Öztaş, E. ve Doğan, N. S. (2015b). Gendering the innovator: The Case of R&D in Turkey. *Proceedings of Papers of International Conference on Knowledge and Politics in Gender and Women's Studies*, ODTÜ, Ekim 2015, 288-296.
- Parry, J., Taylor, R., Pettinger L. ve Glucksmann, M. (2005). Confronting the challenges of work today: New horizons and perspectives. L. Pettinger, J. Parry, R. Taylor ve M. Glucksmann (Der.). *A New Sociology of Work?* (3-18). Oxford: Blackwell Publishing.
- Pehlivanlı-Kadayıfçı, E. (2015a). Manifestations of gendered engineering culture in Turkey: Differing experiences of women and men engineers. *Akademik Hassasiyetler/The Academic Elegance*, 2(4), 229-245.
- Pehlivanlı-Kadayıfçı, E. (2015b). Dijitalleşen emek süreçlerinde mühendislik pratiğinin dönüşümü. *Toplum ve Bilim*, 135, 57-73.
- Savcı, İ. (1999). Toplumsal cinsiyet ve teknoloji. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1), 123-142.
- Smith, A. E. ve Dengiz, B. (2010). Women in engineering in Turkey: A large scale quantitative and qualitative examination. *European Journal of Engineering Education*, 35(1), 45-57.
- Toksöz, G. (2015). Kalkınmada farklı yörüngeler – kadın istihdamında farklı örüntüler ışığında Türkiye’de kadın istihdamı. A. Makal ve G. Toksöz (Der.). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* içinde (143-168). Ankara: İmge Kitabevi.
- Tufan-Tanrıöver, H. (2000). Medya sektöründe kadın işgücü. *Toplum ve Bilim*, 86, 171-193.
- TÜBİDER (2013). Bilişim sektörü çalışan ücretleri araştırması. Erişim Adresi (1 Kasım 2017): <http://tubider.org.tr/bilisim-sektoru-calisan-ucretleri-arastirmasi-ve-sonuclari/>
- TÜBİDER (t.y.). Tübider bilişim teknolojileri meslek seçimi ve ücretler. Erişim Adresi (1 Kasım 2017): <http://tubider.org.tr/tubider-bilisim-teknolojileri-meslek-secimi-ve-ucretler/>
- Urhan, B. (2015). Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve işçi sendikalarında izdüşümleri. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 15(56), 22-29.
- Zengin-Arslan, B. (2002). Women in engineering education in Turkey: Understanding the gendered distribution. *International Journal of Engineering Education*, 18(4), 400-408.

ANNE RUH SAĞLIĞININ ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF MATERNAL MENTAL HEALTH

Nalan Öztürk^a, Nazan Aydın^b

ÖZ

Gebelik ve doğum sıklıkla mutluluk verici bir durum olarak algılanmakla birlikte bazen sıkıntılı bir süreç de yaşanabilmektedir. Bu süreçte bazı hastalıklar ilk kez ortaya çıkabilmekte ya da var olan mevcut hastalık kötüleşebilmektedir. Bununla beraber maalesef annelerin ruh sağlığı fiziksel sağlıkları kadar dikkate alınmamakta ya da tanı ve tedavisi gecikmektedir. Bu dönemde tedavi edilmeyen bir ruhsal hastalık hem anne hem de gelişmekte olan bebek için olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Annede kendine bakımında azalma, kilo kaybı, düzensiz beslenme, şeker hastalığının başlaması gibi gebelik seyrini de olumsuz etkileyen durumlar, bebekle ilgili olarak; düşük doğum ağırlığı, erken doğum, sinir sisteminin gelişiminde yetersizlikler, duygusal ve davranışsal gelişiminin olumsuz etkilenmesi görülebilmektedir. Doğum sonrası dönemde ise, ruhsal hastalığı olan bir annenin bebeğine yeterince ilgi gösterememesi anne bebek bağlanmasının olumsuz olmasına neden olabilmektedir. Bu dönemde en sık karşılaşılan ruhsal bozukluk depresyon olup her 5-7 anneden birisinde görülmektedir. Depresyonun yanı sıra anksiyete bozuklukları, duygu durum bozuklukları ve psikoz da bu dönemde görülebilen ruhsal hastalıklardır. Bu yazıda gebelik ve doğum sonrası dönemde annede görülebilecek ruhsal hastalıklar hakkında bilgi verilerek, tanı ve tedavinin önemi, çocuk ruh sağlığına etkilerine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anne ruh sağlığı, gebelik, doğum, stres, depresyon

ABSTRACT

Pregnancy and childbirth are often perceived as happy occasions but they may sometimes turn into a distressing experience. During this period, some mental illnesses may start or the existing illnesses may deteriorate. Unfortunately, mothers' mental health does not receive as much care and attention as their physical health, or diagnosis and treatment of psychological problems are delayed. An untreated mental illness during this period can have negative consequences for both the mother and the developing baby. Decreased self-care of mother can lead to conditions that negatively affect the course of pregnancy, such as weight loss, irregular nutrition, and the onset of diabetes. As for the baby, some of the problems which may be witnessed are low birth weight, premature birth, inadequacy in the development of the nervous system, and negative affect on emotional and behavioral development. In the postpartum period, mother with a mental illness in the postpartum period cannot display sufficient care and attention towards her baby and this may adversely affect mother-child attachment. The most common psychiatric disorder in this period is depression which is diagnosed in every 5-7 mothers. In addition to depression, anxiety disorders, mood disorders and psychosis are mental illnesses that may be diagnosed during this period. This article aims to draw attention to the importance of diagnosis and treatment of mental diseases and their implications for child mental health by informing about mental illnesses that the mother may suffer during pregnancy and postnatal period.

Keywords: Maternal mental health, pregnancy, childbirth, stress, depression

^a Uzm. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, Kadın Ruh Sağlığı Merkezi, İstanbul, nalanozturk@bakirkoyruhsinir.gov.tr

^b Prof. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, Kadın Ruh Sağlığı Merkezi, İstanbul, nazanaydin@bakirkoyruhsinir.gov.tr

I. GİRİŞ

Son yirmi yıldır kadın ruh sağlığına özellikle de üreme dönemiyle ilişkili ruhsal hastalıklara ilgi artmaktadır. Gebelik ve doğum sonrası dönemde kadınların duygu durum değişikliklerine daha yatkın oldukları artık daha iyi bilinmektedir. Gebelik ve doğum kişiyi fizyolojik ve psikolojik değişikliklerle birlikte anneliğe hazırlayan ve mutlu olunması beklenen süreçler gibi değerlendirilir. Ancak doğacak bebeğe yeterli bakım veremeyeceğini düşünen, güvensizlik ve yetersizlik duygularıyla mücadele eden bazı kadınlar için bu süreçler stresli olabilmektedir. Gebelik döneminde östrojen, progesteron ve stres hormonu olarak bilinen kortizol hormonlarının salınımlarındaki değişiklikler yatkınlığı olan kadınlarda çeşitli ruhsal problemlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Ruhsal bozuklukların görülmesinde genetik yatkınlık kadar sosyal ve psikolojik faktörler de rol almaktadır. Ruhsal hastalıkların kadının biyolojik yapısını oluşturan genetik faktörlerle, sosyal ve psikolojik faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı göz önünde bulundurulduğunda yatkınlığın fazla olduğu bu dönemde sosyal ve duygusal desteğin önemi de anlaşılmaktadır.

'Perinatal dönem' gebelikle başlayan ve doğum sonrası bir yılı kapsayan dönemdir. Perinatal ruhsal hastalıklar da "Gebelik sırasında ve doğumdan sonraki bir yıl süresince görülen yaygın psikiyatrik bozukluklardır" (O'Hara ve Wisner, 2014). Bu dönemde görülen psikiyatrik belirtiler ılımlı, geçici semptomları içeren 'doğum sonrası hüzn' den, nadir görülen 'doğum sonrası psikoz'a kadar değişebilmektedir. Doğum sonrası hüzn bir hastalık olarak kabul edilmemekle birlikte ayırıcı tanıda bilgi vermesi açısından bu yazıda değinilmektedir. Perinatal dönemde tanı konulmamış ve tedavi edilmemiş ruhsal hastalıklar kadının kişilerarası ilişkilerini ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyebildiği gibi çocuğun dil, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini olumsuz etkileyen bir anne-bebek bağlanmasına da sebep olabilmektedir. Önemli sorunlardan biri de kadınların damgalanacakları, ebeveynlik haklarını kaybedecekleri ve yetersiz bir anne olarak nitelendirilecekleri korkusuyla ruhsal problemlerini açıklamaktan kaçınmalarıdır (Marjan ve Khajehei, 2015). Bu konuda yapılacakların başında annenin, yakın çevresindeki insanların ve sağlık çalışanlarının, yazımızda bahsedilen hastalık belirtilerinin annede olup olmadığını gözlemleyerek bir ruh sağlığı çalışanından destek almaya teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu dönemde anne ve bebeğin sağlığını olumsuz etkilemeyecek, güvenilir tedavi seçenekleri mevcuttur. Annelerin gereksinim duydukları destek ve tedavinin zamanında ve etkin biçimde sağlanması farkındalık ve uygun yönlendirme ile mümkün olacaktır.

2. PERİNATAL RUHSAL HASTALIKLARIN PREVALANSI

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan raporda gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde psikotik olmayan ruhsal hastalıkların oranının doğum öncesinde %15.6, doğum sonrasında %19.8 olduğu bildirilmiştir (Fisher vd., 2012). Depresyonun gebelikteki prevalansı %5-15 arasında doğum sonrası ilk bir yıl içindeki prevalansı %9.3-31 arasındadır (Gavin et al., 2005; Giardinelli, Innocenti and Benni, 2012; Watson, Elliott, Rugg and Brough 1984). Anksiyete bozukluklarının perinatal dönemde görülme oranı yüksektir. Yaygın Anksiyete Bozukluğunun gebelikte prevalansı % 1.3-8.5 (Vesga-Lopez, Blanco, Keyes, Olsson and Grant, 2008) iken doğum sonrası dönemde % 4.4-8.2 (Ross and McLean, 2006) arasındadır. Panik bozukluğun ise perinatal dönemde prevalansı %1.3-5.4 arasındadır (Wenzel, Haugen, Jackson and Brendle, 2005). İpotar bozukluk tanısı olan kadınların yaklaşık yarısında gebelik döneminde belirtilerin kötüleştiği bildirilmiştir (Freeman, 2002). Doğum sonrası ilk 3-6 aylık dönemde ise yeni bir atak geçirme %67-82 oranındadır (Viguera, 2000). Daha ağır bir tablo olan Doğum Sonrası Psikoz ise yaklaşık olarak 1000 canlı doğumda 1-2 oranında görülmektedir (Kendell, Chalmers and Platz, 1987).

3. GEBELİK VE DOĞUM SONRASI DÖNEMDEKİ STRESİN ANNEYE ETKİLERİ

Stres zor ve kontrol edilemeyen olumsuz olaylara ve algılanan tehdite karşı oluşan bir sinyal cevabıdır. Şiddeti ve süresi fazla olduğunda zarar verici etkileri ortaya çıkmaktadır (Maras et al. 2014). Stres kaynağı günlük yaşamda karşılaşılan zorluklar, deprem-sel-yangın gibi doğal afetler, bazen de ruhsal hastalıkların kendisi olabilir. Kişi tarafından algılanan stres, gebelikle ilişkili stres (bebeğin sakat doğacağı ya da gebelikte bir olumsuzluk yaşanacağı kaygısı), yakın dönem yaşam olayları, depresyon ve anksiyete belirtileri gebelik sırasında ya da doğum sonrasında yaşanan stres durumlarıdır.

Gebelik ve doğum sonrası dönemde yaşanan stres ve ruhsal hastalıkların hem anne, hem gelişmekte olan bebek/çocuk başta olmak üzere tüm aile üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir. Depresyonu olan bir bireyde stres hormonu olarak bilinen kortizolün düzeyi artmaktadır. Kortizol fazla miktarda olduğunda vücuda zararlı etkileri olabilen bir hormondur. Kortizol yüksekliğiyle birlikte kişide gebelik diyabeti ortaya çıkabilmektedir. Yine depresyonu olan gebelerde yüksek tansiyon gibi gebeliğe bağlı istenmeyen olayların sıklığı artabilmektedir (Marcus and Flynn, 2008). Ruhsal hastalık nedeniyle gebeler kendisine bakımda azalma, düzensiz beslenme, kilo kaybı, alkol/madde kullanımı, sigara

kullanımı gibi kişinin sağlığını olumsuz etkileyecek davranışlar da gösterebilirler. Gebelikte yaşanan depresyonun tedavi edilmemesinin önemli sonuçlarından biri doğum sonrası depresyon görülme riskini arttırmasıdır. Doğum sonrası dönemde ise ruhsal hastalığa bağlı olarak anne-bebek arasındaki bağlanmada sorunlar olabilmektedir.

4. ANNE KARNINDA STRESE MARUZİYETİN GELİŞMEKTE OLAN BEBEĞE ETKİLERİ

Gebelik, fetüsün sağlıklı gelişimi için gerekli olan fizyolojik değişikliklerin ve bu fizyolojik değişikliklere adaptasyonun gerçekleştiği bir süreçtir. Gebe kadının iyilik hali hem kendisi hem de gelişmekte olan bebeğin sağlığı için önemlidir. Gebenin yaşadığı stres düzeyinin artması adaptasyon sürecinin sağlıklı olmasını sağlayan mekanizmaları olumsuz etkilemektedir. Gebelik sırasında ve doğum sonrası dönemde yaşanan stres, depresyon ve anksiyete bozukluğunun bebeğin gelişimi, sağlıklı anne bebek bağlanması, aile ilişkisi üzerine olumsuz etkileri olduğunu gösteren çok sayıda çalışma mevcuttur (Brockington I. 2004; Huizink, Robles, Mulder, Visser and Buitelaar, 2003; Dayan et al.,2006). Çalışmalarda gebelikte stresle ilişkili olarak bebeklerde düşük doğum ağırlığı, beyin gelişiminin bir göstergesi olan baş çevresinin küçüklüğü, erken doğum gibi olumsuz doğum sonuçları gösterilmiştir (Wadhwa, Sandman, Porto, Dunkel-Shetter and Garite,1993; Lindley, Benson, Grimes, Cole and Herman, 1999; Dole et al., 2003). Olumsuz doğum sonuçlarının yanında çocuğun nörogelişimsel, duygusal ve davranışsal alanlarda da olumsuz etkilendiğini gösteren bulgular mevcuttur. Gebeliğe ilişkin kaygı düzeylerinin yüksek olmasının düşük mental-motor gelişim skorlarında belirleyici olduğu gösterilmiştir (Huizink et al.,2003). Yine gebelikte ilişkili stresin, 2 yaşındaki çocuklarda huzursuzluk, yıkıcı davranışlar ve dikkat problemlerinin daha fazla olmasının bir öngörücüsü olabileceği öne sürülmüştür (Guteling et al. 2005).

5. DOĞUM SONRASI HÜZÜN

Doğum sonrası hüznün ya da diğer ismiyle bebek hüznü doğum sonrası depresyondan farklı bir tablodur (Miller, 2002). Doğumdan sonra üçüncü ya da beşinci gün başlar ve genellikle günlerle sınırlı geçici bir durumdur. Doğum sonrasında annelerin yaklaşık yarısında görülür. Doğum sonrası hüznünde annede duygusal dalgalanmalar olur, kolayca ağlar ve çabuk sinirlenir (Kendell, McGuire, Connor and Cox, 1981). Doğum sonrası hüznün doğumdan sonra ani hormonal çekilmelere bağlı olabileceği ya da anne –bebek bağlanmasında etkili oksitosin kaynaklı biyolojik sistemin aktifleşmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Psikiyatrik

bir durum olarak değerlendirilmeyen ve tedavi gerektirmeyen ‘bebek hüznü’ sosyal destek ile 1-2 hafta gibi kısa bir sürede geçer. Ancak o sırada sosyal desteğin yetersiz olması ve stres düzeyinin yüksek olması anneyi doğum sonrası depresyon için daha yatkın hale getirebilir.

6. GEBELİKTE VE DOĞUM SONRASI DÖNEMDE DEPRESYON

‘Perinatal depresyon’ kavramı gebelik sırasında ve doğumdan sonraki bir yıl içerisinde görülen depresyonu tanımlamak için kullanılır. Bu dönemdeki depresyon belirtileri bu dönem dışında görülen depresyon belirtileriyle aynıdır. En az iki hafta süreyle olan depresif duygudurum, ilgi kaybı, uyku ve iştah değişiklikleri, enerji azlığı ya da yorgunluk, suçluluk ya da değersizlik düşünceleri, intihar düşüncesi ya da planı depresyonun belirtileridir. Gebelik boyunca en sık görülen ruhsal hastalıklar depresyon ve anksiyete bozukluklarıdır (Ding et al.,2014). Gebelikte başlayan depresif semptomlar doğum sonrasında da devam edebilmektedir. Doğum sonrası depresyonu olan kadınların yaklaşık %50 si gebelikleri sırasında da depresyon belirtileri göstermektedir (Gottlieb et al.1989). Perinatal dönem ruhsal bozukluklar açısından yatkınlığın olduğu bir dönem olmakla birlikte bu yatkınlığı etkileyen çeşitli biyolojik ve psikososyal faktörler mevcuttur. Kişinin birinci derece akrabalarında depresyon öyküsü olması, geçmişte doğum sonrası dönemde depresyon geçirmiş olması, plansız gebelik, sosyoekonomik düzeyin düşük olması, yüksek riskli gebelik, genç yaş, eş desteğinin olmaması, eş şiddeti, sosyal desteğin yetersiz olması, sigara içilmesi perinatal dönemde görülen depresif bozukluk için risk faktörleridir (O’Hara et al.,2014). Geçmişte doğum sonrası depresyon geçirmiş olmak bir sonraki doğum sonrası depresyon için riski %30-50 arasında arttırmaktadır (Josefsson et al., 2002).

7. GEBELİKTE VE DOĞUM SONRASI DÖNEMDE ANKSİYETE BOZUKLUKLARI

Anksiyete bozuklukları tek bir bozukluk olmaktan ziyade birbiriyle ilişkili farklı bozuklukları içine alır. Hepsinde karakteristik özellik, çoğu insanın tehdit algılamadığı durumlarda bu kişilerin yaygın ya da yoğun korku yaşamalarıdır. Kişide aynı zamanda birden fazla anksiyete bozukluğu görülebilir (Williams, 2014). Perinatal dönemde en sık karşılaşılan anksiyete bozuklukları alt tipleri Yaygın Anksiyete Bozukluğu ve Panik Bozukluktur. Anksiyete bozukluklarının klinik özellikleri gebe olan ve olmayan kadında aynıdır. Yaygın anksiyete bozukluğunda hayatın farklı alanlarıyla ilgili yoğun endişe, huzursuzluk, uykusuzluk, kas ağrıları görülür. Panik bozukluğunda ise beklenmedik bir anda

başlayan ataklar mevcuttur. Atak sırasında nefes darlığı, göğüs ağrısı, çarpıntı, terleme, titreme, ateş basması, bulantı gibi belirtiler görülür. Anksiyete bozukluklarının perinatal dönemde görülme oranı yüksektir. Anksiyete bozukluklarına sıklıkla depresyon eşlik eder çünkü uzun süren kaygı bozukluğu belirtileri bir süre sonra kişinin depresif hissetmesine neden olur. Perinatal dönemde anksiyete bozuklukları sık görülmesine karşın depresyona kıyasla daha az tanı konmaktadır. Yeni anne olmuş kişilerin doğal olarak kaygılı olacakları inancı nedeniyle anksiyete bozuklukları daha az tanınmaktadır. Ancak bu tutum son dönemlerde değişerek anksiyete bozukluklarına da daha fazla odaklanılmaya başlanmıştır (Williams, 2014).

Anksiyete bozukluklarındaki risk faktörleri depresyon için olan risk faktörleri ile benzerdir. Geçmişte perinatal dönemde anksiyete bozukluğu geçirmiş olmak, geçmişte anksiyete bozukluğu öyküsü olmak, birinci derece yakınlarında perinatal dönemde anksiyete bozukluğu tanısı almış bireyin olması başlıca risk faktörleridir. Yine sosyal desteğin az olması, olumsuz yaşam olayları, kişilerarası ilişkilerin zayıf olması, bebekte sağlık problemlerinin olması ya da zor mizaçlı bebek olması kolaylaştırıcı faktörlerdir.

8. GEBELİKTE VE DOĞUM SONRASI DÖNEMDE BİPOLAR BOZUKLUK

Bipolar bozukluk, kadınları perinatal dönemde etkileyen ciddi bir ruhsal bozukluktur. Kişinin günlük yaşamını etkileyen duygu durum dalgalanmalarının olduğu, ataklarla (depresif, manik, karışık) seyreden kronik bir bozukluktur. Depresif atakta görülen belirtiler majör depresyonda görülen belirtilerle aynıdır. Manik atakta ise kendine güvende artış, uyku ihtiyacında azalma, konuşmada artış, riskli davranışlar (gereksiz yere fazla para harcama, kontrolsüz cinsel ilişkiler gibi), hareketlilik ve enerji artışı, bazen de şüphecilik gibi belirtiler görülmektedir (APA, 2013). Tedavi edilmemesi kişide daha sık ve ciddi atakların görülmesine sebep olurken koruma tedavisiyle bu atakların sıklığı ve şiddeti azaltılabilmektedir. Bipolar bozukluğu olan bir kadın için doğum sonrası dönem depresif atak, manik atak ya da psikoz geçirmesi açısından riskli dönemdir. Daha önce psikiyatrik öyküsü olmayan ve doğum sonrası psikoz yaşayan kişilerin yine stres dönemlerinde duygu durum atağı geçirme riski yüksek olduğundan yakından takip edilmeleri gerekmektedir.

Gebelik sırasında bipolar bozukluğun sıklığını arttıracak bir neden saptanmamakla birlikte çoğu kadında belirtilerin şiddetinde artış olmaktadır. Doğum sonrası dönem ise bipolar bozukluğun başlaması ya da atakların olması açısından risk artışının olduğu dönemdir. Manik belirtilerin daha az sayıda ve şiddette görüldüğü hipomanik ataklar doğum

sonrası dönemde ilk kez olduğunda bu durum annenin bebek nedenli sevincine bağlanarak gözden kaçabilmektedir (Williams,2014).

Bipolar bozukluk önlenemese de atak geçirme riskinin ya da olumsuz etkilerin azaltılması açısından gebelik öncesi danışmanlık almak ve bir planlama yapılması önemlidir. Gebelik planlamasında, kişinin tedavisinin yeniden gözden geçirilmesi, tedavi ile birlikte bir gebelik planlanacaksa ilaçların olası olumsuz etkileri, tedavisiz kalan ruhsal bozukluğun anne ve çocuk için olumsuz etkileri değerlendirilerek hekim ve çift ile birlikte bir karar verilmektedir.

9. DOĞUM SONRASI PSİKOZ

Psikotik bozukluk gerçeği değerlendirmenin bozulduğu, yanlış inançlar (insanların kendisine kötülük yapacağı, hakkında konuşulduğu düşünceleri), algı bozuklukları (görüntü görme, kulağına sesler gelmesi) ve garip davranışların eşlik edebildiği bir hastalıktır. Doğum sonrası dönem bipolar bozukluk veya bir psikotik atağın başlaması ya da nüks etmesi açısından artmış risk taşımaktadır. Doğum sonrası psikoz sıklıkla beklenmedik ve hızlı bir şekilde başlamaktadır. Belirtiler genellikle doğumdan sonraki ilk dört hafta içinde görülmektedir (Cohen et al.,2010). Psikotik atak bir gün gibi kısa bir süre de olabilir ya da bir haftaya kadar uzayabilir. Atak sonrasında kişi önceki işlevselliğine dönebilmektedir. Psikotik belirtiler yaşamın diğer zamanlarında görülen psikotik belirtilerle aynıdır ancak bu dönemde bebekle ilgili olabilen bozuk düşünceler ve davranışlar bebek için risk oluşturmaktadır. Neonatisid/infantisid olarak tanımlanan bu durum annenin bu düşüncelerin etkisiyle bebeği öldürmesidir. Hızlı şekilde başlayan bu tabloda kadının genellikle hastalığın ciddiyeti ile ilgili farkındalığı yoktur.Bu yüzden hem anne ve bebeğin güvenliği hem de tedavinin hemen başlaması için annenin hastaneye yatırılması gerekmektedir. Perinatal dönemde psikotik atak psikiyatrik bir acil durum olarak değerlendirilmelidir.

10. PERİNATAL DÖNEMDE TEDAVİ EDİLMEYEN RUHSAL HASTALIĞIN GETİRDİĞİ RİSKLER

Perinatal dönemde görülen ruhsal hastalıklar kadının, bebeğin ve ailenin yaşamının kritik bir döneminde görüldüğünden ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde kadının etkin bir tedavi alması sağlanmadığında bu durum anne, bebek ve aile ilişkileri üzerinde uzun süreli olumsuz etkilerin görülmesi ile sonuçlanabilmektedir. Perinatal ruhsal hastalığı olan kadınların hem gebelik sürecinde hem de doğum sonrası dönemde yaşadıkları sağlık problemleri ve bebeklerinin yoğun bakım ihtiyacı daha fazla olabilmektedir (Bonari et

al., 2004). Perinatal dönemde en sık karşılaşılan ruhsal problem depresyon olduğundan tedavisiz kalan ruhsal hastalığın etkilerini araştıran çalışmalar da en fazla depresyonu olan kadınlarla yapılmıştır. Diğer bölümlerde sözünü ettiğimiz depresyon dışındaki ruhsal bozuklukların da tedavi edilmediğinde karşılaşılan olumsuz etkileri depresyon ile benzerdir. Gebelik depresyonu doğum sonrası dönemde de depresyon görülme riskini anlamlı oranda arttırmaktadır (Gotlib et al., 1989). Perinatal dönemde yaşanan depresyon tedavi edilmediğinde, annenin kendine bakımında azalma ve buna bağlı olarak gebeliğin gidişi ile ilgili sıkıntıların ortaya çıkması, kendisine zarar verme, intihar düşüncesi, doğum sonrası dönemde bebekle sağlıklı bağlanmanın olmaması gibi riskler gündeme gelebilmektedir (Pearson KH et al.,2002). Perinatal ruhsal hastalığın hem kendisinin hem de anne üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle çocuğun bakımında ihmal, bağlanma problemleri, mental-motor gelişimde gecikme, erken çocukluk döneminde duygusal, davranışsal problemler ve adölesan dönemde depresyon görülme riski ortaya çıkabilmektedir (Brockington et al.,2011). Bunlarla birlikte perinatal dönemde en sık karşılaşılan ölüm sebebi intihardır. 2008 yılında Britanya Kolumbiyası (BC)'nda gebelik ile ilişkili ölüm oranı 100.000 doğumda 7.6 olarak değerlendirilmiştir (BC Maternity Mortality Review Committee, 2008).Başka bir raporda doğumdan sonraki ilk dokuz ayda intihar riskinin gebelikte görülenden dört kat daha fazla olduğu bildirilmiştir (Lewis, Drife, Botting and Ireland, 2001). Perinatal dönemde ruhsal bozukluğu olan kadının intihar düşüncesi, intihar planı, geçmişte yada şimdi intihar girişiminin olup olmadığı dikkatli sorgulanarak risk değerlendirmesi yapılmalıdır. Annenin ruhsal hastalığıyla ilişkili olarak kendisine zarar verme riskinin yanında bebeğe de zarar verme riski bulunmaktadır. Neonatisid doğumdan sonraki 24 saat içinde bebeği öldürmek, infantisid ise sıklıkla ilk bir yıl içinde olmak üzere küçük çocuğu öldürmek olarak tanımlanmaktadır. Endüstrileşmiş ülkelerde neonatisid ve infantisid sıklığıyla ilgili yapılan değerlendirmede oranın 100.000 doğumda 2.4-7 arasında olduğu bildirilmiştir (Porter and Gavin2010). Tedavi edilmemiş ruhsal hastalık bebek ölümlerinin nadir bir nedeni olsa da geri dönüşü olmayan bir kayba yol açması nedeniyle dikkate alınmalıdır.

11. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA ANNE RUH SAĞLIĞI

Dünyada ve pek çok ülkede gebelik ve doğumla ilişkili ruhsal bozuklukların tespiti, eğitimi ve tedavisi için eylem planları mevcuttur. Özellikle doğum sonrası depresyon için erken tanı ve tedavi öncelikli durum kabul edilmiş ve bunlara yönelik programlar başlatılmıştır. Amerika'da doğum

sonrası Altıncı haftada rutin tarama yapılmakta ve bu tarama sigorta geri ödeme kapsamında değerlendirilmektedir. İngiltere'de doğum sonrası dördüncü ayda ebeler tarafından tarama yapılması zorunludur. Amerika'da 2007 yılında MOTHERS Act adı altında annelere yönelik ruhsal eylem planı faaliyete geçirilmiştir. 2007 yılında İngiltere NICE kılavuzu antenatal bakım için yönergeler içine depresyonu da dahil etmiştir. Avustralya 2001-2005 yılları arasında Doğum Sonu Depresyonu Araştırma Programı uygulanmıştır. İsrail Halk Sağlığı Bakanlığı, 2013 Ocak ayından beri Edinburg Doğum Sonu Depresyon Ölçeğini kullanarak devlet kontrolünde hamilelik dönemlerinde (yaklaşık 32 haftalık) ve doğum sonrası dönemlerinde (yaklaşık 8 haftalık) bütün kadınları taramaktadır.

Türkiye'de anne ruh sağlığı hakkında farkındalığı arttırmak için dünya ile eş zamanda Mayıs ayının ilk Çarşamba günü 'Anne Ruh Sağlığı Farkındalık Günü' etkinliklerle farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Hafta boyunca perinatal dönemdeki ruhsal hastalıkları tanıtmak ve desteğe ihtiyacı olanların zamanında fark edilerek gerekli desteği almaları için teşvik edilmelerini sağlamak adına çeşitli programlar düzenlenmektedir. Ayrıca Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Eğitim Araştırma Hastalıkları Hastanesi bünyesinde Türkiye'de ilk kez kurulmuş olan Bakırköy Kadın Ruh Sağlığı Merkezi yaklaşık iki yıldır perinatal dönemdeki kişilere hizmet vermektedir.

12. SONUÇ

Gebelik ve doğum sonrası dönem, biyolojik ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle ruhsal hastalıklar açısından yatkınlığın olduğu bir dönemdir. Annenin tedavi edilmemiş ruhsal hastalığı kişinin kendisi, gelişmekte olan bebek/çocuk ve aile ilişkileri ile ilgili birçok olumsuzlukla sonuçlanmaktadır. Anne karnında strese maruz kalan bebekte düşük doğum ağırlığı, erken doğum, duygusal ve davranışsal problemler, çocukluk çağında ise dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, akademik başarıda düşüklük olduğu gösterilmiştir. Erken tanı ve tedavi için risk altındaki bireylerin belirlenmesi oldukça önemlidir. Çoğu kadın gebe kaldığında bir sağlık kuruluşuna başvurmaktadır. Bu başvuru sırasında geçmişte gebelik ve doğum sonrası dönemde bir ruhsal problem yaşayıp yaşamadığı ve şu anda nasıl hissettiği sorgulanarak gerekirse bir ruh sağlığı çalışanına yönlendirilmelidir. Kadınların damgalanacakları, ebeveynlik haklarını kaybedecekleri ya da yetersiz olarak değerlendirilecekleri düşüncesiyle ruhsal problemlerini söylemekten kaçındıkları göz önünde bulundurularak bu kişilere oldukça nazik ve destekleyici yaklaşılmalıdır. Bir bireyde yaşamının ilerleyen döneminde görülebilecek hastalıkların kodlanmasının ve stresin

olumsuz etkilerinin henüz anne karnındayken başlaması, anne ruh sağlığının bireyin ve toplumun sağlığını etkilediği gerçeğini daha iyi anlamamızı sağlar. Sonuç olarak perinatal dönemde olan bir kadının ruh sağlığı dikkatle takip edilerek, olası ruhsal hastalığın erken tanınması, gerekli müdahalelerle önlenmeye çalışılması ve tedavi edilmesi sağlanmalıdır. Bununla birlikte çeşitli kampanyalar düzenlenerek anne ruh sağlığının önemini toplum ve sağlık çalışanları tarafından kavranması için çaba sarf edilmelidir.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th edition). Arlington (Ed.). VA: American Psychiatric Association.
- Bonari, L., Pinto, N., Ahn, E., Einarson, A., Steiner, M. ve Koren, G. (2004). Perinatal risks of untreated depression during pregnancy. *Can J Psychiatry*; 49, 726-735 [PMID: 15633850].
- Brockington, I. (2004). Postpartum psychiatric disorder – ders. *Lancet*, 363, 303-10.
- Brockington, I., Chandra, P., Dubowitz, H., Jones, D., Moussa, S., Nakku, J. ve Quadros Ferre, I. (2011). WPA guidance on the protection and promotion of mental health in children of persons with severe mental disorders. *World Psychiatry*, 10, 93-102. [PMID: 21633678 DOI: 10.1002/j.2051-5545.2011.tb00023.x]
- Cohen, L. S., Wang, B., Nonacs, R., Viguera, A. C., Lemon, E.L. ve Freeman, M. P. (2010). Treatment of mood disorders during pregnancy and postpartum. *Psychiatr Clin North Am.*, 33(2), 273-293.
- Dayan, J., Creveuil, C., Marks, M. N., Conroy, S., Herlicoviez, M., Dreyfus, M. et al. (2006). Prenatal depression, prenatal anxiety, and spontaneous preterm birth: A prospective cohort study among women with early and regular care. *Psychosom Med.*, 68(6), 938-946 .
- Ding, X. X., Wu, Y. L., Xu, S. J., Zhu, R. P., Jia, X. M., Zhang, S. F., Huang, K., Zhu, P., Hao, J. H. ve Tao, F. B. (2014). Maternal anxiety during pregnancy and adverse birth outcomes: A systematic review and meta-analysis of prospective cohort studies. *J. Affect. Disord.*, 159, 103-110.
- Dole, N., Savitz, D. A., Hertz-Picciotto, I., Siega-Riz, A. M., McMahon, M. J. ve Buekens, P. (2003). Maternal stress and preterm birth. *Am J Epidemiol*, 157, 14-24.
- Fisher, J., Cabral de Mello, M., Patel, V., Rahman, A., Tran, T., Holton, S. ve Holmes, W. (2012). Prevalence and determinants of common perinatal mental disorders in women in low – and lower-middle-income countries: A systematic review. *Bulletin of the World Health Organization*, 90, 139-149.
- Freeman, M. P. (2002). The impact of reproductive events on the course of bipolar disorder in women. *J Clin Psychiatry*, 63(4), 284-287.
- Gavin, N. I., Gaynes, B. N., Lohr, K. N., Meltzer-Brody, S., Gartlehner, G. ve Swinson, T. (2005). Perinatal depression: A systematic review of prevalence and incidence. *Obstetrics & Gynecology*, 106 (5, Part 1), 1071-1083.
- Giardinelli, L., Innocenti, A., Benni, L., et al. (2012). Depression and anxiety in perinatal period: Prevalence and risk factors in an Italian sample. *Archives of Women's Mental Health*, 15(1), 21-30.
- Gotlib, I.H., Whiffen, V.E., Mount, J.H. et al. (1989). Prevalence rates and demographic characteristics associated with depression in pregnancy and the post-partum period. *J Consult Clin Psychol*, 57, 269-74.
- Gutteling, B. M., de Weerth, C., Willemsen-Swinkels, S.H., Hui-zink, A. C., Mulder, E. J., Visser, G. H. et al. (2005). The effects of prenatal stress on temperament and problem behavior of 27-month-old toddlers. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 14, 41-51.
- Huizink, A. C., Robles de Medina, P. G., Mulder, E. J., Visser, G. H. ve Buitelaar, J. K. (2003). Stress during pregnancy is associated with develop – mental outcome in infancy. *J Child Psychol Psychiatry*, 44, 810-818.
- Josefsson, A., Angelsioo, L., Berg, G., Ekstrom, C. M., Gunnervik, C., Nordin, C., et al. (2002). Obstetric, somatic, and demographic risk factors for postpartum depressive symptoms. *Obstet Gynecol*, 99(2), 223-228.
- Kendell, R. E., McGuire, R. J., Connor, Y., ve Cox, J. L. (1981). Mood changes in the first three weeks after childbirth. *Journal of Affective Disorders*, 1, 317-326.
- Kendell, R., Chalmers, J., Platz, C. (1987). Epidemiology of puerperal psychoses. *Br J Psychiatry*, 150, 662-673.
- Khajehei, M. (2015). Mental health of perinatal women. *World J Obstet Gynecol*, 4(2), 46-51.
- Lewis, G., Drife, J. O., Botting, B. J. ve Ireland, N. (2001). *Why mothers die: The fifth report of the confidential enquiries into maternal deaths in the United Kingdom 1997-1999*. RCOG Press.
- Lindley, A. A., Benson, J. E., Grimes, C., Cole, T.M. 3rd ve Herman, A. A. (1999). The relationship in neonates between clinically measured head circumference and brain volume estimated from head CT-scans. *Early Hum Dev*, 56(1), 17-29.
- Maras, P. M., Molet, J., Chen, Y., Rice, C., Ji, S. G., Solodkin, A. et al. (2014). Preferential loss of dorsal-hippocampus synapses underlies memory impairments provoked by short, multimodal stress. *Mol Psychiatry*, 19, 811-822.
- Marcus, S. M., Flynn, H. A. (2008). Depression, antidepressant medication, and functioning outcomes among pregnant women. *Int J Gynaecol Obstet*, 100, 248-51.
- Miller, L. J. (2002). Postpartum depression. *Journal of the American Medical Association*, 287, 762-765.
- O'Hara, M. W. ve Wisner, K. L. (2014). Perinatal mental illness: Definition, description and aetiology. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol*, 28(1), 3-12.
- Pearson, K. H., Nona's, R., Cohen, L. S. (2002). Practical guidelines for the treatment of psychiatric disorders during pregnancy. Pearson, K. H., Sonawalla, S. B. ve Rosenbaum, J. F.

- (Eds). *Women's health and psychiatry* (115-123). Philadelphia: Lippincott, Williams and Wilkins.
- Porter, T., Gavin, H. (2010). Infanticide and neonaticide: A review of 40 years of research literature on incidence and causes. *Trauma, Violence, & Abuse., 11*(3), 99-112.
- Ross, L. E., McLean, L. M. (2006). Anxiety disorders during pregnancy and the postpartum period: A systematic review. *J Clin Psychiatry, 67*(8), 1285-98.
- Vesga-Lopez, O., Blanco, C., Keyes, K., Olfson, M. ve Grant, B. F. (2008). Psychiatric disorders in pregnant and postpartum women in the United States. *Arch Gen Psychiatry, 65*(7), 805-815.
- Viguera, A. C. (2000). Risk of recurrence of bipolar disorder in pregnant and nonpregnant women after discontinuing lithium maintenance. *Am J Psychiatry, 157*(2), 179-84.
- Wadhwa, P. D., Sandman, C. A., Porto, M., Dunkel-Schetter, C. ve Garite, T. J. (1993). The association between prenatal stress and infant birth weight and gestational age at birth: a prospective investigation. *Am J Obstet Gynecol, 169*, 858-86.
- Watson, J.P., Elliott, S.A., Rugg, A.J., Brough, D.L. (1984). Psychiatric disorder in pregnancy and the first postnatal year. *Br J Psychiatry, 144*, 453-462.
- Wenzel, A., Haugen, E. N., Jackson, L. C., Brendle, J. R. (2005). Anxiety symptoms and disorders at eight weeks postpartum. *J Anxiety Disord, 19*(3), 295-311.
- Williams, J. (2014) *Best practice guidelines for mental health disorders in the perinatal period*. BC Reproductive Mental Health Program & Perinatal Services BC.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ KONUSUNDAKİ FARKINDALIĞIN BELİRLENMESİNE YÖNELİK AKADEMİSYENLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE RESEARCH ON ACADEMICIANS TO DETERMINE THE AWARENESS OF GENDER INEQUALITY

İ. Esen Yıldırım^a, Özlem Ergüt^b, Ceren Camkiran^c

ÖZ

Hem ulusal hem de uluslararası ölçekte önemli gündem konularından biri olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği; insan hakları, hukuk, psikoloji, sosyoloji, ekonomi gibi pek çok alanı ilgilendiren ortak bir sorundur. Bu sebeple, ülkeler ve ilgili kurumlarca kamuoyunda farkındalık ve bilinç oluşturulmaya çalışılan güncel bir konudur. Toplumsal cinsiyet olgusunu; fikir özgürlüğü, sağlık hakları, eğitim fırsatı, istihdam olanakları vb. bağlamda ele alan çok sayıda bilimsel yayın mevcut olmakla birlikte, Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, uluslararası raporlar ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan istatistikler temel alınarak, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği hakkında kamuoyunun farkındalığı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Marmara Üniversitesi öğretim elemanları hedef kitle olarak belirlenmiş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir^d. Yapılan istatistiksel analizlerle, toplumsal cinsiyet realitesi ile öğretim elemanlarının konuya ilişkin farkındalığının ne ölçüde örtüştüğü incelenmiştir. Genel olarak, araştırmaya katılan öğretim elemanlarında farkındalığın düşük olduğu anlaşılmıştır. Bu bulgudan hareketle, toplumun daha az eğitilmiş kesiminde farkındalığın daha da düşük olduğu öngörülebilir. Yapılan testler sonucunda, sorulara verilen ortalama doğru cevap sayısı yönünden cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş; kadınların farkındalığının erkeklerden yüksek olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kamuoyu araştırması, istatistiklerde kadın, akademisyenler, farkındalık

JEL Kodu: C19, Z13, J16

ABSTRACT

Gender inequality, which is one of the important agenda topics at both national and international scale, is a common phenomenon that is associated with many fields such as human rights, law, psychology, sociology, economy. For this reason, it is an important issue about which countries and related institutions try to raise awareness. Although there are many scientific publications covering the gender inequality in terms of freedom of expression, healthcare rights, opportunities for education, employment opportunities, it has been found that there is a limited number of studies conducted in this field in Turkey. In this study, based on the international reports and the gender statistics published by the Turkish Statistical Institute (TUIK), it is aimed to measure the level of public awareness of gender inequality in Turkey. In line with this aim, Marmara University academic staff were determined as the target group and a questionnaire on gender inequality in Turkey was given. By means of statistical analyses, the rate of the awareness of gender realities as it pertains to the awareness of gender inequality on the part of the academic staff was measured. In general, it has been found out that the rate of awareness on

^a Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, eyildirim@marmara.edu.tr

^b Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, ozlem.ergut@marmara.edu.tr

^c Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, ceren.camkiran@marmara.edu.tr

^d Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu (BAPKO) tarafından desteklenmiştir.

the part of the academic staff involved in the research is low. From this finding, it can be predicted that the awareness of the less educated part of the society is even lower. As a result of the statistical tests, a statistically significant difference was found in terms of sex, between the mean number of correct answers given to the questions, and it was concluded that the number of average correct answers given to the questions by women was more than those by men.

Keywords: Gender inequality, opinion survey, women in statistics, faculty members, awareness

JEL Code: C19, Z13, J16

I. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kuramsal altyapısında, “cinsiyet” (sex) ile “toplumsal cinsiyet” (gender) arasındaki ayırım kullanılmaktadır. “Cinsiyet” kavramı, kadınlar ile erkekler arasındaki evrensel biyolojik farklılıklara atıfta bulunurken; “toplumsal cinsiyet” kavramı, kadınlar ile erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri belirli bir bağlama göre tanımlamakta, erkeklerle kadınlar ve erkek çocuklarıyla kız çocukları arasındaki ilişkiye, bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğuna değinmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamiktir; içeriği zamana ve yere göre değişmektedir (Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008, s. 15). Diğer bir deyişle cinsiyet, kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri; toplumsal cinsiyet ise toplumun verdiği roller, görevler, sorumluluklar, toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı ve beklentileri ile ilgili bir kavramdır (Üner, 2008, s. 6).

Günümüzde kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmaları insan haklarının bir gereği olarak değerlendirilmekte, kadınların tüm karar alma mekanizmaları, çalışma yaşamı, sosyal, kültürel ve politik düzlemde katılımını sağlayacak tüm haklardan erkeklerle eşit bir şekilde yararlanmaları gerektiği kabul edilmektedir (*Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 2011).

Toplumsal cinsiyet; geleneklere, çevre koşullarına, sosyal ve ekonomik durumlara bağlı olarak ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkede köyden köye değişmektedir. Bu değişikliklerin evrensel özelliği, kadınların aleyhine kurgulanmış asimetrik ilişki niteliği taşımasıdır (*Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 2011).

Hayatın her alanında toplumsal cinsiyet farklılıklarının takip edilmesi, bu farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik kaydedilen ilerlemenin saptanması adına farklı ölçütler geliştirilmiştir. İnsani Gelişme Raporları’nda Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (Gender-Related Development Index-GDI) ile Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsü

(Gender Empowerment Measure-GEM) bu eşitsizliğin ölçülmesinde katkı sağlarken, Birleşmiş Milletler Kalkınma programı tarafından Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index-GII) yayınlanmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ölçmekte kullanılan uluslararası ölçülerden biri olan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, kazanımlar açısından kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği üreme sağlığı, güçlendirme ve iş gücü piyasası olmak üzere üç boyutta ölçmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin incelenmesinde hesaplanan endeksler kadar ülkelerin kendi gelişmelerini gördüğü ve diğer ülkelerle durumlarını karşılaştırma imkanı sunan ve sonuç olarak toplumsal cinsiyete duyarlı her türlü adımın atılmasına yönelik tavsiyelerde bulunan raporlar da yayınlanmaktadır.

Cinsiyete dayalı farklılıkların büyüklüğünü göstermek ve zaman içerisindeki ilerlemesini izlemek için Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu’nda ülkeler ekonomi, sağlık, eğitim ve politik kriterler esas alınarak sıralanmaktadır.

UNESCO tarafından 2014 yılında yayınlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Miras ve Yaratıcılık” adlı raporda toplumsal cinsiyet tanısı, sosyo-ekonomik yaşamın diğer alanlarından bilinen bulgular tanımlanarak, hükümetler, karar vericiler ve uluslararası toplum için yaratıcılık ve miras alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tavsiyelerde bulunulmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele konularında yasal düzenlemeler yapmak ve uygulamadaki aksaklıkları ortadan kaldırmak amacıyla “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” hazırlanmaktadır.

TÜSİAD ve KAGİDER işbirliğiyle yayımlanan “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri” başlıklı rapor, TÜSİAD tarafından 2000 yılında yayınlanan “Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset” isimli ilk raporun güncellenmesi ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesine yönelik uygulamalara odaklanan bir rapordur (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği [TÜSİAD], 2008, s. 19).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla tüm tarafların katılımıyla kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında esas alınmak üzere amaç, hedef ve uygulama stratejilerinin belirlendiği “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı (2008-2013)” Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır (Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2017).

2014 yılında TEPAV tarafından Türkiye'nin kadın erkek eşitliğini il düzeyinde ölçmek ve illerin durumunu değerlendirmek, ulusal ve uluslararası düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikaları tanımlamak amacıyla "81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi" isimli rapor yayınlanmıştır. Raporda Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi oluşturulurken il düzeyinde sağlık, parlamentoda temsiliyet, eğitim, işgücüne katılım olmak üzere dört göstergeden yararlanılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğindeki iyileşmenin özellikle Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz ve İç Anadolu Bölgesinde de yaşandığı, Kadınlar Güçlenme Endeksi'ndeki ilerlemelerin de Marmara, Ege, Batı ve Orta Karadeniz, kısmen de Doğu Karadeniz, Akdeniz Bölgelerinde ve İç Anadolu'nun batı bölümlerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV], 2016).

Türkiye 1985 yılında 'Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW – The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)'ni imzalayarak taraf olmuştur. Taraf ülke sayısı 2010 yılı Kasım ayı itibarıyla 186 olan CEDAW Sözleşmesinin temel hedefi, toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2017).

2000'li yılların başından itibaren Türkiye başta Anayasası olmak üzere tüm mevzuatında, kadın-erkek eşitliğini garanti altına almak ve hiçbir alanda kadına karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlamak üzere düzenlemeler yapmıştır. 2009 yılında TBMM'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kurulması kadın erkek fırsat eşitliğine ilişkin uygulamaların incelenmesi, denetlenmesi, ulusal ve uluslararası gelişmelerin izlenmesi açısından önemli bir adım olmuştur (Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2017). 2012 yılında 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" kabul edilmiştir.

2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle hane halkı içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutulmuştur (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2017, s. 12).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı alanlardaki etkilerini (sağlık, yoksulluk, spor, siyaset, istihdam) ele alan çok sayıda bilimsel yayına rastlanmaktadır.

Doğan (2013) Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları ile sundukları kamu hizmetleri ve yaptıkları kamu harcamalarına yer vererek, mevcut kurumların revizyonu ve yeni kurumların tahsis edilmesi gereği üzerine değerlendirmeler yapmıştır.

Turan ve Şen (2014), toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye'deki yansımalarını büyükşehir belediyeleri özelinde değerlendirdikleri çalışmalarında Türkiye'deki 16 Büyükşehir belediyesinin stratejik planlarını inceleyerek, "hizmet verilecek kesim vurgusu", "eşitlik vurgusu", "eğitim", "katılım", "şiddet mağduru kadınların korunması", "istihdam" ve "diğer hizmetler" kategorilerinde içerik analizi gerçekleştirmişlerdir.

Şener ve Demirbilek (2014) toplumsal cinsiyete duyarlı veri çalışmasında cinsiyete duyarlı veri üstüne düşünmek, toplumsal gelişme ve sosyal kalkınma politikaları için önemini değerlendirmek, Türkiye'de cinsiyete duyarlı veri çalışma konusundaki engel ve zorlukları saptayarak kadın erkek eşitliğini sağlamada katkıda bulunmayı amaçlamışlardır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplama ve değerlendirme yöntemlerinden bahsederek klasik veri toplama yaklaşımlarından farklılıklarını ortaya koymuşlardır.

Literatürde ilköğretim ve üniversite öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyete yönelik tutumlarını belirleyen çalışmalara rastlamak da mümkündür:

Ögen ve Aytaç (2013), üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin algıları ve yaşam değerlerini araştırmak amacıyla 324 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda, kızların erkeklere nazaran daha eşitlikçi tutum ve rollere sahipken, erkeklerin daha geleneksel cinsiyet rollerine sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Kalaycı ve Hayırsever (2014), Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders kitabının Eşitliğe Doğru konusunda yer alan etkinliğin toplumsal cinsiyet eşitliğinin kazandırılması için uygun olup olmadığını belirlemek ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği ile ilgili düşüncelerini ve bunların nedenlerini, öğrencilerin cinsiyetlerine ve okulların sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığının saptamak amacıyla nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. İlköğretim 8.sınıf öğrencileri ile yapılan araştırmanın sonucunda öğrencilerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin görüşlere sahip olduklarını ve bu görüşün özellikle alt

sosyo ekonomik düzeyde daha yüksek oranda ortaya çıktığı sonucuna ulaşmışlardır.

Seçkin ve Kurnaz (2015), tarafından geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği” sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisini incelemek amacıyla kullanılmıştır. Tokat il merkezinde yer alan bir ortaokuldaki 7.sınıf öğrencileri ile gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını somutlaştırdığı ve onlara farkındalık kazandırdığı görülmüştür.

Kadının çalışma hayatı içerisindeki yeri ve konumu ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Channar, Abbassi, Ujan (2011), çalışma hayatındaki cinsiyet ayrımcılığı ve bunun çalışanların memnuniyeti, motivasyonu ve stres düzeyi üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla kamu ve özel sektörde eğitim ve sağlık departmanında alt, orta ve üst sınıf çalışanlarla bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda kadınların özel sektörde kamu sektörüne göre erkeklerden daha fazla ayrımcılığa uğradığı sonucu elde edilen bulgular arasındadır. Aynı zamanda cinsiyet ayrımcılığının çalışanların memnuniyet ve motivasyonu ile bağlılık ve gayret düzeyini düşürürken, stres düzeyini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Korkmaz (2014), çalışan kadınların yöneticilik pozisyonuna gelmelerinde karşılaştıkları sorunları incelemiş; başarı ve liyakatlerine bakılmaksızın ilerlemelerini engelleyen, açıkça görülmeyen ve ifade edilemeyen engellerin tamamı olarak bilinen cam tavan sendromunu gidermeye yönelik stratejiler oluşturmuştur.

Kılıç ve Öztürk (2014), Türkiye’de kadın istihdamının genel durumuna, ana özelliklerine ve diğer ülkelerle kıyaslandığında farklılıklarına dikkat çekmek amacıyla kadınların işgücüne katılımını 2002-2008 Hane halkı Bütçe Anketleri kullanarak standart probit modeli ile tahmin etmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörler olarak eğitim, medeni durum, ekonomik kaynaklar, toplumsal cinsiyet algısı ve yerleşim yeri olarak bulunmuştur.

Eroğlu ve İrdem (2016), erkeklere kıyaslandığında kadınlara özellikle yönetim kademelerinde daha az yer verilip verilmediğini ampirik olarak göstermek amacıyla, Türkiye’deki kamu ve özel sektörde yönetim kademelerinde yer alan kadın ve erkek yönetici sayıları üzerinden karşılaştırmalar yapmış ve çalışma sonucunda çeşitli yönetim kademelerinde erkeklere kıyasla kadınlara daha az yer verildiğini tespit etmişlerdir.

Tahtalıoğlu (2016), Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında kadınların akademik, idari ve teknik kadrolarda kariyer fırsatlarından ne kadar yararlanabildiğini, nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya koymak amacıyla öncelikle cam tavan sendromunu ana hatlarıyla ele almış, çalışmanın sonraki aşamasında ise Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında üst düzey yönetici olabilen kadınların mevcut durumları, sorunları, kariyerlerine ulaşmada yaşadıkları sorunlar hakkındaki verileri ortaya koymuştur.

Durmaz (2016), dünyada ve Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına girişleri, karşılaştıkları engellere değinerek, kadının işgücüne katılımına yönelik yapılmış bazı çalışmalar hakkında değerlendirmeler yapmıştır.

Karatepe ve Arıbaş (2017) çalışma hayatında kadınları olumsuz etkileyen cinsiyet ayrımcılığını ele alarak Türkiye’de üst düzey yöneticilik pozisyonundaki kadınların karşılaştıkları engeller ve nedenleri üzerinde durmuşlardır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu çalışmanın amacı, uluslararası raporlar ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan toplumsal cinsiyet istatistikleri temel alınarak, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği hakkında kamuoyunun farkındalık düzeyini ölçmektir. Çalışma kapsamında, Türkiye’de en eğitilmiş kesimde yer alan akademisyenlerin konu hakkındaki farkındalığı incelenerek Kritik Durum Örnekleme yapılması amaçlanmıştır.

Belirlenen amaç doğrultusunda, “Marmara Üniversitesi öğretim elemanları” hedefkitle olarak belirlenerek, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Konuya ilişkin ulusal ve uluslararası istatistikler temel alınarak; eğitim, istihdam, sağlık, hukuk vb. bağlamda toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili sorular derlenmiştir. Anket 19 tanesi konuya ilişkin farkındalığı ölçmeye yönelik, 6 tanesi ise demografik özelliklerle ilgili olmak üzere toplam 25 sorudan oluşmaktadır. Ankete farklı fakülte ve bölümlerden 160 akademik personel katılmıştır.

4. ANALİZ VE BULGULAR

Verilerin analizinde SPSS 16.0 paket programından yararlanılmıştır. Farkındalığı ölçmeye yönelik olarak yöneltilen soruların doğru cevap yüzdeleri belirlenerek yorumlanmıştır. Sonraki aşamada, katılımcıların genel farkındalık düzeyi ile demografik özelliklerinin ilişkili olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 1’de ankete katılan 160 akademisyenin demografik özelliklere göre dağılımı yer almaktadır.

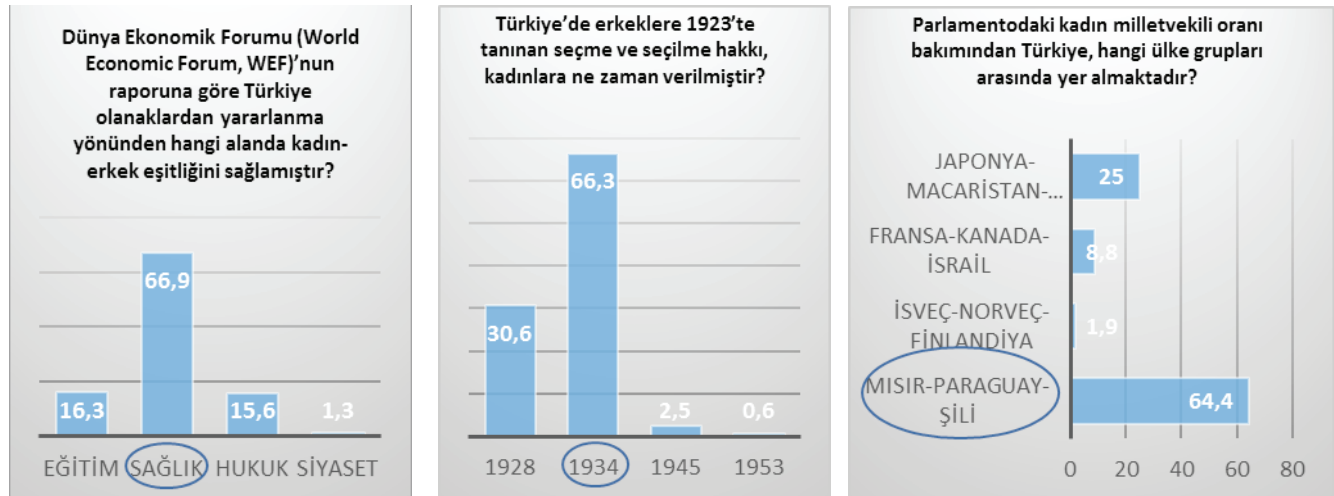
Tablo I. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

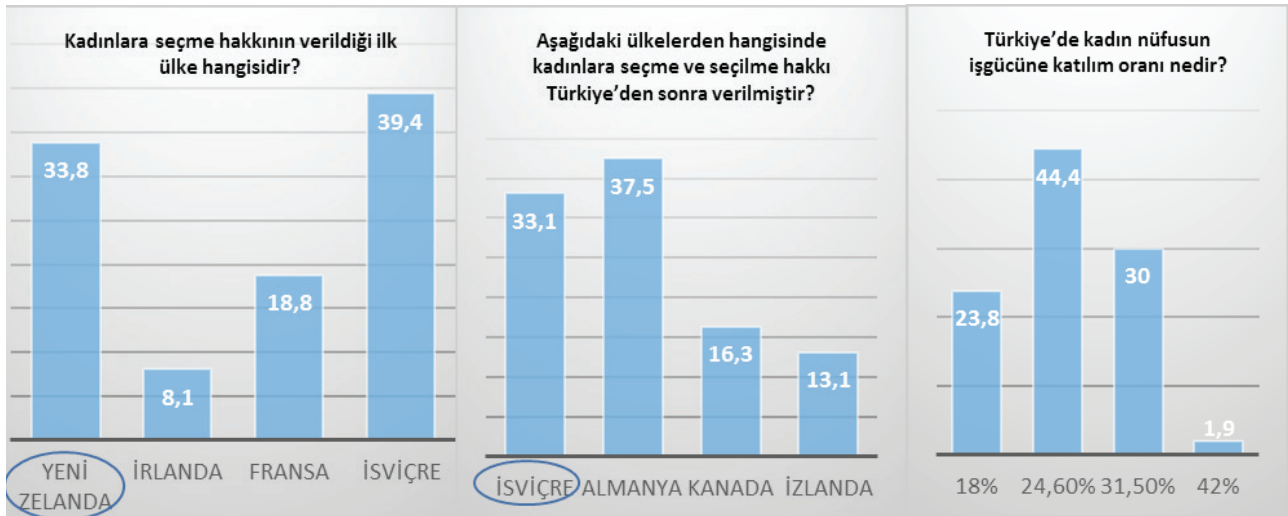
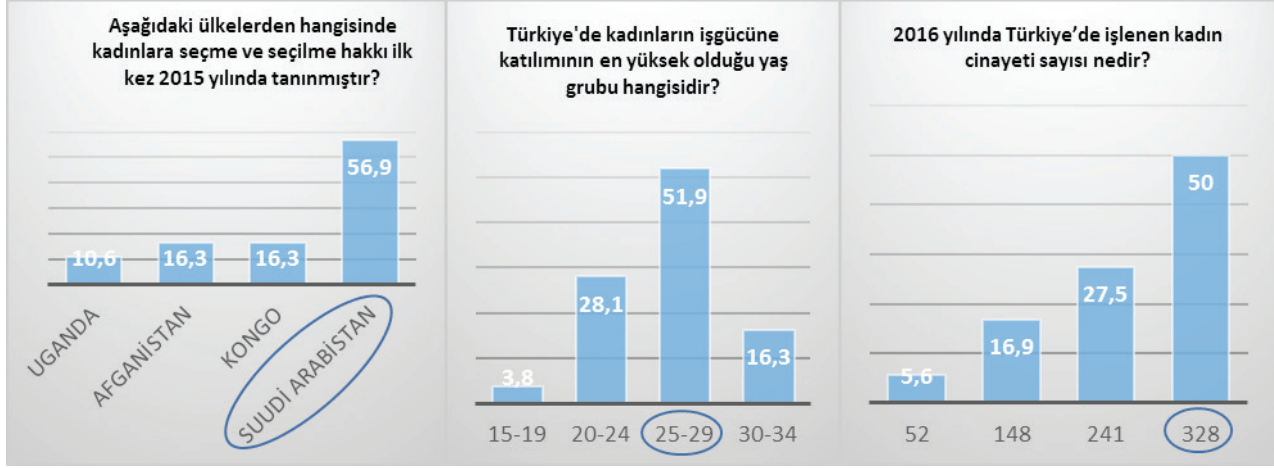
Demografik Özellik	Şıklar	Kişi Sayısı	%
Cinsiyet	Kadın	76	47,5
	Erkek	84	52,5
Yaş	21-30	36	22,5
	31-40	63	39,4
	41-50	30	18,8
	51+	31	19,4
Medeni Durum	Evli	93	58,1
	Bekar	67	41,9
Akademik Çalışma Alanı	Fen Bilimleri, Mühendislik	65	40,6
	Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler	95	59,4
Unvan	Prof. Dr.	24	15
	Doç. Dr.	20	12,5
	Yrd. Doç. Dr.	34	21,2
	Öğretim Görevlisi	20	12,5
	Arş. Gör.	62	38,8
Çocuğunuz Var mı?	Var	77	48,1
	Yok	83	51,9

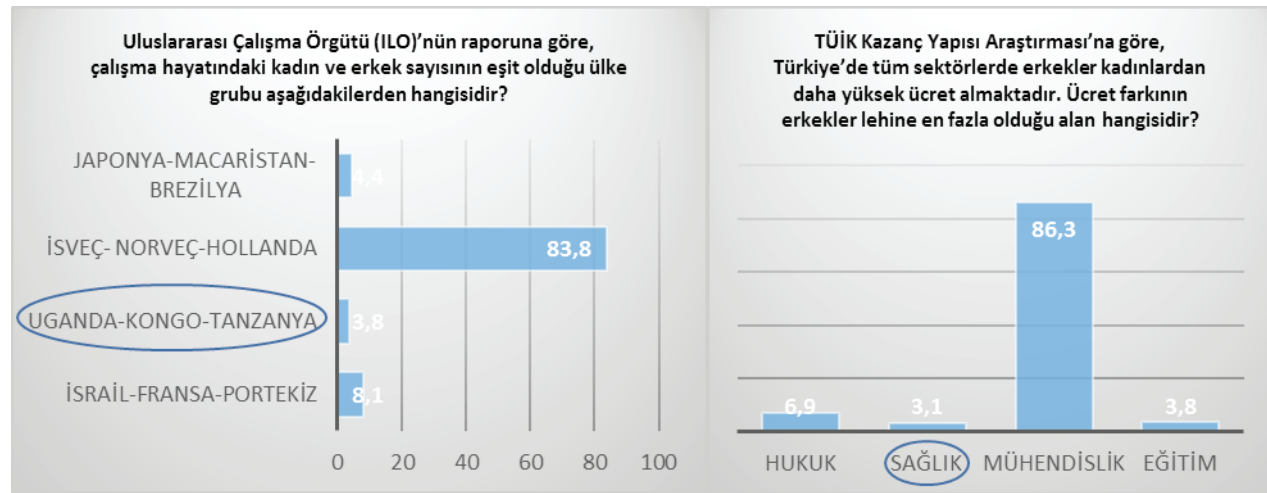
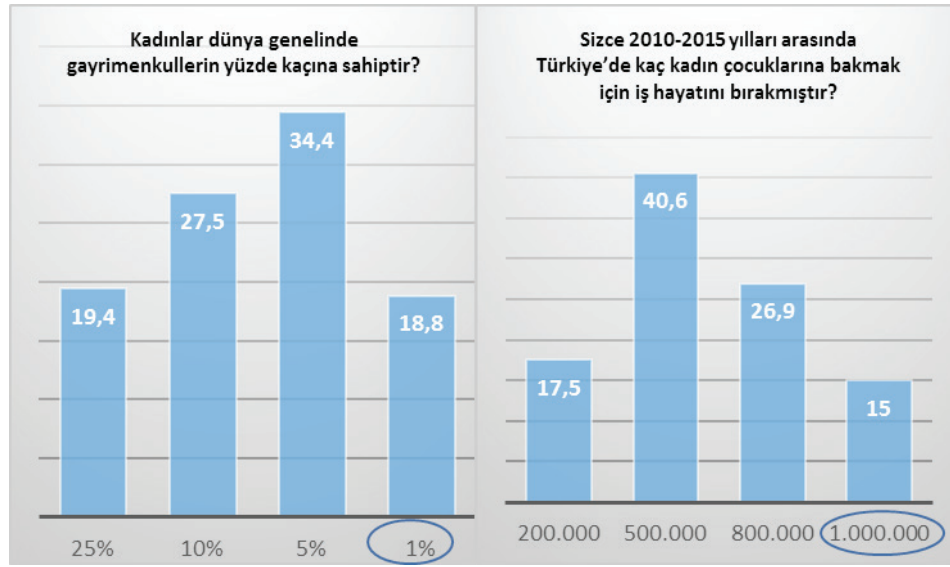
Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların %52,5’u erkek ve %47,5’u kadın akademisyenlerden oluşmaktadır. Ankete en çok katılım %39,4 ile 31-40 yaş aralığındandır. Diğer yaş gruplarında ise dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir. Katılımcıların %58,1’i evlidir; %51,9’u çocuk sahibi değildir. Ayrıca katılımcıların %59,4’ü sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında, %40,6’sı fen bilimleri, mühendislik alanında akademik çalışma

hayatını sürdürmektedir. Ankete cevap veren akademisyenlerin %48’i Profesör, Doçent ya da Yardımcı Doçent’tir.

Şekil 1’de ankette sorulan soruların doğru cevapları ve katılımcıların anket sorularına verdikleri cevapların dağılımı yer almaktadır. Grafikler (anket formundaki sıralamalardan farklı olarak) en çok bilinen sorudan en az bilinen soruya doğru sıralanmıştır.

Şekil I. Sorulara Verilen Yanıtların Dağılımı

Katılımcılara yöneltilen sorular içerisinde en çok bilinen soru %66,9 oranıyla “Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum, WEF)’nün raporuna göre Türkiye olanaklardan yararlanma yönünden hangi alanda kadın-erkek eşitliğini sağlamıştır?” sorusudur (doğru yanıt, sağlık). “Türkiye’de erkeklere 1923’te tanınan seçme ve seçilme hakkı, kadınlara ne zaman verilmiştir?” sorusu %66,3 ile (1934 yılı) en çok bilinen sorular arasında ikinci sırada yer almaktadır. “Parlamentodaki kadın milletvekili oranı bakımından Türkiye, hangi ülke grupları arasında yer almaktadır?” sorusu %64,4 oranı ile en çok bilinen üçüncü sorudur (Mısır, Paraguay, Şili).

“Aşağıdaki ülkelerden hangisinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı ilk kez 2015 yılında tanınmıştır?” sorusu da katılımcılar tarafından %56,9 oranıyla bilinmiştir. “Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının en yüksek olduğu yaş grubu

hangisidir?” sorusu için ise katılımcıların %51,9’u doğru cevap vermişlerdir. “2016 yılında Türkiye’de işlenen kadın cinayeti sayısı nedir?” soruna verilen cevaplar incelendiğinde, katılımcıların %50’sinin doğru cevapladığı gözlenmiştir. “Kadınlara seçme hakkı ilk kez ne zaman verilmiştir?” sorusunda doğru cevaplanma oranında düşme gözlenmekle birlikte bu soru %44,4 oranı ile doğru cevaplanmıştır.

En çok doğru cevap alınan sorular incelendiğinde, özellikle kadının siyasetteki konumuna dair hususlarda farkındalığın yüksek olduğu söylenebilir.

“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’na göre 2016 yılında eşi ya da erkek arkadaşı tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılan kadınların oranı nedir?” sorusu için katılımcıların %40,6’sı doğru cevabı işaretlemekle birlikte, katılımcıların %45,6’sı bu oranın daha düşük olduğunu tahmin etmişlerdir. “Türkiye’de

erkeklerin %2'si okuma-yazma bilmemektedir. Kadınlarda okuma-yazma bilmeyenlerin oranı nedir?" sorusu için doğru cevap %39,4 oranı ile işaretlenirken, katılımcıların %38,8'i bu oranın daha düşük olduğunu tahmin etmişlerdir. Dolayısıyla, ülkemizde şiddet gören kadın oranı ve okuma yazma bilmeyen kadın oranı yönünden katılımcıların mevcut durumdan daha pozitif bir algıya sahip oldukları söylenebilir.

"Kadınlara seçme hakkının verildiği ilk ülke hangisidir?" sorusu için doğru cevap %33,8 oranıyla işaretlenirken, en çok verilen cevap %39,4 ile İsviçre seçeneği olmuştur. "Aşağıdaki ülkelerden hangisinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı Türkiye'den sonra verilmiştir?" soru için ise doğru cevap olan İsviçre katılımcılar tarafından %33,1 ile işaretlenirken, en çok işaretlenen cevap %37,5 oranıyla ile Almanya işaretlenmiştir. Bu iki sonuçtan hareketle, akademisyenler arasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişmişlik göstergesi olarak algılandığı ve bu nedenle en gelişmiş ülkelerden biri olan İsviçre için belirtilen biçimde değerlendirme yapıldığı düşünülebilir.

"Türkiye'de kadın nüfusun işgücüne katılım oranı nedir?" sorusu için %31,5 olan doğru cevap %30 oranıyla bilinirken, katılımcıların %68,2'si bu oranın daha düşük olduğunu düşünmektedirler. İstihdamdaki kadın nüfusa ilişkin farkındalığın az olduğu söylenebilir.

"Türkiye'de 2017 itibarıyla kadın milletvekili oranı nedir?" sorusu için %15 olan doğru cevap %27,5 oranıyla bilinirken, katılımcıların %65,5'u bu oranın çok daha düşük olduğunu tahmin etmektedirler. Bu noktada kadın milletvekillerine yazılı ve görsel medyada gereğince yer verilmediği ya da parlamentoda bulunmakla birlikte etki güçlerinin az olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

"WEF'in ekonomi, eğitim, sağlık ve siyaset konularını kapsayan 2016 Küresel Cinsiyet Uçurumu raporuna göre, Türkiye 144 ülke arasında kaçınıcı sırada yer almaktadır?" sorusunda doğru cevap 130 olmakla birlikte bu cevabı bilenlerin oranı %25,6'dır. Geriye kalan %74,4 bu sıralamanın daha yüksek olduğunu tahmin etmişlerdir. Katılımcıların uluslararası bağlamda ülkemiz hakkında iyimser tahminler ürettiği görülmüştür.

"Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Aile Yapısı Araştırması'na göre, Türkiye'de yemek pişiren erkeklerin oranı nedir?" sorusu için doğru cevap %24,4 oranı ile bilinmiştir. Ancak katılımcıların %65'i bu oranın daha düşük olabileceğini düşünmüşlerdir. Yemek pişiren erkeklerin bu yönlerini az dillendirmelerinin kamuoyunda bu algıyı yarattığı öngörülebilir.

"Kadınlar dünya genelinde gayrimenkullerin yüzde kaçına sahiptir?" sorusu için doğru cevap %1'dir. Ankete katılan akademisyenlerin %81,3'ü bu oranın bu kadar düşük

olacağını tahmin etmemiştir. Mevcut istatistikler arasında en çarpıcı olanlardan biri olan gayrimenkul sahipliği konusunda farkındalık çok düşüktür.

"Sizce 2010-2015 yılları arasında Türkiye'de kaç kadın çocuklarına bakmak için iş hayatını bırakmıştır?" sorusunda doğru cevap 1000000'dur. Ancak bu cevabı katılımcıların sadece %15'i verebilmiştir. Bu soru için en çok tercih edilen cevap %40,6 oranıyla 500000'dir. Ancak gerçek değer, tahmin edilenin iki katıdır.

"Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün raporuna göre, çalışma hayatındaki kadın ve erkek sayısının eşit olduğu ülke grubu aşağıdakilerden hangisidir?" sorusu için en çok verilen cevap %83,8 ile İsveç-Norveç-Hollanda'dır. İskandinav ülkelerinde gelişmişlik düzeyinin yüksek olmasının bu bulguyu doğurduğu söylenebilir. Doğru cevap olan Uganda-Kongo-Tanzanya ise %3,8 cevaplanma oranına sahiptir. Adı geçen üç Afrika ülkesinde, cinsiyet bazında çalışma hayatında gözlemlenen eşitliğin kadınlara verilen hak ve özgürlüklerden değil; kadının çalışma hayatında bulunmasının ailenin geçimi için bir zorunluluk olmasından kaynaklandığı vurgulanmalıdır.

"TÜİK Kazanç Yapısı Araştırması'na göre, Türkiye'de tüm sektörlerde erkekler kadınlardan daha yüksek ücret almaktadır. Ücret farkının erkekler lehine en fazla olduğu alan hangisidir?" sorusunda oldukça yüksek bir oran sayılabilecek %86,3 ile mühendislik cevabı verilirken, doğru cevap olan sağlık katılımcılar tarafından sadece %3,1 oranıyla işaretlenmiştir. Sonucun mühendisliğin erkek mesleği olarak algılanmasından kaynaklandığı aşikardır.

Tablo 2. Demografik Değişkenlere Göre Katılımcıların Ortalama Doğru Sayıları

Demografik Özellik	Şıklar	Ortalama
Cinsiyet	Kadın	7,38
	Erkek	6,57
Yaş	21-30	7,66
	31-40	6,88
	41-50	6,33
	51+	6,87
Medeni Durum	Evli	6,86
	Bekar	7,08
Akademik Çalışma Alanı	Fen Bilimleri, Mühendislik	6,58
	Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler	7,21

Genel olarak doğru cevap sayısının yaklaşık 7 olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle, akademisyenlerde toplumsal cinsiyet konusunda farkındalığın düşük olduğu ifade edilebilir.

Ayrıca Tablo 2'de katılımcıların demografik özelliklere göre ortalama doğru cevap sayıları yer almaktadır. Her

bir demografik değişken için doğru cevap sayısındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla; cinsiyet, medeni durum ve akademik çalışma alanı için t-testi; yaş değişkeni için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analizlerde gerekli olan normallik varsayımı sınaması için yapılan test sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir ($p=0,113$). Tablo 3'te görüldüğü gibi sadece cinsiyet değişkenine göre ortalama doğru cevap sayısında anlamlı bir fark bulunmuştur. Kadınların erkeklerden daha fazla soruya doğru yanıt verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Demografik Değişkenler Yönünden Farklılık Düzeyinin Testi

Değişkenler	Yapılan test	Test ist	p değeri
Cinsiyet	t testi	2,132	0,035
Medeni durum	t testi	-0,058	0,557
Akademik çalışma alanı	t testi	-1,610	0,109
Yaş	Tek yönlü varyans analizi	1,609	0,195

Ankette yer alan her bir sorunun demografik özelliklerle ayrı ayrı ilişkili olup olmadığı Ki-Kare Analizi ile incelenmiştir. %95 güven düzeyinde sadece akademik çalışma alanı ile "Kadınlara seçme hakkının verildiği ilk ülke hangisidir?" sorusuna verilen cevap ile ilişkili bulunmuştur ($p=0,005$). Doğru cevabı bilenlerin sayısı, sosyal, beşeri ve idari bilim alanlarında çalışanlarda daha fazladır.

5. SONUÇ

Son yıllarda hem ulusal hem de uluslararası ölçekte önemli gündem konularından biri olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ülkeler ve ilgili kurumlarca kamuoyunda farkındalık ve bilinç oluşturulmaya çalışılan önemli konulardan birisidir. Bu çalışmada, ulusal ve uluslararası istatistikler temel alınarak Türkiye'de en eğitimli kesimde yer alan akademisyenlerin konuya ilişkin farkındalığı ölçülmeye çalışılmıştır. Marmara Üniversitesi öğretim elemanlarının hedef kitle olarak belirlendiği çalışma kapsamında, katılımcıların kendilerine yöneltilen 19 sorudan ortalama olarak 7'sine doğru yanıt verdiği tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle, toplumun daha az eğitimli kesiminde farkındalık düzeyinin daha da düşük olacağı öngörülebilir.

Demografik niteliklere göre ortalama doğru cevap sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup incelenmiş; cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Test sonucuna göre, kadınlarda farkındalığın erkeklerden daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu tespitten hareketle, toplumsal cinsiyet sorununun bir kadın hakları

sorunu değil; toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir insan hakları sorunu olduğu vurgulanmalıdır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet bağlamında medyada yer bulan hususlarda kamuoyunda daha fazla farkındalık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle, toplumsal cinsiyet sorununun aşılmasında medyaya önemli bir görev düştüğü açıktır.

Araştırma kapsamında dikkat çeken bir diğer husus, toplumsal cinsiyet eşitliğinin özellikle gelişmiş ülkeler tarafından kadınlara eğitimde, iş yaşamında vs. eşit haklar verilmesi bağlamında ele alınan bir konu olduğu algısıdır. Oysa, bazı ülkelerde kadın ve erkeklerin iş hayatında ya da evde eşit görev paylaşımına sahip olması, az gelişmişliğin getirdiği bir zorunluluk olarak da ortaya çıkmakta ve yine kadınların mağduriyetine sebep olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet konusuna ilişkin sorunların çözümü ve toplumsal cinsiyet bilincinin yerleşmesi için ilk adım, kamuoyunda farkındalığın oluşmasıdır. Türkiye'de toplumun demografik yönden heterojen yapısı dikkate alınarak, her kesim için farklı bir bilinçlendirme projesi tasarlanması önerilir. Bu bağlamda, en eğitimli kesimde bile kültürel reflekslerin varlığı dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Channar, Z., Abbassi, Z. ve Ujan, I. A. (2011). Gender discrimination in workforce and its impact on the employees. *Pakistan Journal of Commerce & Social Sciences*, 5(1), 177-191.
- Doğan, A. (2013). Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik hizmet veren kamu kurumları ve hizmetleri üzerine bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 75-95. Erişim Adresi: <http://www.sbd.ksu.edu.tr/article/view/5000035259/5000034414>
- Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 37-60.
- Eroğlu, F. ve İrdem, Ş. (2016). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve yönetim kademelerindeki yansımaları. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11-35.
- Kalaycı, N. ve Hayırsever, F. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders kitabına yönelik bir inceleme ve bu konuya ilişkin öğrenci algılarının belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(3), 1-26.
- Karatepe, S. ve Arıbaş, N. (2017). İş hayatında kadın yöneticilere ilişkin cinsiyet ayrımcılığı: Türkiye için bir değerlendirme. *Yasama*, 31, 7-24.
- Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014). Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: Bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.

- Korkmaz, H. (2014). Yönetim kademelerinde kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve cam tavan sendromu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 1-14.
- Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferanslar*, 48, 1-18.
- Sarp, Ü. (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği*. Başbakanlık, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Seçgin, F. ve Kurnaz, Ş. (2015). Sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Ekim*, 24-38. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/301765446_SOSYAL_BILGILER_DERSINDE_TOPLUMSAL_CINSIYET_ETKINLIKLERININ_OGRENCILERIN_ALGI_VE_TUTUMLARINA_ETKISI_The_Effect_of_Gender_Activities_In_Social_Studies_Lesson_On_The_Perception_and_Attitude_of_the_Primary
- Şener, Ü. ve Demirdirek, H. (2014). Toplumsal cinsiyete duyarlı veri çalışması. Erişim Adresi: http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/13953328325.TCDV_Toplumsal_Cinsiyete_Duyarli_Veri_Calismasi_Egitimi.pdf
- Tahtalhoğlu, H. (2016). Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında cam tavan sendromunun kadınlar üzerindeki etkileri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 89-105.
- TBMM, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. Komisyon Hakkında Genel Bilgiler. Erişim Adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm#>
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2016). Kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planı (2016-2020). Erişim Adresi: <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/duyurular/%E2%80%8Bkadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-20162020>
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. 2017. Birleşmiş Milletler. Erişim Adresi: <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/uluslararasi-kuruluslar/birlesmis-milletler>
- T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı 2008-2013. Erişim Adresi: <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296c50369dc32358ee2c4f/Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6rme%20i%C3%A7in%20t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z.pdf>
- Turan, H. ve Şen, M. L. (2014). Büyükşehir belediyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği algısı: Stratejik planlar üzerine bir araştırma. *Trakya University Journal Of Social Science*, 16(1), 53-72.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği. (2008). *Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri*. Yayın No. TÜSİAD-T/2008-07/468, İstanbul: Graphis Matbaa. Erişim Adresi: http://etcep.meb.gov.tr/application/assets/admin/uploads/userfiles/files/5_T%C3%9CS%C4%B0AD%20raporu.pdf
- Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Ortamın Desteklenmesi Projesi. (2011). Erişim adresi: http://etcep.meb.gov.tr/application/assets/admin/uploads/userfiles/files/8_Campaign_3_Nov_2011.pdf
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV] (2016). 81 il için toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi. Erişim Adresi: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1458142029-8.81_Ilin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi.pdf
- UNESCO (2014). Gender equality, heritage and creativity. Erişim Adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002294/229418e.pdf>
- United Nations. CEDAW. Erişim Adresi: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>